DİYALEKTİK MATERYALİZM: 1

MATERYALİZM ve DİYALEKTİK METOD

MAURICE CORNFORTH

EL YAYINLARI

DİYALEKTİK MATERYALİZM - I

MATERYALİZM ve DİYALEKTİK METOD

MAURİCE CORNFORTH

Çeviren : CEM GÖNENÇ

EL YAYINLARI

El Yayınları, 01 Bilim-Araştırma : 1, Genel Sıra No : 1, Diyalektik Materyalizm - 1, Yazan : Maurice Cornforth, Kapak Düzeni : Ayşegül Safkan, Dizgi-Baskı-Cilt : Acar Matbaacılık Tesisleri
Tel : 526 84 42

1. Baskı : EKİM 1987

El Yayınları : Piyerloti Cad. No : 53/6
Çemberlitaş - İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM - MATERYALİZM

Birinci Kısım	:	Parti Felsefesi	9
İkinci Kısım	:	Materyalizm ve İdealizm	19
Üçüncü Kısım	:	Mekanik Materyalizm	33
Dördüncü Kısım	:	Mekanik Materyalizmden Diyalektik Materyalizme	47
Beşinci Kısım	:	Diyalektik Gelişim Anlayışı	57

İKİNCİ BÖLÜM - DİYALEKTİK

Altıncı Kısım	:	Diyalektik ve Metafizik	65
Yedinci Kısım	:	Değişim ve Karşılıklı Bağlantı ...	81
Sekizinci Kısım	:	Gelişimin Yasaları	93
Dokuzuncu Kısım	:	Çelişki	103
Onuncu Kısım	:	Gelişme ve Yadsıma	123
Onbirinci Kısım	:	Bilimsel Bir Dünya Görüşü	137
Okuma Listesi		.....	144

BİRİNCİ BÖLÜM

MATERYALİZM

DÖRDÜNCÜ BASIM KONUSUNDA YAZARIN NOTU

Materyalizm ve Diyalektik Yöntem konulu bu küçük kitap, Büyük Britanya Komünist Partisi Londra Bölge Komitesi'nin gözetimi altında 1950 yılında verilmiş olan konferanslardan meydana gelmiştir. Bunun üzerinden çok uzun bir zaman geçti ve o günden beri konu hakkında çok fazla şey düşünüldü ve yazıldı. Bununla beraber, yararlı bulunmaya devam ettiği için, o hale getirmek için şimdiye kadar üç kez baştan aşağı gözden geçirmek zorunda kalmış olmama karşın mutluyum.

Bu düzeltilmiş baskılarda olanaklı olduğunca az değişiklik yaptım. Bu dördüncü basımı hazırlarken, daha çok, yalnızca anlamı daha açık kılmaya ve yanlış anlamaları önlemeye yönelik önemsiz biçim değişiklikleri yaptım. Özellikle J.V. Stalin'in **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm** konulu broşüründen ve Mao Tse-tung'un **Çelişki Üzerine** adlı dersinden yapılan alıntılara dokunmadım. Yazarlarının diğer sözlerine ve uygulamalarına karşı gelinebilirse de, her ikisi de bana alıntı yapmak için değerlerini korur gözüktüler. Yaptığım tek gerçek değişiklik 7. Kısımda biyolojiye ve Trofim Lysenko'nun tartışmalı teorilerine yaptığım atıflardadır; çünkü ilk olarak yazdıklarımın yanlış olduğu açıktı.

Bu kitabın bir «Giriş» olmaktan öte bir iddiası olmadığını vurgulamak isterim. Bu, bir Marksist felsefe ders kitabı değil, Marksistler için sonuçlandırılması, eleştirilmesi ve daha fazla geliştirilmesi gereken, Marksizm'in bazı ana felsefi düşüncelerine bir giriştir.

M. C.
Londra, Ocak 1968

Birinci Kısım

PARTİ FELSEFESİ

Parti ve Sınıf Felsefesi

Devrimci bir işçi sınıfı partisi, devrimci bir işçi sınıfı felsefesine gerek duyar. Bu felsefe diyalektik materyalizmdir.

Bu sav hem birçok politikacıya, hem de birçok filozofa garip görünebilir. Ancak, diyalektik materyalizmin altında yatan düşünceyi kavramadan onu anlayabilmemiz de mümkün değildir.

İlkönce, bir siyasi partinin ya da —bir siyasi parti her zaman bir sınıfın siyasi temsilcisi olduğuna göre— bir sınıfın, kendisine belirli bir felsefe bulmak ve benimsemek durumunda olduğu iddiasının altında hangi felsefi anlayışın yattığını görelim.

Felsefeyle genellikle kastedilen, dünyanın doğası ve insanoğlunun dünyadaki yeri ve geleceğiyle ilgili en genel tanımlamalar, yani dünya görüşümüzdür.

Buna göre, herkesin, tartışmalar yapacak bilgisi olmasa da, bir çeşit felsefesi olduğu açıktır. Her insan felsefi görüşlerden kendisi için sonuçlar çıkaramamış ve onları for-

müle edememiş durumda olsa bile, bu felsefi görüşlerden etkilenmiştir.

Örneğin, bazı insanlar bu dünyanın yalnızca bir «göz-yaşları vadisi» olduğunu ve bizim buradaki yaşantımızın başka ve daha iyi bir dünyadaki daha iyi bir yaşama hazırlık olduğunu düşünürler. Bu düşünceye uygun olarak da başımıza ne gelirse gelsin metanetle sabretmemizi, onunla mücadele etmememizi, aksine hemcinslerimize elimizden gelen tüm iyilikleri yapmaya çalışmamız gerektiğini düşünürler. Bu, bir felsefe çeşidi, bir tür dünya görüşüdür.

Kimileri ise, dünyanın zenginleşilecek bir yer olduğunu ve her insanın kendi çıkarını gözetmesi gerektiğini düşünürler. Bu da başka bir felsefe çeşididir.

Felsefemizin dünya görüşümüz olduğunu kabul ettiğimize göre, bu dünya görüşünü, sistemli ve ayrıntılı olarak ortaya koyabilen iyi formüle edilmiş, tutarlı bir teoriye ve belli belirsiz kavranılan yaygın inanç ve tutumları oldukça sistematik öğretilere dönüştürme görevi ortaya çıkmaktadır. Filozofların yaptığı da işte budur.

Filozoflar teorilerini oluşturduklarında çoğunlukla çok karmaşık çok soyut ve anlaşılması çok güç bir şey ortaya çıkar. Ama, filozofların varolan eserlerini çok az insanın okuyabilmesine ve kavrayabilmesine karşın, bu eserler çok geniş bir etki alanına sahip olabilmektedir. Çünkü filozoflar, inançları besleyen ve onları sıradan insanlardan oluşan geniş yığınlara benimsetmeye yardım eden belirli kalıpları sistematize etmişlerdir. Bundan dolayı, bu filozofların eserlerini hiç okumamış olmalarına karşın herkes filozoflar tarafından, şu ya da bu şekilde etkilenmiştir.

Bu durumda filozofların sistemlerini onların tek tek beyinsel çalışma ürünleri olarak kabul edemeyiz. Elbetteki, görüşlerin formülasyonu, onların sonuçlandırılmasında ve yazılmasında kullanılan özel yöntemler filozofa ait çalışmalardır. Ama görüşler en geniş anlamı ile dönemin toplumsal ilişki ve faaliyetlerini yansıtan bir toplumsal tabana sa-

hiptir. Dolayısıyla bu görüşler filozofun kafasından kendiliğinden çıkmaz.

Artık bir adım daha atabiliriz.

Toplumun sınıflara bölünmesinden bu yana —ki toplum, ilkel komünler ortadan kalktığından beri, ya da felsefe tarihinin ait olduğu tüm tarihsel dönem boyunca hep sınıflı olmuştur— toplumda varolan değişik görüşler daima değişik sınıfların dünya görüşlerini yansıtırlar. Buradan, filozofların değişik sistemlerinin de daima bir sınıfın görüşünü yansıttığı sonucuna varabiliriz. Bu sistemler, gerçekte, yalnızca bir sınıfın dünya görüşünün ya da diğer bir deyişle, belirli sınıfların ideolojisinin sistematik bir hale getirilmesi ve kuramsal formülasyonudur.

Felsefe daima sınıf felsefesidir. Daima da öyle olmuştur. Filozofların bunu farketmemesi gerçeği değiştirmez.

İnsanlar, toplumdan ve buna bağlı olarak toplumu saran sınıf çıkarları ve sınıf çatışmalarından yalıtlanmış olarak yaşayamayacakları ve davranamayacakları gibi, böyle bir yalıtlanma içinde düşünmezler ve düşünemezler de. Bir felsefe bir dünya görüşüdür. Dünyayı, insanoğlunu ve insanın dünyadaki yerini anlama girişimidir. Böyle bir görüş, herhangi bir şey değil, bir sınıfın görüşüdür ve filozof bir sınıfın düşünen temsilcisi olarak görev yapar. Başka türlü olabilirmiydi ki? Felsefeler başka bir gezegenden ithal edilmemiştir. Burada, dünyada, beğenseler de beğenmeseler de varolan sınıfsal ilişkiler ve sınıfsal çatışmalar içinde yeralan insanlar tarafından meydana getirilmişlerdir. Bu nedenle, filozoflar kendileri için ne derlerse desinler, bir sınıfın görüşünü temsil etmeyen ya da sınıf çatışmalarına karşı tarafsız kalan hiçbir felsefe yoktur. Ne kadar ararsak arayalım, tarafsız, partizan olmayan, sınıflar-üstü bir felsefe bulamayız.

Bunu kafamıza yerleştirdikten sonra, geçmişteki tüm felsefelerin, şu ya da bu şekilde, «eğitilmiş, avam olmayan» diye adlandırdıkları sınıfların yani sömürücü sınıfların görüşlerini ifade ettiğini göreceğiz. Genellikle düşüncelerini

sistematik felsefeler halinde ifade eden ve yayanlar toplumun liderliğini de üstlenirler. Kapitalizmin özel ürünü olan modern işçi sınıfının ortaya çıkışına kadar, her zaman toplumun liderliğini sömürücü sınıflar elde tutmuştur.

Buradan, emekci sınıfın eğer toplumun liderliğini ele geçirmek istiyorsa, kendi sınıfsal görüşünü felsefi biçimde ifade etmek ve bu felsefeyi, sömürücülerin görüşlerini ifade eden ve onların çıkarlarını savunan felsefelerin karşısına çıkarmak zorunda olduğu sonucuna varırız.

Lenin, Frederick Engels için yazdığı biyografide; «Marks ve Engels'in işçi sınıfına yaptığı hizmetleri birkaç kelimeyle şöyle ifade edebiliriz:

Onlar işçi sınıfına kendisini tanımasını ve kendisinin bilincine varmasını öğrettiler ve düşlerin yerine bilimi geçirdiler.» diyordu. Bu teori, işçi sınıfının kapitalist sömürüyü kaldırabileceğini, tüm halk kitlelerinin önderliğini alarak toplumun tümünü baskı ve insanın insan tarafından sömürülmesinin her çeşidinden kurtarabileceğini gün ışığına çıkardı. Onlar, işçi sınıfının tüm burjuva partilerinden bağımsız olan kendi öz partileri olmadan, kapitalizme karşı zafer kazanamayacağını, toplumun tümünü kapitalizmin ortadan kaldırılmasına ve sosyalizmin kurulmasına doğru yönlendiremeyeceğini öğrettiler. Lenin parti hakkındaki Marksist öğretileri daha da geliştirdi. Partinin kendi sınıfının öncü kolu, en bilinçli kesimi olması gerektiğini ve partinin siyasi iktidarın ele geçirilmesi ve kullanılmasının aracı olduğunu gösterdi.

Açıktır ki, parti, böyle bir görevi yerine getirebilmek için, bilgiye, kavrayışa ve önseziye sahip olmalıdır; diğer bir deyişle, politikalarına temel olan ve çalışmalarını yönlendiren devrimci teoriyle donatılmalıdır.

Bu teori Marksizmdir. Marksizm ise yalnızca ekonomik bir teori olmadığı gibi, yalnızca siyasi bir teori de değildir. Bir dünya görüşü, bir felsefedir. Ekonomik ve siyasi görüşler, genel bir dünya görüşünden bağımsız değildirler ve hiçbir zaman olamazlar. Belirli ekonomik ve siyasi görüşler, bu

görüşlere sahip olan sınıfın dünya görüşünü ifade ederler ya da felsefi görüşler, ekonomi ve siyasete ilişkin görüşlerde ifadesini bulurlar.

Bunları kavrayan devrimci bir işçi sınıfı partisi, parti felsefesini formüle etmeli, ettikten sonra da ona dayanmalı, onu geliştirmeli ve değerini bilmelidir. Bu felsefede, (diyalektik materyalizmde) partinin değiştirmeye çalıştığı dünyayı anlamasına yardımcı olan ve amaçlarını tanımlamasına ve bu amaçlar için nasıl mücadele edeceğini ortaya koymasına temel olan genel fikirler toparlanmıştır. Bu felsefede, partinin, sınıfın tamamını aydınlatma, tüm emekci yığınları etkileme, yönlendirme ve kazanmanın genel fikirleri belirtilmiştir. Ayrıca, mücadelenin her aşamasında çıkartılacak sonuçlar gösterilmiş, halkın sosyalizme kendi deneyimleriyle nasıl gidebileceğini öğrenmesinde yardımcı olunmuştur.

Böylece, işçi sınıfının devrimci dünya görüşünü ifade eden bir felsefenin niçin bizim zamanımızda doğduğunu anlıyoruz.

Deneyimler, partiye felsefeye olan gereksinimi öğretmiştir. Örneğin deneyimler, kendi devrimci sosyalist felsefemiz olmadığı zaman, düşüncelerimizi kaçınılmaz olarak düşman, anti-sosyalist kaynaklardan alacağımızı göstermiştir. Eğer bugün işçi sınıfının ve sosyalizm mücadelesinin görüşlerini benimsemezsek istemesek de, kapitalistlerin ve sosyalizme karşı mücadelenin saflarına düşeriz. Bu nedenle, işçi sınıfının devrimci partisi, (eğer sınıfının gerçek devrimci yöneticisi olmak istiyor ve sınıfını, karşıt kapitalist düşüncelerin ve bu düşüncelere uygun düşen politikaların yönlendirmesini istemiyorsa) kendi devrimci felsefesini formüle etmek, savunmak ve yaymak zorundadır.

Sınıf Felsefesi ve Gerçek

Biraz önce sınıf ve parti felsefesi hakkında söyledikle-

rimize karşı, bunun tüm felsefe düşüncesiyle alay etmek anlamına geldiğine ilişkin itirazlar yükselecektir.

Bazıları diyecektir ki, sınıf çıkarları bizi şuna değil de buna inanmaya eğilimli kılabilir, ama niçin felsefe bunun üstünde olmasın? Felsefe niçin tarafsız olmasın? Niçin sınıf ve parti çıkarlarını bir kenara bırakarak bize yalnızca gerçeği aramamızı öğretmesin? Bir sınıfın ya da diğerinin çıkarına uysa da uymasa da, gerçeğin gerçek olduğu kesin değil midir? Eğer felsefe partizansa, yani sınıf felsefesiyse, nasıl nesnel olabilir, nasıl gerçek felsefe olabilir?

Böylesi itirazlara yanıt olarak, işçi sınıfının felsefi bakış açısının gerçeğe ilgi duymama noktasından çok uzakta olduğunu söyleyebiliriz.

Gerçek diye bir şey yok mudur? Elbette vardır ve insanlar ona gitgide daha fazla yaklaşmaktadır. Değişik görüşlerin, partizanda olabilirler, gerçeğe olan yakınlıkları aynı düzeyde değildir. Her felsefe bir sınıf görüşünü temsil eder. Evet, ama, nasıl ki bir sınıf diğerinden toplumsal işlevi ve toplumsal gelişime katkısı bakımından farklıysa, bir felsefe de dünya ve toplum hakkındaki gerçeğin ortaya konulmasında diğerine göre başarılı olabilir.

Sınıfsal bakış açısını partizanca benimsediğimiz zaman, sırtımızı gerçeğe döneceğimize inanılır. Onlara göre, gerçeğin içtenlikle aranması tam anlamıyla tarafsız ve partisiz olmamızı gerektirir. Ama durum bunun tersidir. Ancak tarihsel olarak en ilerici sınıfın partizan bakış açısını benimsersek gerçeğe daha yakın olabiliriz.

Bu nedenle, diyalektik materyalizmin, işçi sınıfının devrimci partisinin felsefesi olarak tanımlanması; onun gerçeği tanımlama ve ona ulaşma aracı olma özelliğiyle hiçbir şekilde ters düşmemektedir. Aksine, işçi sınıfının tarihsel konumu ve işlevinden dolayı, bu iddiada bulunabilmek için her türlü hakka sahibiz.

İşçi sınıfı dışında, toplumun yöneticiliğine talip olan tüm sınıflar sömüren sınıflardı. Ama her sömüren sınıf, başarıları ne olursa olsun, gerçek konumunu ve amaçlarını

hem kendinden, hem de sömürülenlerden gizlemek ve yönetiminin adil ve kalıcı olduğunu kanıtlamak için daima bir yol bulmak zorundadır. Çünkü böyle bir sınıf, asla gerçek konumunu ve amaçlarını sömürücü bir sınıf olarak tanımlayamaz, ya da kendi sisteminin geçici karakterini kabul edemez.

Örneğin, eski köleci toplumda, antik çağın en büyük filozofu olan Aristo, kölelik kurumunun doğa tarafından kararlaştırıldığını; çünkü bazı insanların doğuştan köle olduğunu yazmıştır.

Feodal toplumun altın döneminde ortaçağın en büyük filozofu olan Thomas Aquinas, tüm evreni bir çeşit feodal sistem olarak tanımlamıştır. Herşey en üstte başmeleklerle çevrilmiş Tanrı olan feodal bir hiyerarşi içinde düzenlenmişti. Herşey, sistem içinde kendisinden bir üstte olana bağlıydı ve hiçbir şey Tanrı olmadan varolamazdı.

Kapitalizme gelince, o bütün bağları çözüyordu ve Marks'la Engels'in **Komünist Manifesto**'sunda belirttikleri gibi, «insanla insan arasında salt kişisel çıkardan ve para ödenmesinden başka hiçbir bağ kalmamıştı.» Bu durum kapitalist felsefeye kapitalizmin ilk dönemlerinde, özellikle de İngiltere'de yansımıştır.

Bu felsefe dünyayı, herbiri kendi içinde bütünleşmiş, yalnızca kendisi ile ilgili olan ve etkileşen bağımsız atomlardan oluşmuş olarak görmekteydi. Bu, yükselen burjuvazinin gözünde, kapitalist toplumun aynasıydı. Ve böylesi fikirlerin yardımıyla kendi egemenlik ve kâr amaçlarını maskelemeyi de başardılar: İşçi ve kapitalist «aynı düzeyde» idiler. Herbiri, serbest bir insan atomdu ve biri çalışmak diğeriyse sermaye ve ödenecek ücretleri sağlamak üzere serbestçe anlaşmaya varmışlardı.

Ancak, işçi sınıfı böylesi felsefelerin içerdiği türden herhangi bir «yanlış bilinç»e gerek duymaz. O, yeni bir sömürü sistemi kurmayı değil, insanın insan tarafından sömürülmesini bütünüyle ortadan kaldırmayı istemektedir. Bundan dolayı da, hiçbir şeyi gizlemekte çıkarı yoktur. Tam

aksine, şeyleri olduğu gibi anlamakta çıkarı vardır; çünkü, gerçeği ne kadar iyi anlarsa mücadelesinde o kadar güçlenir.

Ayrıca, diğer sınıflar kendilerini ebedileştirmek ve ellerinden geldiğince uzun yaşamak istemişlerdir. Bu nedenle, kendilerine evrende sürekli bir yer veren felsefe «sistemler»ini korumuşlardır. Böylesi sistemler, evrenin doğasını, belirli şeyleri ve belirli ilişkileri; gerekli, ölümsüz ve değiştirilemez göstererek açıklamaya çalışırlar. Buradan hareketle de belirli bir toplumsal sistemin, bütünün gerekli bir parçası olduğu sonucuna varırlar.

Ama işçi sınıfının kendisini ebedileştirmeye gereksinmesi yoktur. Tam aksine, kendi varlığına bir sınıf olarak olabildiğince çabuk son verme ve sınıfsız bir toplum kurma çabası içindedir. Bu nedenle, işçi sınıfının değişmezliği öne süren herhangi bir felsefi «sistem»e gereksinmesi yoktur. Sınıf konumu ve amaçları nedeniyle, değişimi, varoluşu ve varolan **herşeyin** yokoluşunu saptayıp belirlemeye ihtiyacı vardır.

O halde, parti felsefemiz gerçeğe sahip çıktığını iddia etme hakkına sahiptir. Çünkü, o, şeyleri oldukları gibi, türlü değişimleri ve iç bağlantılarıyla, örtüsüz ve hayallere kapılmadan anlamaya çalışmamızı isteyen bir bakış açısını temel alan tek felsefedir.

Felsefede Devrim

«Marksist öğreti güçlüdür, çünkü gerçektir» diye yazmıştı Lenin. «O tam ve uyumludur. İnsana, boş inancın, burjuva baskısının gericiliğinin ya da korunmasının herhangi bir biçimiyle uzlaşmayan bütünsel bir dünya görüşü sağlar.» **(Marksizm'in Üç Kaynağı ve Üç Bileşeni)**

Daha ilerde ise şöyle yazmıştır:

«Marksizmde, dar görüşlü, taşlaşmış bir öğreti, dünya uygarlığının gelişiminin geniş yolundan uzakta doğmuş bir

öğreti olma anlamında, «sekterlik»e benzeyen hiçbir şey yoktur. Marks'ın dehası, tamı tamına, insanlığın daha önceki düşünürlerinin zaten sordukları sorulara yanıtlar bulması gerçeğini kapsamaktadır. Onun öğretisi, felsefe, ekonomi - politik ve sosyalizmin en büyük temsilcilerinin dolaysız ve şimdiki **devamı** olarak ortaya çıkmıştır...»

Felsefe olarak Marksizm, felsefi düşüncenin geçirdiği büyük gelişmenin doruk noktasıdır. Bir dizi devrim sırasında ortaya atılarak biçimlenen felsefe sorunları en yüksek noktasına 19. yüzyıl başlarında klasik Alman felsefesi ile ulaşmıştır.

Marksizm, felsefenin geçmişteki başarılarının devamı ve doruk noktasıdır. Ancak, bu öyle bir devamdır ki bir devre son vererek yeni bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Zira geçmiş felsefelerle karşılaştırıldığında işe yeni bir çizgiden başlamaktadır. Bu, felsefede bir devrimi gerçekleştirerek geçmişin «sistem»lerine son veren bütünüyle yepyeni bir felsefedir.

Marksizm, halk kitlelerini itaat halinde tutmak için onlara yönetimini ve fikirlerini benimsetmeye çabalayan bir sömürücü sınıfın, bir azınlığın dünya görüşünü ifade eden bir felsefe değildir. Sıradan insanlara, tüm sömürüyü kaldırıp atma ve sınıfsız bir toplum inşa etme savaşımlarında hizmet eden bir felsefedir.

Marksizm, dünyayı, onu değiştirmek için anlamaya çalışan bir felsefedir. «Filozoflar dünyayı yalnızca değişik şekillerde yorumladılar, ama, aslolan onu değiştirmektir.» diye yazıyordu Marks. Bu nedenle, eski felsefe dünyayı ve onun içinde insanın yerini ve geleceğini anlama girişimiydi. Tabii ki bu girişim değişik sınıfların filozoflarınca, sınıfın görüşü önyargıları ve yanılgılarıyla koşullandırılmıştı. Marksist felsefe dünyayı değiştirerek onun için de insanı biçimlendirmek ve geleceğini belirlemek ister. Diyalektik materyalizm, insanların ellerinde dünyayı değiştirirken kullanacakları kuramsal bir araçtır.

Marksizm, şeyler hakkındaki düşüncelerimizi sadece

deney ve uygulamalarca sınanmış gerçek incelemelere dayandırmaya çalışır. Daha önceki felsefelerin yaptığı gibi, önce bir «sistem» icat ederek herşeyi ona uydurmaya çabalamaz.

Diyalektik materyalizm bu nedenlerle, tam anlamıyla seçkin, bilimsel ve bir uygulama felsefesidir.

Diyalektik materyalizmin devrimci özellikleri Marksist felsefeye adını veren iki bileşeninde —diyalektik ve materyalizm— somutlanır.

Şeyleri değiştirmek amacıyla anlamak için, onlar herhangi bir soyut sistemin ilkelerine göre değil, gerçek değişimleri ve karşılıklı bağlantıları içinde araştırılmalıdır; diyalektiğin anlamı budur.

Şeyler hakkındaki peşin hükümleri ve hayalleri bir kenara bırakmalı ve teorilerimizi maddenin varoluşunun gerçek koşullarına uygun hale getirmeye çabalamalıyız; bu ise bizim görüşümüzün ve teorimizin materyalist oduğu anlamına gelir.

Engels, **Ludwig Feuerbach** adlı kitabında, diyalektik materyalizmde «materyalist dünya görüşü ilk kez ciddi olarak ele alınmış ve tutarlı bir şekilde sonuçlandırılmıştır...» diye yazmıştır. Çünkü, «gerçek dünyayı —doğa ve tarih— hiçbir idealist aldatmacaya başvurmadan olduğu gibi tasarlamaya karar verildi. Hayali ilişkileri içinde değil kendi öz ilişkileri içinde göz önünde tutulan olgularla uyum sağlaması olanaksız her idealist hevesi acımasızca mahkum etmek kararlaştırıldı. Ve maddecilik bundan başka birşey değildir.»

İkinci Kısım

MATERYALİZM VE İDEALİZM

Herbir Sorunun Yorumlanmasına İlişkin Karşıt Yollar

Materyalizm dogmatik bir sistem değildir. Tersine, her sorunu kavrama, açıklama ve yorumlama biçimidir.

Olayları yorumlamanın, şeyleri ve bağlantılarını kavramanın materyalist tarzı, bunları yorumlamanın ve kavramanın idealist tarzına karşıttır. Materyalizm idealizmin karşıtıdır. Her sorunu materyalist ve idealist yorumlama ve kavrama tarzı vardır.

Bundan dolayı, materyalizm ve idealizm, insanlarla pek ilgilenmeyen, dünyanın doğasına ilişkin iki karşıt soyut teori değildir. Bu iki felsefe tüm sorunları yorumlayıp kavramanın karşıt yollarıdır; bu nedenle, uygulamada karşıt yaklaşımları ifade ederler ve pratik çalışmalarda çok farklı sonuçlara götürürler.

İdealizm ve materyalizm, bazılarının terimleri kullandığı anlamda —biri cömert ve onurlu, diğeriyse adi ve çıkarcı— karşıt ahlaksal tavırlar da değildir. Eğer terimleri bu şekilde kullanırsak, idealist ve materyalist anlayışlar arasındaki karşıtlığı asla anlayamayız; çünkü bu tarz ko-

nuşmak, Engels'in deyişiyle, ancak «materyalizm kelimesine karşı, rahiplerin uzun zamandır süren iftiralarından kaynaklanan geleneksel cahil önyargıya bağışlanmaz bir teslimiyettir. Cahil (philistine), materyalizm kelimesiyle, oburluk, içkicilik, şehvet düşkünlüğü, arsızlık, kibir, açgözlülük, cimrilik, çıkarcılık ve borsa dolandırıcılığını, kısacası, kendisinin gizliden müptelası olduğu tüm ahlaksız alışkanlıkları anlar. İdealizm kelimesiyle anlaşılan ise (başkalarının önünde övündüğü) doğruluğa, evrensel insanseverliğe ve genel olarak 'daha iyi bir dünya'ya inancı anlar.» **(Ludwig Feuerbach)**

Materyalizmi ve idealizmi genel terimlerle tanımlamayı denemeden önce, şeyleri anlamanın bu iki tarzının bazı basit ve bildik sorunlarla ilgili olarak nasıl ifade edildiğini ele alalım. Bu, materyalist bir yorumla idealist bir yorum arasındaki farkın önemini kavramamıza yardımcı olacaktır.

Önce, çok bilinen bir doğa olayını, gökgürültüsünü düşünelim. Gökgürültülerine sebeb olan nedir?

Bu soruya idealist yanıt, gökgürültülerinin Tanrı'nın kızgınlığının sonucu olduğudur. Kızan Tanrı şimşek ve yıldırımları insanoğlunun üzerine gönderir.

Gökgürültülerini anlamanın materyalist tarzı bunun karşıtıdır. Materyalist, gökgürültüsünü yalnızca doğal güçlere bağlı olarak açıklamaya ve anlamaya çalışacaktır. Örneğin, eski materyalistler gökgürültülerinin Tanrıların kızgınlığıyla hiçbir ilgisi olmadığını, bulutların içindeki madde taneciklerinin birbirlerine çarpması sonucu olduğunu öne sürmüşlerdi. Bu açıklamanın yanlış olması konumuz açısından önemli değildir; önemli olan materyalist açıklamanın idealist açıklamaya ne kadar zıt olduğudur. Günümüzde konuyla ilgili doğal güçlerin bilimsel incelenmesi sonucunda, gökgürültüleri hakkında eskiye oranla fazla şey bilinmesine karşın bilgi hâlâ çok eksiktir. Ancak şu andaki bilgiler dahi idealist açıklamalara itibar edilmemesini, açıklamaların materyalist bir çizgide yapılması gerektiğini sergilemeye yeterlidir.

Görüldüğü gibi, olayı, idealist açıklama **ruhsal** bir nedenden yola çıkarak anlatırken, materyalist açıklama maddi nedenlere bağlamaktadır.

Bugün eğitim görmüş kişilerin çoğu, bu örnekteki materyalist yoruma katılacaklardır. Çünkü, onlar genel olarak doğal olayların bilimsel açıklamasını kabul ederler ve doğa bilimlerinde ileriye atılan her adım doğanın **materyalist** kavranmasında bir ilerlemedir.

İkinci olarak, toplumsal yaşamdan bir örneği ele alalım. Örneğin; niçin zenginler ve yoksullar vardır? Bu, birçok insanın, özellikle de fakir insanların, yönelttiği bir sorudur.

Bu soruya verilebilecek en dürüst idealist yanıt, basit olarak, «Tanrı onları öyle yaptığı için» demektir. Bazılarının zengin, bazılarınınsa fakir olması Tanrı'nın iradesidir.

Ne var ki daha az dürüst idealist açıklamalar daha rağbettedir. Örneğin: Bazıları dikkatli ve uzak görüşlü olduğu ve gelirlerini idareli kullandıkları için zengin olurken, diğerleri müsrif ve aptal oldukları için fakir kalırlar. Bu açıklama tipine iltifat edenler, bütün bunların öncesiz ve sonrasız «insan doğası»na bağlı olduğunu söylemektedirler. İnsanın ve toplumun öyle bir doğası vardır ki, zengin ve yoksul farkı zorunlu olarak ortaya çıkar.

İdealist, tıpkı gökgürültüsü örneğinde olduğu gibi soruna ya Tanrı iradesinde, tanrısal düşüncede, ya da insan aklının tanrı vergisi belirli özelliklerinde ruhsal bir neden aramaktadır.

Diğer taraftan, materyalist olan, nedeni toplumsal yaşamın ekonomik koşullarında arar. Ona göre toplum zengin ve yoksul olarak bölünmüşse, bunun nedeni, bazıları toprağın ve üretim araçlarının mülkiyetine sahipken; diğerleri, onlar için çalışmak durumunda olacak şekilde maddi yaşam araçları üretiminin düzenlenmesidir. Mülksüzler ne kadar çok çalışırlarsa çalışsınlar ve ne kadar çok tutumlu olup tasarruf ederlerse etsinler, mülk sahipleri on-

ların emeklerinin meyvalarıyla zenginleşirken onlar fakir kalacaklardır.

Bu nedenle materyalist ve idealist kavramlar arasındaki fark bu gibi sorunlarda çok önemli olabilmektedir. Ayrıca fark yalnızca teorik anlamda değil, pratik anlamda da önemlidir.

Örneğin, gökgürültüleri hakkındaki materyalist anlayışı binalara paratoner koymak gibi önlemler almamızı sağlar. Ama, gökgürültülerine idealist bir açıklama getiriyorsak, yapabileceğimiz tek şey seyretmek ve dua etmektir. Eğer zenginlik ve yoksulluğun idealist açıklamasını kabul edersek, elimizden gelebilecek tek şey, —zenginsek üstün toplumsal konumumuzdan memnun olarak ve biraz iyilik yaparak; fakirsek başımıza gelenlere söverek— varolan ilişkiler bütününü kabullenmektir. Ancak, topluma materyalist anlayışla baktığımızda onu değiştirme yollarını görmeye başlarız.

Görüldüğü gibi kimilerinin idealizmde çıkarları varken, büyük çoğunluğun, şeyleri materyalist tarzda düşünüp anlamak ve öğrenmekte çıkarları bulunmaktadır.

Öyleyse, materyalizmi, idealizmi ve aralarındaki farkı, sorunun özünü açıklayacak şekilde nasıl tanımlayabiliriz? Bu, Engels tarafından **Ludwig Feuerbach** hakkındaki kitabında yapılmıştır.

«Her felsefenin, özellikle çağdaş felsefenin, temel büyük sorunu düşünceyle varlık arasındaki sorundur... Filozofların bu soruya verdiği yanıtlar onları iki büyük kampa ayırmıştır. Ruhun doğaya önceliğini savunan ve buna bağlı olarak sonuçta, dünyanın her ne şekilde olursa olsun yaratıldığını varsayanlar idealizm kampını oluşturdular. Doğayı birincil kabul eden diğerleri, materyalizmin çeşitli okullarına bağlıdırlar.»

İdealizm, şeyleri, ruhsal olanın maddi olana önceliğini kabul eden yorumlama tarzıdır. Oysa materyalizm, maddi olanın önceliğini kabul eder. İdealizm, maddi olan herşeyin ruhsal bir şeye bağlı olduğunu ve onun tarafından belir-

lendiğini varsayar. Oysa materyalizm, ruhsal olan herşeyin maddi bir şeye bağlı olduğunu ve onun tarafından belirlendiğini kabul eder. Ve bu fark kendisini hem bir bütün olarak dünyaya ilişkin genel felsefi anlayışlarda, hem de özel şeylerle ve olaylarla ilgili anlayışlarda belli eder.

İdealizm ve doğaüstü

Aslında, idealizm dindir, tanrıbilimdir. Lenin **Felsefe Defterleri**'nde, «İdealizm dinerkçiliktir» diye yazar. Belirli idealist öğretiler dinsel görünümlerini atmalarına karşın, idealizm yine de sorunlara dinsel yaklaşımın bir devamıdır. İdealizm boş inançtan, doğaüstü, gizemli ve bilinemez olana inanmaktan ayrılamaz.

Diğer taraftan, materyalizm, maddi dünyaya ait ilişkilere kanıtlayabileceğimiz, anlayabileceğimiz ve denetleyebileceğimiz etkenlere dayanan açıklamalar arar.

O halde, şeyler hakkındaki idealist anlayışın kökleri, din ile aynıdır.

Müminler, din kavramının yani doğaüstü ruhsal varlıklar kavramının doğruluğunu elbet de duyuların tanıklığında değil insanın ruhsal doğasının derinliklerinde yatan bir şeylerde arayacaklardır. Gerçekten de, bu kavramların insan bilincinin tarihsel gelişiminde derin kökleri olduğu doğrudur. Ama bunların kökenleri nedir, böylesi kavramlar ilk olarak nasıl doğmuşlardır? Eğer bu kavramların doğal bir kökeni olduğunu bulursak, böylesi kavramların dinin öne sürdüğü gibi kutsal ilhamın ya da herhangi bir başka doğaüstü nedenin ürünü olmadığını görürüz.

Doğaüstüyle ilgili anlayışların ve genel olarak dinsel fikirlerin kökenleri, insanların doğa güçleri karşısındaki çaresizliklerine ve bilgisizliklerine dayanır. İnsanların anlayamadıkları olaylar canlandırılmış, ruhların etkisinin belirtileri olarak betimlenmişlerdir.

Örneğin, gökgürültüsü gibi korku verici olaylar, gör-

düğümüz gibi, gerçekten uzak bir şekilde —tanrıların öfkesine bağlı olarak— açıklanmıştır. Ayrıca ,ekinlerin büyümesi gibi önemli olaylar da bir ruhun etkisine indirgenmiştir. Buğday ruhunun, buğdayın büyümesini sağladığına inanılmıştır.

En ilkel çağlardan bu yana, insanlar, doğal güçleri bu şekilde canlandırıp somutlamışlardır. İnsanlar, sınıflı toplumun doğmasıyla birlikte, kendilerine hükmeden ve anlayamadıkları toplumsal ilişkiler içinde davranmaya itildiklerinde, deyim yerindeyse, toplumun durumunu ikileştiren (çiftleştiren) doğaüstü etkenler icat ettiler. Tıpkı krallar ve beylerin sıradan insanlardan üstün olması gibi, insan neslinden üstün olan tanrılar uydurdular.

Dinin ve idealizmin özünde, **dünyanın** bu şekilde **çiftleştirilmesi** vardır. İdealizm ikicidir ve gerçek maddi dünyanın karşısında, onun üstünde olup ona hükmeden bir ideal ya da doğaüstü dünya icadeder.

Şöylesi antitezler idealizm için çok tipiktir: ruh ve beden; tanrı ve insan; göksel (tanrısal) krallık ve dünyasal krallık; şeylerin akılla kavranabilen biçimleri ve düşünceleri, duyularla algılanabilen maddi gerçeklik dünyası.

İdealizm için daima daha yüksek, daha gerçek ve maddi olmayan bir dünya vardır. Bu dünya maddi dünyadan öncedir ve onun esas kaynağı ve nedenidir. Maddi dünya ona bağlıdır. Diğer taraftan, materyalizm için tek bir dünya, maddi dünya vardır.

Felsefede idealizmle; maddi gerçekliğin ötesinde, maddi gerçekliğin son çözümlemede daha yüksek bir ruhsal gerçekliğe dayanarak açıklanması gerektiğini söyleyen herhangi bir öğretiyi kastediyoruz.

Günümüzde İdealist Felsefenin Bazı Çeşitleri

Modern burjuva felsefesinin bazı karakteristik öğretileriyle ilgili birkaç gözlem bu noktada yararlı olabilir.

Yaklaşık olarak üçyüz yıl boyunca, «öznel idealizm» diye bilinen bir felsefe çeşidi ortaya sunulmuştur. Bu felsefe, maddi dünyanın hiçbir şekilde varolmadığını öğretmektedir. Zihnimizdeki duyumlardan ve idealardan başka hiçbir şey yoktur ve bunlara uygun gelen bir dış maddi gerçeklik bulunmamaktadır.

Bu öznel idealizm, daha sonra, bilgi teorisi biçiminde yine ileri sürülmüştür. Bu öğreti, kendi dışımızdaki nesnel gerçeklik hakkında herhangi bir şey bilebileceğimizi kabul etmez. Ancak görünüşler hakkında bilgi edinebileceğimizi, «kendinde şeyler» hakkında ise bilgi edinemeyeceğimizi söyler.

Günümüzde çok tutulan idealizmin bu türü kendisine aşırı «bilimsel» bir görüntü vermeye çalışmaktadır. Kapitalizm hâlâ ilerici bir güç iken, burjuva düşünürler gitgide daha fazla şey bilebileceğimizi ve böylece insanlığın yazgısını sınırsızca düzeltebileceğimizi düşünürlerdi. Şimdi ise gerçek dünyanın bilinemez, anlayışımızı aşan, esrarengiz güçlerin alanı olduğunu ileri sürmektedirler.

İdealizmin esasında daima **iki dünyaya** —düşünsel ve maddi— inandığını ve düşünsel olanı maddi olanın üzerine ve öncesine yerleştirdiğini gördük. Diğer taraftan, materyalizm yalnızca bir dünyayı, maddi dünyayı tanır ve ikinci bir hayali, üstün ve ülküsel dünya uydurmayı reddeder.

Materyalizm ve idealizm uzlaştırılamaz biçimde karşıttırlar. Ama bu birçok filozofu onları uzlaştırma ve birleştirme çabasından alıkoymamaktadır. Felsefede de idealizm ve materyalizmi uzlaştırma yolunda çeşitli girişimler bulunmaktadır.

Bu uzlaştırma girişimlerinden biri genellikle «düalizm» adıyla anılır. Ruhsal olanın maddi olandan ayrı ve farklı olarak varolduğunu öne süren, bu uzlaşma felsefesi gene de her ikisini bir düzeye yerleştirmeye çalışır. Nitekim, cansız maddenin dünyasını bütünüyle materyalist biçimde ele alır; bu dünyanın doğal güçlerin etkinlik alanı olduğunu ve ruhsal etkenlerin onun içine girmediğini ve onunla hiç-

bir şekilde ilişkisi olmadığını söyler. Ama akıl ve toplum söz konusu olduğunda, buranın ruhun etkinlik alanı olduğunu öne sürer. Bu alanda idealist açıklamalar aramamız ve materyalist olmamamız gerektiğini savunur.

Materyalizm ve idealizm arasındaki böylesi bir uzlaşmanın anlamı şudur: İnsanı, toplumu ve tarihi ilgilendiren en önemli sorunlar konusunda idealist düşünceleri benimsemeye ve materyalizme karşıt olmaya devam edeceğiz.

Diğer bir uzlaşma felsefesi «realizm» diye bilinir. Modern biçimiyle, bu felsefe öznel idealizme karşıt olarak ortaya çıkmıştır .

«Realist» filozoflar dış maddi dünyanın bağımsız olarak gerçekten var olduğunu ve algılarımızla bir biçimde yansıtıldığını söylerler. «Realistler» bu konuda öznel idealizme karşı olmakta materyalistlerle anlaşırlar; gerçekten de, maddi dünyanın gerçek varlığı sorusu üzerinde tam bir realist olmadan materyalist olunamaz.

Ama, yalnızca dış dünyanın onu algılamamızdan bağımsız olarak var olduğunu savunmak, materyalist olmak anlamına gelmez. Örneğin, ortaçağın büyük Katolik filozofu Thomas Aquinas bu anlamda bir «realist» idi. Ve bugüne kadar Katolik tanrıbilimcilerin çoğu, felsefede «realist» olmaya ayrı bir mezhep gözüyle bakmışlardır. Ama aynı zamanda, gerçekten var olan maddi dünyanın, Tanrı tarafından yaratıldığını ve hep Tanrı'nın gücüyle, yani ruhsal bir güçle korunduğunu ve yönetildiğini öne sürerler. Materyalist olmaktan bu kadar uzak ve idealisttirler.

Ayrıca, «realizm» kelimesi filozoflar tarafından epey kötüye de kullanılmıştır. Birşeyin «gerçek» olduğuna inandığınız sürece kendinize «realist» diyebilirsiniz. Bazı filozoflar, tek gerçek şeyin maddi şeylerin dünyası olmadığını, ayrıca, mekân ve zamanın dışında, «tümeller»den, yani şeylerin soyut özlerinden oluşan gerçek bir dünya olduğuna inanırlar; bundan dolayı da kendilerini «realist» olarak adlandırırlar. Bütün bunlardan çıkaracağımız sonuç, bazı filozofların kelimeleri kullanırken çok kurnaz davrandığıdır.

Materyalizmin, İdealizmin Karşıtı Olan Temel Öğretileri

İdealizmin ve materyalizmle idealizm arasındaki ince uzlaştırmaların bütün biçimlerine karşıt olarak, materyalizmin temel öğretileri gayet basit ve açık olarak formüle edilebilirler.

Bu öğretilerin özünü kavrayabilmek için, idealizmin tüm biçimlerinde var olan başlıca önermelerin neler olduğunu da bilmeliyiz. İdealizmin bu anlamda üç önermesi vardır.

1. İdealizm, maddi dünyanın ruhsal dünyaya bağımlı olduğunu öne sürer.

2. İdealizm, ruhun, aklın ya da düşüncenin maddeden ayrı olarak varolabileceğini ve varolduğunu öne sürer. (Bu iddianın en aşırı biçimi, maddenin hiçbir biçimde varolmayıp saf hayal olduğunu öne süren öznel idealizmdir.)

3. İdealizm, algı, deney ve bilimle doğruluğu soruşturulabilir ve bilinebilir olanın «üzerinde,» «ötesinde» ya da «gerisinde»; esrarengiz ve bilinemez olandan oluşan bir alanın varolduğunu öne sürer.

Materyalizmin temel öğretileri, idealizmin bu üç iddiasının karşısında yer alır.

1. Materyalizm, dünyanın tamamen doğal olarak maddi olduğunu, varolan herşeyin maddi nedenler temelinde varlık bulduğunu, maddenin hareket yasalarına uygun olarak ortaya çıktığını ve geliştiğini öğretir.

2. Materyalizm, maddenin aklımızın dışında ve ondan bağımsız olarak varolan nesnel gerçeklik olduğunu ve zihinsel olanın maddi olandan ayrı olmayıp, zihinsel veya ruhsal olan her şeyin maddi bir sürecin ürünü olduğunu öğretir.

3. Materyalizm, dünyanın ve onun yasalarının bilinebilir olduğunu, maddi dünyadaki birçok şeyin bilinmemesine karşın, maddi dünyanın dışında bulunan hiçbir bilinemez gerçeklik alanı olmadığını öğretir.

Marksist felsefe her noktada bütünüyle tutarlı olan materyalizmiyle ve idealizme hiçbir noktada teslim olmamasıyla karakterizedir.

Uygulamada Materyalizm ve İdealizm

Yukarda belirtildiği gibi, materyalizm ve idealizmin —artık en genel terimleriyle saptanmış olan— karşıtlığı, dünyanın doğasıyla ilgili soyut kuramlar arasındaki bir karşıtlık değil, her bir sorunu anlama ve yorumlamanın farklı tarzları arasındaki bir karşıtlıktır. Bu karşıtlığın böyle derin bir önemi olmasının nedeni de budur.

Materyalizm ve idealizm arasındaki karşıtlığın kendini belli ettiği çok pratik biçimlerden bazılarını ele alalım.

Örneğin, idealistler bize, bilime «çok fazla» güvenmememizi, en önemli gerçeklerin bilimin etki alanının ötesinde olduğunu söylerler. Bundan dolayı, bizi, nesnelere kanıt, deney ve uygulamayı temel alarak inanmaya değil, onları en iyi bildiğini ve «daha yüksek» bir bilgi kaynağına sahip olduğunu iddia edenlerden güvenle almaya teşvik ederler.

Bu bağlamda, idealizm her türden gerici propagandanın iyi bir arkadaşı ve yedeğidir. Kapitalist basının ve B.B.C.'nin felsefesidir. Her türden boş inancı korur, bizi kendimiz için düşünmekten ve ahlaki ve toplumsal sorunlara bilimsel bir yaklaşımda bulunmaktan alıkoyar.

Bundan başka, idealistler, hepimiz için en önemli olan şeyin, ruhun içsel yaşamı olduğunu söylerler. Bize, bir içsel yeniden-doğuş olmaksızın, insani sorunlarımızı asla çözemeyeceğimizi söylerler. Bu, besleme kişilerin konuşmalarının gözde bir konusudur. Ne var ki, birçok işçi de —örneğin, bir «Manevi Yeniden-Silahlandırma» grubunun çalıştığı fabrikalarda— buna aldanırlar. Onlar size, daha iyi koşullar için mücadele etmeyip ruhunuzu düzeltmenizi öğütlerler. Onlar size, kendinizi hem maddi hem de manevi ola-

rak düzeltmenin en iyi yolunun barış ve sosyalizm için mücadeleye katılmak olduğunu söylemezler.

Ayrıca, idealist bir yaklaşım birçok sosyalist arasında yaygındır. Örneğin, birçok içten sosyalist, kapitalizmdeki esas yanlışın malların haksızca bölünmüş olması olduğunu ve kapitalizmin kötülüklerini kaldırabilmek için, kapitalistler de dahil olmak üzere herkesin yeni bir doğruluk ve adalet anlayışını kabul etmesini sağlamanın yeterli olduğunu düşünürler. Onlara göre, sosyalizm soyut bir adalet düşüncesinin gerçekleşmesinden başka bir şey değildir.

Bu inançtaki idealizm, yaşama tarzımızı ve toplumun örgütlenme tarzını yalnızca sahip olduğumuz düşüncelerin saptadığını varsaymasında yatar. Bu şekilde düşünenler **maddi** nedenleri aramayı unutmaktadırlar; çünkü gerçekte kapitalist toplumda malların nasıl bölüşüldüğünü —toplumun bir kesimi zenginliğin keyfini çıkarırken, diğer ve daha kalabalık kesimin yoksulluk içinde yaşamasını— belirleyen şey zenginliğin bölüşülmesi hakkında insanların sahip olduğu düşünceler değil, üretim tarzının işçinin kapitalist tarafından sömürülmesine dayandığı maddi gerçeğidir. Bu üretim tarzı varlığını sürdürdüğü müddetçe, aşırı zenginlik ve yoksulluk sürecek ve sosyalist adalet düşünceleri kapitalist adalet düşüncelerine karşıt olacaktır. Bu nedenle, sosyalistlerin görevi, işçi sınıfının kapitalist sınıfa karşı mücadelesini, işçi sınıfının kapitalist sınıftan iktidarı alacağı noktaya kadar örgütlemek ve yönlendirmektir.

Eğer bunu anlamazsak, sosyalizm için etkili bir şekilde mücadele etmenin yolunu bulamayız. Sosyalist ideallerimizin sürekli olarak hayal kırıklığına uğradığını ve ihanete uğradığını görürüz. Nitekim, İngiliz sosyalizminin deneyimi böyle olmuştur.

İdealizmin bir gericilik silahı olarak nasıl kullanıldığı ve sosyalistlerin, idealizmi benimsediklerinde kapitalistlerin ideolojisi tarafından nasıl etkilendikleri bu örneklerden anlaşılabilir. Kapitalist fikirleri ödünç alarak sosyalist teorinin amaçları için kullanamayacağımız gibi, kapitalist dev-

let aygıtını da bütün kurum ve memurlarıyla alarak sosyalizmi inşa etmek amacıyla kullanamayız.

İdealizm, tüm tarihi boyunca gerçekten de gericiliğin bir silahı olmuştur. Ne kadar gözalıcı felsefi sistemleri türetilmiş olursa olsun, idealizm hep sömüren sınıfın yönetimini doğrulamanın ve sömürülenleri kandırmanın aracı olarak kullanılmıştır.

Bu durum, idealist bir görünüş içinde gerçeklerin de ifade edilmediği anlamına gelmez. Elbette ki ifade edilmiştir; çünkü, idealizm düşünme tarzımız içinde çok derin köklere sahiptir ve bundan dolayı insanlar düşüncelerine ve arzularına genellikle idealist bir elbise giydirirler. Ama idealist tarz, gerçeklerin ifade edilmesinde daima bir engel, bir settir; bir karmaşa ve hata kaynağıdır.

Bundan başka, geçmişteki ilerici hareketler idealist bir ideolojiyi benimsemiş ve onun bayrağı altında dövüşmüşlerdir. Ne var ki, bu yalnızca gelecekteki gericiliğin tohumlarını içlerinde barındırdıklarını göstermiştir; çünkü, ya yeni bir sömürücü sınıfın iktidarı alma çabasını temsil etmişlerdir, ya kendileri de gerici fikirlerden etkilenmişlerdir, ya da bu durum zayıflıklarının ve toyluklarının bir belirtisi olmuştur.

Örneğin, İngiliz burjuvazisinin 17. yüzyıldaki büyük devrimci hareketi idealist, dinsel sloganları kullanarak dövüşmüştür. Ama, Tanrı'ya yapılan ve Cromwell'in Kral'ı idam etmesini haklı çıkaran başvuru, onu Leveller'ları (*) bastırmakta da haklı çıkarmıştır.

İlk demokratlar ve sosyalistler birçok idealist düşünceye sahipti. Ama bu durum hareketin toyluk ve zayıflığını gösteriyordu. İşçi sınıfının devrimci hareketi ortaya çıkıp zafer kazanınca idealist yanılsamaların üstesinden gelin-

(*) Leveller'lar : 17. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmış, tüm insanları aynı düzeye getirmeye çabalayan ültra - cumhuriyetçi bir grup. (Ç.N.)

miştir. Hareket sağlamlaştıkça, onun içinde varlığını sürdüren idealist ve yabancı bir etkiyi temsil etmiştir.

İdealizmin aslında tutucu bir güç —şeyleri olduğu gibi savunmaya ve insanların aklındaki gerçek durumlarıyla ilgili yanılsamaların korunmasına yardım eden bir ideoloji— olduğunu haklı olarak söyleyebiliriz.

Diğer taraftan, her gerçek toplumsal ilerleme —üretici güçlerdeki her artış ve bilimdeki her gelişme— materyalizmi doğurur ve gelişmek için materyalist düşüncelerin yardımını alır. Ve insan düşüncesinin bütün tarihi, materyalizmin idealizme karşı mücadelesinin, idealist yanılsama ve hayallerin yenilmesinin tarihi olmuştur.

Materyalizm bize, kendimize, işçi sınıfına —halka— güvenmeyi öğretir. Bize, anlayışımızın ötesinde herhangi bir sır olmadığını, olanların Tanrı'nın iradesiyle olduğunu kabul etmeye gereksinme duymadığımızı, ustalarımız olduklarını ileri sürenlerin «amirane» öğretilerini hor görerek reddetmemiz gerektiğini ve doğayla toplumu, onları değiştirebilmeye yetecek kadar güçlü olmak üzere anlayabileceğimizi öğretir.

Üçüncü Kısım

MEKANİK MATERYALİZM

Değişen Dünyayı Nasıl Anlamalıyız

Marks'tan önce materyalizmin **mekanik** yönü ağır basıyordu.

İnsanların sık sık, materyalistlerin, yaşam ve akıl da dahil dünyadaki her şeyi cansız bir mekanik sisteme, sadece cisimlerin mekanik bir etkileşimine indirgeme çabasında olduklarından şikayet ettiklerini duyarız. Bu, mekanik materyalizme atfedilir. Ama, Marksist materyalizm mekanik değil diyalektiktir. Bunun ne anlama geldiğini anlamak için, önce mekanik materyalizmin kendisi hakkında bazı bilgiler edinmemiz gerekir.

Bu soruna, materyalistlerin, dünyanın her yerinde gözlemlenen çeşitli değişim süreçlerini nasıl anlamaya uğraştıklarını sorarak yaklaşabiliriz.

Dünya değişimle doludur. Gece gündüzü takip eder, gündüz geceyi; mevsimler birbirini izler; insanlar doğar, yaşlanır ve ölürler. Her felsefe, değişikliğin her yerde ve her zaman varolan bir olgu olduğunu kabul eder. Asıl so-

run şudur; her yerde gözlediğimiz değişimi nasıl anlamalıyız?

İlk olarak, değişim idealist bir tarzda da anlaşılabilir, materyalist bir tarzda da.

İdealizm tüm değişimlerin kökenini —eğer insani değilse tanrısal olan— herhangi bir düşünce ya da amaçta arar. Bu nedenle, idealizm için maddi dünyadaki değişmeler, son çözümlemede, maddenin dışında olan, maddi olmayan ve maddi dünyanın yasalarına bağlı olmayan bir şey tarafından başlatılmış ve meydana getirilmiştir.

Ama materyalizm tüm değişmelerin kökenini maddi nedenlerde bulur. Diğer bir deyişle, maddi dünyada olan her şeyi maddi dünyanın kendisine dayanarak açıklar.

Ama değişimin varlığı —kimse onu görmezlikten gelemediği için— herkes tarafından kabul edilirken, filozoflar yine de değişmeyen bir şey bulmaya çabaladılar; değişimin gerisinde ya da içinde olup kalıcı, değişmez olan bir şey.

Bu genellikle, sömürücü bir sınıfın ideolojisinin temel bir parçasıdır. Onlar değişiklikten korkarlar, çünkü kendilerinin de süpürülüp atılabileceklerinden korkarlar. Bundan dolayı, daima, sabit ve kararlı, değişime bağlı olmayan bir şey ararlar. Sanki kendilerini buna bağlamaya çalışmaktadırlar.

İlk materyalistler de buna çabaladılar. Değişen tüm görünüşlerin ardında asla değişmeyen bir şey aradılar. Ama idealistler öncesiz, sonsuz ve değişmez olanı ruhsal alanda ararken, bu materyalistler onu maddi dünyanın kendisinde aradılar. Ve onu esas maddi parçacıkta —öncesiz, sonsuz ve parçalanamaz olan atomda— buldular.

O halde, ilk materyalistlere göre, tüm değişmeler, değişmeyen atomların hareketi ve etkileşmesiyle meydana gelmişti.

Bu, ikibin yıldan fazla zaman önce Yunanistan'da ve daha da önce Hindistan'da ileri sürülmüş çok eski bir teoridir.

O günlerde bu, hayli ilerici bir teori, idealizme ve boş

inanca karşı büyük bir silahtı. Örneğin, Romalı ozan Lucretius, **Şeylerin Doğası Üzerine** adlı felsefi şiirinde, Yunanlı filozof Epicurus'un atomcu teorisinin amacının «herşeyin içinden türediği unsurların neler olduğunu ve herşeyin tanrıların müdahalesi olmadan nasıl meydana geldiğini» göstermek olduğunu açıklamıştır.

Böylece, dünyayı, katı, nüfuz edilemez maddi parçacıklardan oluşmuş olarak gören ve tüm değişimin yalnızca böylesi parçacıkların hareketinden ve etkileşmesinden doğduğunu düşünen bir materyalizm doğmuştur.

Bu teori modern devirlerde yeniden canlanmıştır. Filozoflar ve bilim adamları, onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda, feodal, Katolik felsefeye karşı savaşımlarında ona başvurmuşlardır. Ama bu modern materyalizm, içerikte eskisinden çok daha zengin olduğunu kanıtlamıştır; çünkü, maddi parçacıkların etkileşim yasalarının neler olduğunu çözmeye ve böylece, yalın fiziksel değişimlerden insan yaşamına kadar tüm görüngülerin, maddenin ayrı parçalarının hareketi ve etkileşiminden nasıl meydana geldiğinin bir tanımını sunmaya çalışmıştır. Böylelikle, mekanik materyalizmin tipik modern teorileri ortaya çıktı.

Bir Burjuva Felsefesi

Mekanik materyalizm aslında yükselen burjuvazinin bir ideolojisi, bir kuramlaştırma tarzıydı. Onu anlayabilmek için, her şeyden önce, onun feodal ideolojiye karşıt olarak doğduğunu ve geliştiğini —keskin kenarının feodal düşüncelere yönelik doluğunu ve gerçekte feodal görüşün karşısındaki tüm burjuva muhalefet formlarının en köktencisi olduğunu— anlamalıyız.

Burjuvazinin yükselme döneminde, feodal toplumsal ilişkilerle birlikte, bu ilişkilerin kutsandığı Katolik felsefesinde belirtilen feodal düşünceler de parçalanıyordu.

Ekonomik temeli, serflerin feodal mülk sahiplerince sö-

mürülmesinde bulunan feodal sistem, bağlılık, itaat ve sadakatten oluşan karmaşık toplumsal ilişkileri içeriyordu. Bütün bunlar, yalnızca toplumsal ve politik felsefeye değil, doğanın felsefesine de yansıyordu.

Feodal dönemin doğa felsefesinde, doğadaki herşeyin, onun evren sistemi içindeki kendine özgü yeriyle, varsayılan bağlılık ve itaat konumuyla ve hizmet etmek için var olduğu sonuç ya da amaçla ilgili olarak açıklanmış olması tipiktir.

Burjuva filozofları ve bilim adamları doğa hakkındaki bu feodal düşünceleri yıktılar. Doğayı, etkileşim içindeki cisimlerden oluşan bir sistem olarak kabul ettiler ve bütün feodal dogmaları reddederek, doğanın gerçekte nasıl işlediğini keşfedebilmek için doğanın araştırılması çağrısında bulundular.

Doğanın araştırılması, coğrafi buluşlar, ticaret ve ulaşımın gelişmesi ve makineler ve manifaktürün ilerlemesiyle elele ilerledi. En büyük adımlar, teknolojinin gereksinmeleriyle yakında bağlı olduğu için mekanik bilimlerde atıldı. Böylece materyalist teori, doğanın bilimsel araştırılmasının sonucu olarak ve özellikle mekanik bilimlerle zenginleşmiş oldu.

Bu durum ortaya çıkınca, materyalist teorinin gücünü ve zayıflığını, başarısını ve sınırlılığını belirlemeye başladı.

Bu teoriyi ileri çıkartan şey, Engels'in **Ludwig Feuerbach**'ta yazdığı gibi, «bilimin ve sanayinin güçlü ve daima ileriye atılan gelişmesiydi.» Ama o, «ağırlıklı olarak mekanik»ti, çünkü yalnızca mekanik bilimler yüksek bir gelişim derecesine ulaşmıştı. Onun, «özel, ama o dönemde kaçınılmaz olan sınırlılığı», onun «mekanik standartlarının tek başına uygulamasıydı.»

Bununla birlikte, doğayı anlamanın mekanik tarzı, sadece, o dönemde yalnızca mekanik bilimlerin büyük gelişme göstermiş olması durumundan kaynaklanmıyordu. Mekanik tarzın, en ilerici burjuva filozoflarının sınıfsal bakış açılarında derin kökleri vardı ve bu durum, onların, esin

kaynağı olarak yalnızca mekanik bilimlere başvurmalarına yol açtı.

Feodal toplumu yıkmakta olan burjuvazi, bireysel özgürlük, eşitlik ve serbest pazarın gelişimini savunurken, en ilerici burjuva filozofları olan materyalistler de, feodal düşünceleri yıkarken, dünyanın, birbirini mekanik yasalarına uygun olarak etkileyen ayrı maddi parçacıklardan oluştuğunu ilan ettiler.

Bu doğa teorisi, tıpkı yerini aldığı teorilerin feodal toplumsal ilişkileri yansıtması gibi, burjuva toplumsal ilişkilerini yansıtıyordu. Ama, tıpkı yeni burjuva toplumsal ilişkilerin feodal zincirleri kırması ve üretici güçlerin yeni ve büyük bir gelişiminin başlamasını olanaklı kılması gibi, buna uygun düşen burjuva doğa teorisi de, feodal düşüncelerin bilimsel araştırmanın yoluna diktiği engelleri yıktı ve bilimsel araştırmanın yeni ve büyük bir gelişimine başlamasını olanaklı kıldı.

Felsefi görüş doğrulanmasını bilimde buldu ve bilim, felsefi görüşün geliştirilmesi ve ayrıntılı olarak ortaya konulması için materyal sağladı.

Dünya ve Makine

Mekanik materyalistler, dünyanın yalnızca etkileşim içindeki madde parçacıklarından oluştuğunu düşünüyorlardı. Her parçacığın diğerlerinden ayrı ve bağımsız bir varlığı vardır; bunlar bütünsellikleri içinde dünyayı oluştururlar; etkileşimlerinin bütünselliği dünyada olan herşeyin bütünselliğini oluşturur; ve bu etkileşimler mekanik türdendir, yani yalnızca bir parçacığın diğeri üzerindeki dışsal etkisinden oluşur.

Böyle bir teori, tüm dünyayı yalnızca karmaşık bir makine parçası, bir mekanizma olarak kabul etmekle eşdeğerdir.

Bu bakış açısıyla sorulan soru, daima bir makine hak-

kında sorduğumuz sorudur: Mekanizması nedir, nasıl çalışır?

Bunun bir örneği Newton'un güneş sistemini açıklamasıdır. Newton, Yunan materyalisti Epicurus'la aynı genel görüşü benimsemişti, çünkü maddi dünyanın boş uzayda dolaşan taneciklerden oluştuğunu düşünüyordu. Ne var ki, Epicurus, herhangi bir özel doğa olayıyla karşılaştığında (güneşin ve gezegenlerin hareketleri gibi), bunun kesin bir açıklamasını yapmakla zerre kadar ilgili değildi. Örneğin, güneşin gökyüzünde doğudan batıya doğru olan gözle görünür hareketi konusunda, önemli olanın güneşin bir tanrı olmayıp yalnızca bir atomlar topluluğu olduğunu anlamak olduğunu söylüyordu; gerçek hareket mekanizmasının açıklanması gerekli değildi. Belki de, diyordu, güneş dünyanın çevresinde dolanmaktaydı; ama, belki de her gece parçalanıp, atomlarına ayrılıyordu ve böylece ertesi sabah gördüğümüz «yeni bir güneş» oluyordu: onun için böylesi sorular tamamen önemsizdi. Newton ise, güneş sisteminin nasıl işlediğini kesinlikle göstermek ve onun mekaniğini —yerçekimi ve mekanik güçlere dayanarak— açıklamayla ilgileniyordu.

Ama tıpkı Epicurus'un güneş sisteminin nasıl çalıştığıyla ilgilenmemesi gibi, Newton'da onun nasıl meydana geldiği ve geliştiğiyle ilgilenmiyordu. Onu —tahminen Tanrı tarafından yaratılmış— sabit bir makine parçası olarak kabul ediyordu. Onun uğraştığı soru, nasıl meydana geldiği ve nasıl geliştiği değil, nasıl çalıştığıydı.

Aynı mekanik yaklaşım kendisini Harvey'in kan dolaşımını keşfetmesinde de belli eder. Harvey'in keşfinin esası, dolaşımın mekanizmasını göstermesiydi; kalp, kanı atardamarlara pompalayan ve böylece onun toplardamarlardan geri dönmesini sağlayan bir pompa olarak ele alınmıştı; sistemin bütünü ise valfler tarafından düzenleniyordu.

Mekanik görüşü daha iyi anlamak için, bir mekanizmanın ve özelliğinin ne olduğunu inceleyelim.

(a) Bir mekanizma, birbirine uyan aynı halde ve vasıfta kalan parçalardan oluşur.

(b) Çalışmak için devindirici bir güce gerek duyar.

(c) Bir kez çalıştığında, parçalar birbirini etkiler ve kesin olarak saptanabilen yasalara uygun sonuçlar elde edilir.

Örnek olarak saat gibi bir mekanizmayı ele alalım, (a) hassasça birbirine uydurulmuş belli sayıdaki değişik parçalardan oluşur: dişli çarklar, manivelalar vb.. (b) Kurulması gerekir. (c) Sonra, yay boşaldıkça, parçalar saat yapımcılarının kesin olarak bildiği kurallara uygun olarak etkileşmeye başlar ve bu durum kadran üzerindeki akrep ve yelkovanın düzenli hareketlerine yol açar.

Ayrıca, saat gibi bir mekanizmanın nasıl işlediğini öğrenebilmek için, onu parçalara ayırmak, parçalarının neler olduğunu, nasıl birleştirildiklerini ve mekanizmaya gerekli devindirici gücün uygulanmasıyla bir kez harekete geçince, etkileşimleriyle düzenli çalışan bir sistemin bütünsel karakteristik hareketine nasıl yol açtıklarını bulmamız gerekir.

İşte, mekanik materyalistler dünyayı aynen böyle ele alıyorlardı. Doğayı parçalara ayırarak esas bileşenlerini, bunların nasıl biraraya getirildiğini ve bu bileşenlerin etkileşimlerinin, fark ettiğimiz tüm değişiklikleri, dünyadaki tüm olguları nasıl ortaya çıkardığını bulmaya çabaladılar. Ayrıca, mekanizmanın nasıl işlediğini öğrenerek, onun nasıl onarılabileceğini, geliştirilebileceğini, değiştirilebileceğini ve insanın gereksinimlerine uygun düşen yeni sonuçlar üretmesinin nasıl sağlanacağını anlamaya uğraştılar.

Mekanik Materyalizmin Gücü ve Başardıkları

Mekanik materyalizm doğa anlayışımızda önemli bir kilometre taşıydı; burjuva düşünürlerince atılan büyük bir ilerici adım, idealizme yapılmış bir saldırıydı.

Mekanikçiler tam anlamıyla materyalisttiler; çünkü,

doğanın bilimsel incelenmesinde kullanılan yöntemlerin aynılarını akıl ve toplum alanına da uygulamayı deneyerek, idealizme ve dinerkçiliğe (teokrasi) karşı ilerici bir savaş sürdürdüler. İnsanı ve onun tüm ruhsal etkinliklerini, doğal dünyanın mekanik sistemine dahil etmeye çabaladılar.

En köktenci mekanikçiler, yalnızca fiziksel süreçlerle bitkilerin ve hayvanların yaşamını değil, insanın kendisini de bir makina olarak kabul ettiler. Daha önceden, 17. yüzyılda, büyük Fransız filozofu Descartes, tüm hayvanların karmaşık makineler —otomatlar— olduğunu söylemişti; ama bir ruhu olduğu için insan farklıydı. Ama, 18. yüzyılda, Descartes'in izleyicisi olan doktor Lamettrie, **İnsan, Bir Makine** adlı etkileyici başlıklı bir kitap yazdı. İnsanların da —çok karmaşık türden olmakla birlikte— makine olduğunu söylüyordu.

Bu öğreti, fevkâlade sarsıcı ve insanın doğasına yapılmış korkunç bir hakaret olmak ve Tanrı'nın lafını etmemekle suçlandı. Ne var ki o dönemlerde bu, ilerici bir insan anlayışıydı. İnsanların makineler olduğu şeklindeki görüş, insanların, içinde ölümsüz ruhları barındıran sefil çamur parçaları olduğu şeklindeki görüşlerle karşılaştırıldığında, insanın doğasını anlamada bir ilerlemeydi. Ayrıca, karşılaştırmalı olarak söylüyoruz, daha insancıl bir görüştü.

Örneğin, büyük İngiliz materyalisti ve ütopik sosyalist Robert Owen, **Yeni Toplum Görüşü** adlı kitabında, zamanının dindar sanayicilerine şunları söylüyordu:

«Deneyimler, size, düzgün, temiz, iyi düzenlenmiş ve daima iyi bakımdan geçirilen bir mekanizmayla, pis, düzensiz ve bundan dolayı bakımsız hale gelen mekanizmanın sonuçlarının farklı olduğunu göstermiştir... O halde, eğer cansız makinaların durumuna gösterilen gerekli özen böylesine yararlı sonuçlar verebiliyorsa, çok daha mükemmel yapılmış olan **canlı** makinelerinize eşit özen göstermeniz durumunda neler umulmaz?»

Ne var ki, bu insancıllık olsa olsa burjuva insancıllığıydı. Mekanik materyalizmin bütünü gibi, temeli burjuva-

zinin sınıf görüşündeydi. İnsanın bir makine olduğu görüşünün temeli, insanın üretimde makinenin önemsiz bir eki olduğu görüşündeydi. Ve eğer bu bir taraftan, insana iyi bakılması ve onun iyi durumda tutulması gerektiğini ifade ediyorsa ,diğer taraftan da aynı ölçüde, bu amaç için harcanacak olanın, insan makinenin basit çalışma düzeninde tutulmasına ancak yetecek kadardan fazla olmaması gerektiğini ifade eder.

Mekanik Materyalizmin Eksiklik ve Sınırlılıkları

Mekanik materyalizmin ciddi eksiklikleri vardı.

(1) Materyalist bakış açısını tutarlı olarak ve başından sonuna kadar koruyamadı.

Eğer dünya bir makineye benziyorsa, onu kim yapmış, kim çalıştırmıştır? Mekanik materyalizmin her sisteminde, maddi dünyanın dışında olan ve artık dünyaya sürekli olarak karışmamakla ve şeyleri hareket halinde tutmamakla birlikte, şeyleri çalıştıran ve ondan sonra olanları seyreden bir «Ulu Varlık»a gerek vardır.

Böylesi bir «Ulu Varlık», hemen hemen bütün mekanik materyalistlerce var sayılmıştır; örneğin, Voltaire ve Tom Paine tarafından. Ama bu kapıyı idealizme açar.

(2) Mekanik materyalizm değişimi her yerde görür. Bununla birlikte, daima tüm fenomenleri aynı mekanik etkileşimler sistemine **indirgemeye** çalışmasından dolayı, bu değişimi yalnızca aynı türden mekanik süreçlerin öncesiz ve sonsuz **tekrarı** olarak, aynı değişmelerin öncesiz ve sonsuz devri olarak görür.

Bu sınırlılık, dünyanın bir makine olarak değerlendirilmesine bağlıdır; çünkü, tıpkı bir makine gibi çalıştırılması ve ondan sonra da ancak yapılış amacına uygun şeyler yapması gerekir. Kendisini değiştiremez ya da köklü olarak yeni olan herhangi bir şey meydana getiremez. Bundan dolayı, **yeni niteliğin** ortaya çıkışını açıklamak söz konusu olduğunda, mekanik kuram daima işlemez hale gelir. Her yerde değişim görür ama **yeni olan** hiçbir şey, hiçbir **gelişme** görmez.

Dünyanın çeşitli süreçleri (örneğin, kimyasal süreçler ve canlı maddedeki süreçler) aslında tümüyle, maddi taneciklerin tek ve aynı çeşitten mekanik etkileşmesine indirgenemez.

Kimyasal etkileşmenin bir sonucu olarak meydana gelen değişmeler bir nitelik değişimini kapsadığı için, kimyasal etkileşimler mekanik etkileşimlerden farklıdır. Örnek olarak çarpışan iki taneciğin mekanik etkileşimini ele alırsak, bunların nitel özellikleri konu dışıdır ve sonuç, nicelikteki ve her birinin hareket yönündeki bir değişiklik olarak ifade edilir. Ama iki kimyasal madde bir araya gelir ve kimyasal olarak birleşirse, nitel olarak her ikisinden de farklı olan yeni bir madde ortaya çıkar. Aynı şekilde, ısı, mekanikçilerin bakış açısına göre, maddenin taneciklerinin hareket niceliğindeki bir artıştan başka bir şey değildir. Ama kimyada, ısı uygulaması nitel değişmelere yol açar.

Doğadaki süreçler de mekanik etkileşimlerin aynı devrinin tekrarlanmasını içermez. Doğada, daima yeni varoluş biçimlerini ve aynı anlama gelen maddenin hareket biçimlerini meydana getiren sürekli gelişim ve evrim vardır. Bundan dolayı, mekanik teoriler doğanın yorumlanmasında ne kadar yaygın ve sürekli olarak kullanılırsa, gerçek sınırlılıkları da o kadar fazla ortaya çıkar.

(3) Mekanik materyalizm **toplumsal** gelişimin açıklanmasında daha da yetersizdir.

Mekanik materyalizm, burjuvazinin, toplumu bir arada olup etkileşen toplumsal atomlardan oluşmuş olarak gören köktenci toplum anlayışını ifade eder. Toplumsal gelişimin gerçek ekonomik ve toplumsal nedenleri bu bakış açısıyla keşfedilemez. Buna göre, büyük toplumsal değişiklikler bütünüyle rastlantısal nedenlerden kaynaklanıyormuş gibi gözükür. İnsan etkinliğinin kendisi ise, ya dışsal nedenlerin mekanik sonucu olarak gözükür, ya da bütünüyle kendiliğinden ve nedensiz olarak değerlendirilir ki, mekanik materyalizm bu noktada idealizme düşmektedir.

Uzun lafın kısası, mekanik materyalizm insanın toplumsal etkinliğine ilişkin bir açıklama getiremez.

Mekanik Materyalizm ve Ütopik Sosyalizm

Mekanik görüş, insanı tamamen soyut olarak ele almıştır. Her insan, doğanın kendisine doğuştan var olan özellikler, nitelikler ve haklar bahşettiği bir toplumsal atom olarak kabul edilmiştir.

Bu, «insanın hakları»na ilişkin burjuva anlayışında ve «Bütün insanlar eşittir» burjuva devrimci sloganında ifade edilmiştir.

Ne var ki, insan hakları kavramı insanın soyut doğasından çıkarılamaz; bu, insanın içinde yaşadığı toplumsal düzey tarafından belirlenir. Ayrıca, insanların durumu «doğuştan» da değildir; var olan durumlarına ulaşmaları ve değişmeleri, toplumsal etkinliklerinin bir sonucudur. Ayrıca insanlar «doğuştan» eşit de değillerdir. Sadece yurttaşlık hakkı olarak resmi eşitliğe, yasalar önünde eşitliğe varan bu soyut burjuva eşitlik anlayışına karşı, Marks ve Engels şunu ilan ettiler:

«Proletaryanın eşitlik isteğinin gerçek içeriği sınıfların kaldırılması isteğidir. Bunun dışında kalan herhangi bir eşitlik isteği, zorunlu olarak saçmalığa varır» (Engels: **Anti-Dühring**, I. Bölüm, X. Kısım).

Onların, insanı toplumsal atomlar olarak kabul eden soyut, mekanik anlayışlarını benimseyen ilerici mekanikçiler, soyut bir şekilde, insanlık için hangi toplum biçiminin en iyisi olacağını, kendi tasarladıkları soyut insan doğasına en iyi neyin uyacağını çözümlemeye çalıştılar.

Bu düşünce tarzı, Marks'tan hemen önceki sosyalist düşünürler olan ütopik sosyalistler tarafından devralındı. Ütopik sosyalistler mekanik materyalisttiler. Sosyalizmi, ideal bir toplum olarak öne sürdüler. Onun, kapitalizmin çelişkilerinin gelişmesi tarafından zorunlu kılındığını göremediler. İnsanlar yalnızca yeterli anlayışa sahip olurlarsa, bu

herhangi bir zamanda ileri sürülebilir ve anlaşılabilirdi. Onlar, sosyalizmin, işçi sınıfının kapitalizme karşı mücadelesiyle kazanılabileceğini görmediler; onun, adil ve insan doğasının gereksinimlerine en uygun düzen olduğuna herkes ikna olduğu zaman, sosyalizm gerçekleşecekti. (Bu nedenle, Robert Owen, hem Canterbury Başpiskoposu'na, hem de Kraliçe Victoria'ya sosyalist programını desteklemeleri için başvurmuştu.)

Ayrıca, mekanik materyalistler —bu herşeyden çok tüm ütopik sosyalistlere özgüydü —bir insanın ne olduğunun, yani karakteri ve etkinliklerinin, çevresi ve aldığı eğitim tarafından belirlendiğini düşünüyorlardı. Bu nedenle, insanı daha iyi, daha mutlu ve daha makul hale getirmek için, yalnızca, onlara daha iyi koşullar sağlamak ve daha iyi bir eğitim vermek gerektiğini öne sürdüler.

Ama Marks buna **Feuerbach Üzerine Tezler**'de şöyle yanıt verdi:

«İnsanların, şartların ve yetiştirilme tarzının ürünleri olduğu ve bundan dolayı, değişmiş insanların, değişmiş koşullar ve değişmiş yetiştirilme tarzı tarafından meydana getirildiği şeklindeki materyalist öğreti, şartların bütünüyle insanlar tarafından değiştirildiğini ve eğitmenin kendisinin de eğitilmesi gerektiğini unutmaktadır.»

Eğer insanlar yalnızca koşulların bir ürünüyse, o halde koşulların insafına kalmışlar demektir. Ama tam aksine, insanlar kendi koşullarını kendileri değiştirebilirler. Ve insanların kendileri de, değişmiş koşulların mekanik bir sonucu olarak değil, koşullarını değiştirirken gösterdikleri kendi etkinlikleri sırasında ve bunun sonucu olarak değişirler.

Öyleyse, insan toplumunda yeni etkinliklere, yeni fikirlere ve böylece değişmiş koşullara ve değişmiş insanlara neden olan hangi gerçek maddi nedenler yürürlüktedir?

Mekanik materyalizm bu soruyu yanıtlayamamıştır. Toplumsal gelişimin yasalarını açıklayamamış ve toplumun nasıl değiştirileceğini gösterememiştir.

Bundan dolayı, o kendi zamanında ilerici ve devrimci bir öğreti olmasına karşın, toplumu değiştirme uğraşında, işçi sınıfının mücadelesini yönlendirmeye hizmet edememiştir.

Dördüncü Kısım

MEKANİK MATERYALİZMDEN DİYALEKTİK MATERYALİZME

Şeyler ve Süreçler

Mekanist yaklaşımın sınırlılıklarının üstesinden nasıl gelinebileceğini anlamak için, her şeyden önce, mekanik materyalizm tarafından yapılmış aşırı dogmatik belirli varsayımları değerlendirebiliriz. Bu mekanik varsayımların hiçbiri doğrulanmamıştır. Bunları gün ışığına çıkararak ve yanlışlıklarını belirterek, mekanik materyalizmin ötesine nasıl geçilebileceğini anlayabiliriz.

(1) Mekanizme göre, değişimin tümü, temelini belirli, sabit özellikleri olan sürekli ve durağan şeylerde bulur.

Nitekim, mekanistlere göre dünya, etkileşimleri içinde konum, kütle ve hız gibi özellikler gösteren bölünemez, yok edilemez parçacıklardan oluşmuştur.

Mekanizme göre, eğer verili bir anda, her taneciğin konumunu, kütlesini ve hızını saptayabilirseniz, o anda dünya hakkında söylenebilecek her şeyi söylemiş olur ve mekanik yasalarını uygulayarak, daha sonra olacak her şeyi önceden haber verebilirdiniz.

Bu, mekanizmin ilk dogmatik varsayımıdır. Ama biz bunu reddetmeliyiz; çünkü dünya şeylerden değil, şeylerin içinde var olduğu ve yok olduğu süreçlerden oluşmuştur.

«Dünya, hazır şeylerin bir karmaşası olarak değil,» diye yazıyordu Engels, «ama, görünüşte, en az kafamızdaki ussal görüntüleri olan kavramlar kadar durağan olan şeylerin, aralıksız bir var oluş ve yok olma değişimi geçirdikleri bir süreçler karmaşası olarak anlaşılmalıdır» **(Ludwig Feuerbach)**.

Bu gerçekten de, en son gelişmeleriyle bilimin bize öğrettiğidir. Böylece, bir zamanlar öncesiz, sonsuz ve bölünemez olduğu düşünülen atom; elektron, proton ve nötronlara ayrılmıştır ve bunların kendileri de, kesin olarak «esas tanecikler» değillerdir, yani atomdan farklı olarak öncesiz, sonsuz ve yok edilemez değillerdir; ama bilim gitgide daha fazla göstermektedir ki, onlar da var olurlar, yok olurlar ve birçok dönüşümler geçirirler.

Aslolan «şey», «tanecik» değil, şeylerin içinde «aralıksız bir var olma ve yok olma değişimi» geçirdiği, doğanın tükenmeyen süreçleridir. Doğanın süreci, bundan da öte, sınırsızdır; açıklanması gereken yeni durumlar daima olacaktır ve o herhangi bir esas öğeye indirgenemez. «Elektron ancak atom kadar tüketilemezdir, doğa sınırsızdır,» diye yazmıştır Lenin **(Materyalizm ve Ampirio - Kritisizm)**.

Aynı şekilde, toplumu değerlendirirken de, belirli bir toplumu, yalnızca, bağımsız erkek ve kadınların, içinde ve onun yardımıyla örgütlendikleri bir dizi kuruluşlara dayanarak anlayamayız. Bunun için, içinde hem kurumların, hem de insanların dönüştüğü, süren toplumsal süreçleri incelemeliyiz.

Madde ve Hareket

(2) Mekanizmin ikinci dogmatik varsayımı, hiçbir değişikliğin herhangi bir dışsal nedenin etkisi dışında gerçekleşemeyeceği varsayımıdır.

Tıpkı bir makinanın hiçbir parçasının, diğer bir parça onu etkileyip hareket ettirmeden hareket etmemesi gibi, mekanizma, maddeyi de durağan —hareketsiz ya da daha doğrusu kendiliğinden hareketsiz— olarak görür. Mekanizme göre, hiçbir şey başka bir şey onu itmeden ya da çekmeden asla hareket etmez. Başka bir şey müdahale etmeden de asla değişmez.

Hiç kuşku yoktur ki, maddeyi bu şekilde ele aldıkları için, mekanistlerin, «ilk itici kuvvet»i verecek bir Ulu Varlık'a inanmaları zorunluydu.

Ama biz, maddeyle ilgili bu cansız, ölü teoriyi reddetmeliyiz.

Bu teori maddeyi ve hareketi birbirinden ayırır; maddeyi tam bir ölü kütle olarak düşünür; öyle ki, hareket maddeye daima dışardan sokulmalıdır. Ama, tam aksine, madde ve hareket birbirinden ayrılamaz. Engels, hareketin maddenin varoluş tarzı olduğunu söylemiştir.

«Hareket maddenin varoluş tarzıdır. Herhangi bir yerde, hareketsiz madde asla olmamıştır, olamaz da. Uzay boşluğunda hareket, çeşitli göksel cisimlerin üzerindeki daha küçük kütlelerin mekanik hareketi, moleküllerin ısı olarak ya da elektriksel ya da manyetik akımlar olarak hareketi, kimyasal birleşme veya çözülme, organik yaşam - her belirli anda, dünyadaki her bağımsız madde atomu, bu hareket biçimlerinden birinde ya da diğerindedir, ya da aynı anda bunların çeşitli biçimlerinin içindedir. Hareketsizliğin bütünü ancak görecelidir ve ancak hareketin şu ya da bu belirli biçimine bağlı olarak anlamı vardır. Örneğin, bir cisim yerin üzerinde mekanik olarak dengede olabilir, mekanik olarak hareketsiz olabilir; ama bu durum onu dünyanın ve tüm güneş sisteminin hareketine katılmaktan hiçbir şekilde alıkoymaz. Tıpkı, en küçük parçalarının, bu cismin sıcaklığı tarafından belirlenen salınımlarını devam ettirmesini ya da atomlarının kimyasal bir süreç geçirmesini engellemediği gibi. Hareketsiz madde, tıpkı maddesiz hareket kadar olanaksızdır» (**Anti-Dühring**).

Ölü, cansız ya da durgun olmakla ilgisi olmayan maddenin kendi doğası, sürekli değişim ve hareket süreci içinde olmasıdır. Bunu anladığımız anda, «ilk itici kuvvet»e başvurmaya gerek kalmaz. Madde gibi, hareketin de asla başlangıcı olmamıştır.

Madde ve hareketin ayrılamazlığı düşüncesi ve «hareket maddenin varoluş tarzıdır» anlayışı, materyalizm hakkında düşündüklerinde genellikle insanların aklını kurcalayan ve onları materyalizmi terkederek, evrenle ilgili «esas» gerçeğin açıklanması için rahiplere koşmaya iten bir dizi şaşırtıcı sorununun yanıtlanmasına giden yolu açar.

Dünya bir Ulu Varlık tarafından mı yaratılmıştır? Maddenin kaynağı neydi? Hareketin kaynağı neydi? Her şeyin ilk başlangıcı neydi? İlk neden neydi? Bunlar insanları şaşırtan türden sorulardır.

Bu soruları yanıtlamak olanaklıdır.

Hayır, dünya bir Ulu Varlık tarafından yaratılmamıştır. Herhangi bir özel maddi oluşum, hareket halindeki maddenin herhangi bir özel süreci bir kaynağa ve bir başlangıca sahiptir: Önceki bir maddi oluşumdan, hareket içindeki maddenin önceki bir sürecinden kaynaklanmıştır. Ama hareket halindeki maddenin kaynağı ve başlangıcı yoktur.

Bilim bize madde ve hareketin ayrılmazlığını öğretir. Bazı şeyler statik gibi görünse de, içlerinde sürekli hareket vardır. Örneğin, atom kendisini, yalnızca parçalarının sürekli hareketi yardımıyla aynı şekilde muhafaza edebilir.

Bundan dolayı, değişimin nedenlerini incelerken, yalnızca değişime yol açan dış etkenleri değil, her şeyden önce, değişimin kaynağını sürecin kendi içinde kendisinin öz-hareketi içinde, şeylerin kendi içinde kapsadığı gelişimin itici kuvvetlerinde aramalıyız.

Bu nedenle, toplumsal gelişmenin ve onun yasalarının nedenlerini araştırırken, toplumsal değişmeleri, kendi üstün düşünce ve iradelerini toplumun durağan kütlesine benimseten büyük adamların eylemleri sonucu ortaya çıkmış olarak değil, —rastlantılar ve dışsal etmenler tarafın-

dan meydana getirilmiş olarak da değil— toplumun kendi içsel güçlerinin gelişimi tarafından meydana getirilmiş olarak görmeliyiz; ki bu da, üretimin toplumsal güçlerinin gelişimi sonucu olur, anlamına gelir.

Bundan dolayı, biz, ütopiklerden farklı olarak, sosyalizmi reformcuların rüyalarının değil, —kendi içinde onu kaçınılmaz olarak bir sona götürmesi ve sosyalist devrime yol açması gereken nedenleri içeren— kapitalist toplumun kendi gelişiminin sonucu olarak görürüz.

Maddenin Hareket Biçimleri

(3) Mekanizmin üçüncü dogmatik varsayımı, taneciklerin mekanik hareketinin, yani dış güçlerin onların üzerindeki etkisinin sonucu olarak taneciklerin basit yer değiştirmesinin, maddenin hareketinin esas, temel biçimi olduğu ve hangisi olursa olsun tüm değişmelerin, tüm olayların, taneciklerin buna benzer mekanik hareketine indirgenebileceği ve bununla açıklanabileceği varsayımıdır.

Böylelikle, maddenin tüm hareketi basit mekanik harekete indirgenmiştir. Maddenin içindeki bildiğimiz tüm nitelik değişmeleri, maddenin temel mekanik hareketinin görünüşlerinden başka bir şey değildir. Görünüşler ne kadar çeşitli olursa olsun, gelişimin ne kadar yeni ve daha üst biçimleri doğar gibi gözükürse gözüksün, bunların hepsi bir tek ve aynı şeye indirgenmelidir: Maddenin ayrı kısımlarının mekanik hareketinin başı ve sonu olmayan tekrarı.

Böyle bir varsayım için herhangi bir kanıt bulmak zordur. Maddi dünyada, her biri maddenin değişik hareket biçimlerini meydana getiren birçok değişik süreç vardır. Ancak bunlar hiçbir şekilde bütünüyle bir tek ve aynı (mekanik) hareket biçimine indirgenemezler.

«Maddenin varoluş tarzı, doğasında varolan niteliği olarak açıklanan, en genel anlamıyla hareket,» diye yazıyordu Engels, «basit yer değiştirmeden düşünceye kadar, evrende olan tüm değişmeleri ve süreçleri kapsar. Hareketin

doğasının incelenmesi, elbette ki bu hareketin en yalın, en basit biçimlerinden başlamalıdır ve daha karmaşık biçimlerin açıklanmasının yolu üzerindeki herhangi bir şeyin üstesinden gelebilmek için, önce bu basit biçimleri kavramayı öğrenmelidir» **(Doğanın Diyalektiği)**.

En basit hareket biçimi, kuralları mekanik tarafından araştırılan, cisimlerin basit yer değiştirmesidir. Ama bu, hareketin bütününün, hareketin bu en basit biçimine indirgenebileceği anlamına gelmez. Aksine, —«basit yer değiştirmeden düşünceye kadar»— daha üst hareket biçimlerinin, en basit hareket biçiminden nasıl doğduğunu ve geliştiğini incelememiz gerektiği anlamına gelir.

Bir hareket biçimi öbürüne dönüşür ve öbüründen doğar. Daha yüksek, daha karmaşık hareket biçimi, daha yalın ve daha basit biçim olmadan var olamaz; ama bu onun, o daha basit biçime indirgenebileceği anlamına gelmez. O, daha basit biçimden ayrılamaz ama bunu söylemekle onun doğası ayrıntısıyla incelenmiş sayılmaz. Örneğin, kafamızda süregiden düşünme, beynin gri maddesinde süren kimyasal, elektriksel vb. hareketten ayrılamaz; ama, düşünme o harekete indirgenemez, doğası bu suretle açıklanmış olmaz.

Bununla birlikte, maddenin tüm hareket biçimlerinin **mekanik harekete indirgenebileceği** şeklindeki mekanist düşünceyi reddeden **materyalist** bakış açısı, hareketin daha üst biçimlerinin daha alt biçimlerden doğmuş olarak açıklanamayacağı şeklindeki **idealist** sanıyla karıştırılmamalıdır. Örneğin, idealistler, maddenin bir hareket biçimi olarak yaşamın, cansız maddeye has olan herhangi bir süreçten meydana gelmesinin olanaksız olduğunu öne sürerler. Onlara göre, yaşam ancak esrarengiz bir şeylerin —bir «yaşamsal güç»ün— maddi sisteme dışardan girmesi yardımıyla doğabilir. Ama, daha üst bir hareket biçiminin daha alt bir biçime indirgenemeyeceğini söylemek, onun daha alt biçimin gelişimi sırasında, bu biçimden meydana gelemeyeceğini söylemek değildir. Nitekim, materyalistler daima,

örneğin yaşamın, cansız maddenin daha karmaşık biçimlerinin gelişiminin belirli bir aşamasında ortaya çıktığını ve cansız maddenin içine gizemli bir «yaşamsal güç» verilmesinin sonucu olarak değil, bu gelişimin bir sonucu olarak doğduğunu savunacaklardır. Bilimin önünde bu alanda, cansız maddeden canlı maddeye geçişin nasıl gerçekleştiğini deneysel olarak açıklama görevi durmaktadır.

Bunddan dolayı, mekanizmin, maddenin tüm hareketini basit, mekanik harekete indirgeme programı reddedilmelidir. Aksine, maddenin sonsuz çeşitlilikteki hareket biçimlerinin tümünü, birinin diğerine dönüşümü içinde ve biri diğerinden, karmaşık basitten, daha üst olan daha alt olandan doğarken incelemeliyiz.

Topluma gelince, toplumsal değişimlerin, toplumun çeşitli üyelerinin vücudunu oluşturan atomların mekanik etkileşiminin yardımıyla nasıl açıklanabileceğini göstermeyi henüz kimse denemedi; oysa ki, mekanik programın mantıksal sonucu bunu yapmak olacaktı. Ama mekanist teori tarafından, buna en yakın olan en uygun ve «ekonomik determinizm» diye bilinen şey denendi. Bu teoriye göre, toplumun tüm hareketi, toplumda yer alan ekonomik değişimlerle açıklanmalıydı. Ekonomik süreç tanımlandığında, toplumsal değişimin bütün belirleyicileri açıklanmış olacaktı. Bu, daha karmaşık bir hareketi, tek ve basit bir biçime —politik, kültür ve ideolojik gelişimlerin tümünü içeren toplumsal değişim sürecini, basit bir ekonomik sürece— indirgeyen mekanist programın bir örneğidir. Ama toplumsal gelişimi açıklama görevi, tüm gelişimi bir ekonomik sürece indirgemeye çalışarak yerine getirilemez. Aksine, görev, toplumsal etkinliğin çeşitli biçimlerinin ekonomik süreç temeli üzerinde nasıl doğduğunu ve toplumun karmaşık hareketi içinde rollerini nasıl yerine getirdiklerini göstermektir.

Şeyler ve Karşılıklı Bağlantılar

(4) Mekanizmin değinilmesi gereken son dogmatik

varsayımı, etkileşimlerinin evrendeki olaylar bütününü meydana getirdiği söylenen şeylerin ya da taneciklerin her birinin, başka herşeyden tamamen bağımsız olan kendi sabit doğalarına sahip olduğudur. Diğer bir deyişle, her şey varlığını diğer şeylerden bağımsız sürdürüyormuş gibi, bağımsız bir birim gibi ele alınabilir.

Bu varsayım üzerinde ilerlersek, şeyler arasındaki tüm ilişkilerin yalnızca dışsal ilişkiler olduğu sonucuna ulaşırız. Yani, şeyler bir diğeriyle çeşitli ilişkilere girer, ama bu ilişkiler rastlantısaldır ve ilişkili olan şeylerin doğasında hiçbir değişiklik yapmazlar.

Herşeyi, diğer şeylerle dışsal ilişkilere giren ayrı bir birim olarak kabul etmek, mekanizmi daha sonra, bütünün onun ayrı parçalarının toplamından başka bir şey olmadığını kabule götürür. Bu görüşe göre, bütünün gelişiminin özellikleri ve yasaları, onun bütün parçalarının özellikleri tarafından belirlenir.

Bu varsayımların hiçbiri doğru değildir. Hiçbir şey, mükemmel bir yalıtım içinde, varoluş koşullarından ayrı olarak ve diğer şeylerle olan ilişkilerinden bağımsız olarak varolmaz, varolamaz. Şeyler, diğer şeylerin tümünden bağımsız olarak değil, herbirinin diğer şeylerle ilişkisi içinde doğar, varolur ve varlığı sona erer. Bir şeyin özel doğası, diğer şeylerle ilişkileri içinde nitelenir ve dönüşür. Şeyler bir bütünün parçaları olacak şekilde böylesi ilişkilere girince, bütünün parçaların toplamından fazla bir şey olmadığı kabul edilemez. Bütünün parçalarından ayrı ve bağımsız olarak hiçbir şey olmadığı doğrudur. Ama, parçaların bütünü oluştururken girdikleri karşılıklı ilişkiler, onların kendi özelliklerini de niteler; öyle ki, bütünün parçalar tarafından belirlendiği söylenirken, aynı ölçüde, parçaların da bütün tarafından belirlendiği söylenebilir.

Bilimin gelişmesinin kendisi, bir kez daha, eski mekanik varsayımların kabul edilemezliğini gösterir. Bu varsayımların ancak, ayrı taneciklerin mekanik etkileşimlerinin araştırılmasına ait olan çok sınırlı alanda geçerliliği vardır.

Bu varsayımlar fizikte, elektro-manyetik alan araştırmasının gelişmesiyle zaten darmadağın oldular. Bunlar, biyolojide, yani canlı maddenin araştırılmasında daha da kabul edilemezdir. İnsan ve toplumun araştırılmasında ise hiç kabul edilemezdir. Toplumsal süreçleri, mekanistlerin daima yapmaya çalıştıkları gibi, «insan doğası»nın bir seri sabit özelliğinin basit bir sonucu olarak anlayamayız; çünkü, «insan doğası» daima insanın toplumsal ilişkileriyle koşullanmıştır ve bu ilişkilerdeki değişmelerle kendisi de çeşitli yönlerde değişir.

Mekanik Materyalizmin Düzeltilmesi

Mekanik materyalizmin bu varsayımlarını açığa çıkarıp reddettikten sonra, değişik, yeni tür bir materyalist öğretinin gereğini anlamaya başlarız. Yani, mekanizmin zayıflıklarının ve dar, dogmatik varsayımlarının üstesinden gelen bir materyalizm.

Bu, diyalektik materyalizmdir.

Diyalektik materyalizm dünyayı, hazır şeylerin bir bileşimi olarak değil, tüm şeylerin aralıksız bir varoluş ve yok oluş değişimi geçirdikleri süreçlerin bir bileşimi olarak anlar.

Diyalektik materyalizm, maddenin daima hareket halinde olduğunu, hareketin maddenin varoluş tarzı olduğunu, öyle ki maddesiz hareket olamayacağı gibi, hareketsiz madde de olamayacağını kabul eder. Hareketin maddeye herhangi bir dış güç tarafından verilmesi zorunlu değildir; ama, her şeyden önce, tüm süreçlerin doğasında varolan gelişimin içsel itici kuvvetlerinin, öz-hareketin aranması gereklidir.

Diyalektik materyalizm, maddenin hareketinin, basit yer değiştirmeden düşünceye kadar, evrendeki tüm değişimleri ve süreçleri kapsadığını bilir. Bundan dolayı, maddenin hareket biçimlerinin sınırsız çeşitliliğini, bir biçimin diğerine dönüşmesini, maddenin hareket biçimlerinin basit-

ten karmaşığa, daha alt düzeydekinden daha üst düzeydekine doğru gelişimini kabul eder.

Diyalektik materyalizm, şeylerin, evrende meydana gelen pek çok süreç içinde, bağımsız ve ayrı birimler olarak değil, asli ilişki ve karşılıklı bağlantı içinde varolduklarını, değiştiklerini ve yok olduklarını düşünür. Öyle ki, hiçbiri bağımsız ve kendi içinde değil, ancak ilişkileri ve karşılıklı bağlantıları içinde anlaşılabilir.

Bundan dolayı, diyalektik materyalizmle, önceki mekanik materyalizme göre içerikte çok daha zengin ve daha kapsamlı bir materyalist anlayış oluşturulmuştur.

Beşinci Kısım

DİYALEKTİK GELİŞİM ANLAYIŞI

Evrim Düşüncesi

Mekanik bakış açısının materyalizm tarafından yapılan düzeltmelerinin, bilimin gelişmesi tarafından doğrulandığını ve temelini burada bulduğunu gördük .Gerçekten de, bilimin gelişmesinin kendisi, eski, mekanik materyalistler tarafından savunulan evren anlayışını tümden parçalamıştır.

Bu anlayışa göre, evren her zaman büyük ölçüde aynı kalmıştır. O, sürekli aynı şeyleri yapan, aynı ürünleri meydana getiren ve aynı süreçlerin daimi devrini sürdürüp duran kocaman bir makineydi.

Bundan dolayı, yıldızların ve güneş sisteminin daima aynı kaldığını düşünürdü. Aynı şekilde, kıtaları, okyanusları ve buralarda bulunan bitki ve hayvanlarıyla dünya da hep aynıydı.

Ama bu anlayış, istisnasız bütün araştırma alanlarına giren evrim düşüncesine yol açtı. Bununla birlikte, bilim bir bütün olarak toplumdan yalıtlanma içinde gelişemez ve evrim düşüncesinin uygulanışı yalnızca bilimsel teori için-

de doğrulanmasına değil, aynı zamanda, bilimin patronları olan endüstriyel kapitalizmin yeni, yükselen güçlerince rağbette olmasına da bağlıdır.

«Burjuvazi, üretim aletlerini ve buna uygun olarak üretim ilişkilerini ve onlarla birlikte toplumun bütün ilişkilerini devrime uğratmadan var olamaz. Bunun aksine, eski üretim tarzlarının değiştirilmemiş bir biçimde korunması, daha önceki bütün endüstriyel sınıfların ilk varlık koşuluydu. Üretimin sürekli devrim geçirmesi, aralıksız olarak bütün toplumsal koşulların altüst oluşu, sürekli belirsizlik ve heyecan, burjuva devrini bütün eski devirlerden ayırt eder» (Marks ve Engels: **Komünist Parti Manifestosu**).

Sanayi kapitalistleri kendilerini ilerlemenin taşıyıcıları olarak görmüşlerdir. Ve ilerlemenin kapitalizmin yasası olduğunu düşündükleri gibi, bunun tüm evrenin de yasası olduğunu kabul etmişlerdir.

Böylece, evrenin bilimsel tanımında büyük bir gelişme olanaklı olmuştur. Evrenin, durağan, daima aynı kalan değil, sürekli ve ilerletici bir değişme içinde geliştiğini tanımlayan bir tablosunu görürüz.

Yıldızlar daima var olmamış; yayılmış gaz kütlelerinden oluşmuşlardır.

Bir kez oluştuktan sonra, yıldızlar sisteminin tümü, içindeki yıldızlarla birlikte aşama aşama bir evrim süreci geçirirler.

Bizim güneşimiz gibi bazı yıldızlar, gezegenler kazanarak bir güneş sistemi oluştururlar. Dünya da böyle doğmuştur. Yüzeyinin soğumasıyla, yıldızların yüksek sıcaklıklarında olanaksız olan kimyasal bileşikler oluşmuştur.

Böylece, madde daha önce var olmayan yeni özellikler —kimyasal birleşmenin özellikleri— göstermeye başladı.

Sonra karbon atomlarının karmaşık bir şekilde birbirine bağlanmasından organik bileşikler türemiştir. Organik maddeden ise, yaşamın, canlı maddenin özelliklerini göstermeye başlayan ilk cisimler oluşmuştur. Maddenin ye-

ni özellikleri —canlı maddenin özellikleri— ortaya çıkmaya devam etmiştir.

Yaşayan organizmalar ,sonunda insanın oluştuğu uzun bir evrim geçirdiler. İnsanla birlikte insan toplumu doğdu. Ve yeni yasaları —toplumun ve düşüncenin yasaları— olan yeni süreçler ortaya çıkmaya devam etti.

Ya sonra?

Kapitalist bilim daha ileriye gidemez. O burada sona erer, çünkü, kapitalist bilim kapitalizmin sona ermesini düşünemez. Ama sosyalist bilim, insanın kendisinin yeni bir evrim aşamasına —tüm toplumsal sürecin kendi bilinçli ve planlı yönetimine gireceği komünist topluma— başlamak üzere olduğunu gösterir.

Maddi evrenin evrimsel tarihinin tümü budur.

Son nokta dışında, bunların tümünün genel bilgi olduğu söylenebilir. Burjuva filozofları bunu Marksistler kadar iyi bilmekle birlikte, çoğunlukla unuturlar. Ama Marksizm, yalnızca, dünyadaki herşeyin bir gelişim süreci geçirdiği gerçeğini vurgulamaz; Marksizmin bulduğu, bu gelişimin materyalistçe nasıl anlaşılabileceği ve açıklanabileceğidir.

Marks'ın toplumsal gelişmenin yasalarıyla ilgili bilimsel buluşları, materyalist diyalektiğin düşüncelerinin uygulanmasıyla yapılmıştır. Yalnızca Marksizm'in, gelişmenin tümüyle bilimsel bir açıklamasını yapabilmesinin ve geleceğin yolunu gösterebilmesinin nedeni budur.

Marks, doğadaki ve toplumdaki tüm değişim ve gelişimin materyalist tarzda nasıl anlaşılacağını ve buna bağlı olarak nasıl geleceğin efendileri olunabileceğini göstermiştir.

Değişim ve Gelişim Hakkında İdealist Anlayışlar

Burjuva filozofları, keşfettikleri evrensel değişim ve gelişmenin nedenini nasıl açıklamaya çalıştılar?

Bazılarının, bir yüzyıldan fazla bir dönem boyunca, neden söz etmek durumunda kaldıklarını değerlendirelim.

Hegel, tarihte meydana gelen gelişim sürecinin bütünüyle, tarih içinde kendisini gerçekleştiren Mutlak Fikir'e bağlı olduğunu söylemiştir. Herbert Spencer gelişimin tümünün «maddenin bütünleşmesi (entegrasyonu)»nin artması süreci olduğunu söylemiş ve bunu «Anlaşılamaz ve Her Yerde ve Her Zaman Hazır Güç» diye adlandırdığı şeye bağlamıştır. Henry Bergson, herşeyin, «Yaşam Gücü»ne bağlı olarak evrim süreci geçirdiğini söylemiştir. Oldukça yakınlarda, İngiliz filozoflarının bir okulu «ortaya çıkan evrim (emergent evolution) diye bir deyim icat etmişlerdir. Gelişim esnasında, maddenin yeni niteliklerinin sürekli olarak ve birbirinin ardından meydana çıktığını belirtmişlerdir. Ama bunun niçin olduğuna gelince, bu okulun liderlerinden biri olan Profesör Samuel Alexander, bunun nedeninin anlaşılamaz olduğunu ve «doğal dindarlıkla» kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Diğer bir lider olan C. Lloyd Morgan ise, bunun, Tanrıyla özdeşleştirdiği ve her yerde var olan bir gücün dünyada iş başından olmasına bağlı olması gerektiğini söylemiştir.

Böylece, gelişimi açıklamak için, her durumda, biraz hayal, açıklanamaz ve önceden bilinemez bazı şeyler icat edilmiştir. Bundan dolayı, tüm bu burjuva evrim filozofları, gelecek hakkında düşündüklerinde, ya Hegel gibi gelişimin artık bittiğini düşünmüş (Hegel, Mutlak Fikir'in, kendisinin de seçkin bir memuru olduğu Prusya Devleti'nde bütünüyle gerçekleştiğini öğretmiştir), ya da geleceğin anlaşılamaz olduğunu kabul etmiştir.

Bugünlerde, hepsi umutlarını yitirmeye ve her şeyin (geçmiş, şimdi ve gelecek) akıl ermez olduğunu, hiç kimsenin asla anlayamayacağı ve denetleyemeyeceği güçlerin sonucu olduğunu kabul etmeye başlamışlardır.

Burjuva düşünürlerin çoğunun evrimle ilgili düşüncelerindeki ikinci bir eksiklik, evrim sürecini, pürüzsüz, sürekli ve kesintisiz bir süreç olarak kabul etmeleridir. Bir

evrim aşamasından diğerine geçiş sürecinin, bir aşamalar dizisinden geçerek, çelişkisiz ve süreklilikte bir kesinti olmadan meydana geldiğini düşünürler.

Ama, süreklilik gelişimin yasası değildir. Aksine, pürüzsüz, sürekli evrimsel gelişim devreleri, ani ve sert değişmelerle kesintiye uğrar. Gelişim içinde yeni aşamanın ortaya çıkışı, bunun için koşullar olgunlaştığında, süreklilikte bir kesilmeyle, bir aşamadan diğerine sıçramayla meydana gelir.

Hegel, bunu belirten ilk kişidir.

Her geçiş devresiyle birlikte, şunu gözlemlemiştir:

«Bu, bir çocuğun doğması olayındaki gibidir; sessizlik içinde geçen uzun bir beslenme döneminden sonra, büyüklükteki tedrici artmanın, niceliksel değişimin sürekliliği, çekilen ilk nefesle birdenbire kesilir —süreçte bir kesilme, niteliksel bir değişme vardır— ve çocuk doğmuş olur»

(Aklın Fenomenolojisi).

Ama, Hegel'in bu derin gözlemini izleyen yalnızca Marks oldu. Daha sonraki burjuva düşünürlere gelince, bilimsel araştırmalar ve her günkü deneyimin kendisi, gelişimin kesilmeler olmaksızın, ani geçişler ve bir durumdan diğerine sıçrama olmaksızın meydana gelemeyeceğini açıkça göstermesine karşın, genel teorilerinde, kesiksiz sürekliliği evrimin yasası haline getirmeyi denediler.

Evrimin çizgisinin pürüzsüz olduğunu savunan bu önyargı, kapitalist toplumun pürüzsüz bir şekilde —düzgün burjuva sürecinin, Tennyson'un bir seferinde ifade ettiği gibi «öncekinden öncekine» genişlemesiyle— evrileceği biçimindeki liberal inançla elele gitti. Genel olarak evrim hakkında farklı düşünülmesi, özel olarak toplumsal evrim konusunda da farklı düşünmemiz gerekeceği anlamına gelecekti.

Diyalektik Materyalist Gelişim Anlayışı

Gelişimi materyalist bir tarzda —yani, «kendi içinde açıklanan gerçeklerle uyum içinde ve mantıksız bir bağlantısı olmadan»— anlama ve açıklama problemi, diyalektik materyalizm tarafından çözülmüştür.

Diyalektik materyalizm evreni durgun, değişmez olarak değil, sürekli gelişim süreci içinde olarak değerlendirir. Bu gelişmeyi, pürüzsüz, sürekli ve kesintisiz bir süreç olarak değil, içinde, tedrici evrimsel değişim aşamalarının süreklilikte kesilmelerle, bir durumdan diğerine sıçramalarla kesintiye uğradığı bir süreç olarak ele alır. Bu evrensel hareketin açıklamasını, harekete geçirici gücünü ise, idealist hayallerin uydurulmasıyla değil, maddi süreçlerin kendi içinde —içsel çelişkilerde, doğanın ve toplumun bütün süreçlerinde yürürlükte olan ve mücadele eden karşıt eğilimlerde— arar.

Toplum da dahil olmak üzere gerçek maddi dünyanın gelişim yasalarıyla uğraşırken uygulanan, materyalist diyalektiğin başlıca düşünceleri, ilerdeki kısımların konusu olacak. Bu nedenle, yalnızca Lenin'in bunları **Felsefe Defterleri**'nde nasıl özetlediğini aktaralım.

Materyalist diyalektiğin başlıca düşüncesi:

«doğanın tüm fenomen ve süreçlerinde çelişen, karşılıklı olarak birbirini dışlayan, karşıt eğilimlerin kabulüdür..... Bu, tek başına, var olan her şeyin öz-hareketinin anahtarını vermektedir. Bu, tek başına, sıçramaların, süreklilikteki kesilmenin, karşıtına dönüşmenin, eskinin yok olmasının ve yeninin doğmasının anahtarını vermektedir.....

Diyalektik, uygun anlamıyla, şeylerin kendi özündeki çelişkinin incelenmesidir.

Gelişme, karşıtların çatışmasıdır.»

Nerede çelişki varsa, gelişmenin gücü de oradadır.

Bu materyalist diyalektik anlayış, maddi dünyanın ken-

di içindeki gelişim güçlerini, dışsal nedenlere başvurmadan anlamanın anahtarıdır.

Bu buluş, bilim ve felsefenin yaptığı ilerlemenin bütününden doğar.

Ama hepsinden önce de, toplumun kendi gelişimi sayesinde zorunlu hale gelen bir araştırma olan; toplumun, yasaların araştırılmasından —toplumsal gelişimin güçlerini açıklayan ve bu suretle kapitalizmden sosyalizme giden yolu gösteren, kapitalizmin çelişkilerinin bulunmasından— doğar.

Bu, burjuva düşünürlerinin, doğadaki ve toplumdaki gelişmenin gerçek maddi güçlerinin açıklanması sorununu çözememelerinin nedenidir. Bu sorunu çözmek, kapitalist sistemi mahkum etmek demekti. Burjuva düşünürler için burada bir çıkmaz sokak vardır. Bu açıklamayı, yalnızca, devrimci sınıf olan işçi sınıfının öncüsünün devrimci felsefesi yapabilirdi.

Marks'ın materyalist diyalektiğin yasalarını bulması, doğanın diyalektik gelişimini nasıl anlayabileceğimizi gösterdi. Ama bize asıl gösterdiği şey, toplumsal değişimi nasıl anlamamız ve işçi sınıfının sosyalizm mücadelesini nasıl sürdürmemiz gerektiğiydi.

Bu buluş, felsefede devrime yol açtı.

Bu buluş, geçmişin ancak mekanik olabilen materyalizminin sınırlılıklarını kaldırıp atarak, materyalizmin idealizme karşı zaferini müjdeledi.

Ayrıca, tüm felsefe «sistemleri»nin sonunu ifade etti.

Felsefeyi, çalışan halk için devrimci bir silaha, dünyayı, onu değiştirebilmek için anlamaya yarayan bir araca, bir yönteme dönüştürdü.

İKİNCİ BÖLÜM

DİYALEKTİK

Altıncı Kısım

DİYALEKTİK VE METAFİZİK

Metafizik Düşünme Tarzı

Materyalist açıklamanın idealist açıklamaya nasıl karşı çıktığını gördük. Ondan sonra da, eski materyalistlerin şeyleri nasıl mekanik tarzda yorumladıklarını, ama mekanik materyalizmin gerçek değişim ve gelişme süreçlerini açıklamakta nasıl yetersiz kaldığını gördük. Bunu yapabilmek için diyalektik materyalizme gerek duyarız. Şeyleri diyalektik olarak incelemeye ve anlamaya gerek duyarız.

Diyalektik yöntem, aslında, şeyleri gerçek değişim ve gelişmeleri içinde inceleme ve anlama yönteminden başka bir şey değildir.

Bu sıfatla ,metafiziğin karşısında yer alır.

Metafizik nedir? Ya da daha kesin bir şekilde sorarsak,

diyalektik düşünme tarzının karşısında yer aldığı metafizik düşünme tarzı nedir?

Metafizik, özünde, soyut bir düşünme tarzıdır. Bir anlamda, düşünmenin tümü «soyut»tur; çünkü, genel kavramlarla çalışır ve özel ve temel olmayan pek çok ayrıntıyı ihmal etmek durumundadır. Örneğin, eğer «insanın iki bacağı vardır» dersek, insanın iki bacaklı olmasını, bir başa, iki kola vb. sahip olma gibi diğer özelliklerinden soyutlayarak düşünüyoruzdur; ve aynı şekilde, genel olarak tüm insanları düşünürken, özel insanın bireyselliğini ihmal ediyoruzdur. Ama, soyutlamadan soyutlamaya fark vardır. Metafizik soyutlama, soyutlananın soyutlanmış olarak var olabileceğini düşünmekten ibarettir. Doğru düşünme sanatı, metafiziksel soyutlamadan sakınmayı öğrenmeyi içerir.

Örneğin, insan hakkında, «insanın doğası» hakkında düşündüğümüzü farzedin. O halde, insan doğası hakkında öyle bir şekilde düşünmeliyiz ki, insanların toplum içinde yaşadığını ve onların insan doğasının içinde yaşadıkları toplumdan bağımsız olamayacağını ama, toplumun gelişmesiyle birlikte gelişeceğini ve değişeceğini kabul etmeliyiz. Ondan sonra, insanın doğası hakkında, insanların gerçek varlık koşullarına ve bu koşulların değişim ve gelişmesine uygun düşen fikirler oluşturmalıyız. Bununla birlikte, insanlar hâlâ, insan doğası hakkında çoğu kez çok farklı bir şekilde, sanki kendisini insanın gerçek varlık koşullarından bütünüyle bağımsız olarak belli eden ve her zaman ve her yerde tamamiyle aynı olan «insan doğası» diye bir şey varmış gibi düşünüyorlar. Bu tarzda düşünmek, açıkça, yanlış yöne götüren bir tarzda düşünmektir. Metafizik diye adlandırdığımız şey, işte tam böyle, yanlış yöne götürücü, soyut bir düşünce tarzıdır.

Sabit, değişmeyen «insan doğası» anlayışı, metafizik soyutlamanın, metafizik düşünme tarzının bir örneğidir.

Metafizikçi, gerçek **insanlara** dayanarak değil, soyuttaki «İnsan»a dayanarak düşünür.

Öyleyse, metafizik ya da metafizik düşünme tarzı, şey-

leri (1) varoluş koşullarından soyutlayarak ve (2) değişim ve gelişmelerinden soyutlayarak düşünen düşünme tarzıdır. Şeyleri, (1) biri diğerinden ayrı olarak, karşılıklı bağlantılarını görmezden gelerek ve (2) sabit ve donmuş olarak, değişim ve gelişmelerini görmezden gelerek düşünür.

Metafiziğin bir örneği biraz önce verildi. Çok daha fazlasını bulmak da zor değildir. Gerçekten de, metafizik düşünme tarzı o kadar yaygındır ve bugünkü burjuva ideolojisiyle o kadar fazla bütünleşmiştir ki, metafizik safsata örneklerinin içinde yer almadığı bir gazete makalesi, bir televizyon görüşmesi ya da bilgili bir profesör tarafından yazılmış bir kitap bulmak zordur.

Örneğin, demokrasi hakkında epeyce şey söylenmiş ve yazılmıştır. Ama konuşmacılar ve yazarlar, genellikle, toplumun, sınıfların ve sınıf mücadelesinin gerçek koşullarından soyutlanmış olarak tanımlamaya çalıştıkları, saf ya da mutlak bir demokrasiye atıfta bulunurlar. Ne var ki, böyle saf bir demokrasi olamaz. Bu, metafizik bir soyutlamadır. Eğer demokrasiyi anlamak istiyorsak, daima şunu sormalıyız; kimin için demokrasi, sömürenler için mi, yoksa sömürülenler için mi? Demokrasi bir devlet biçimi olduğu için, belirli bir sınıfın yönetimini içermeyen bir demokrasinin bulunmadığını anlamalıyız. İşçi sınıfı yönetici sınıf olduğu zaman kurulan demokrasi, kapitalist demokrasiden daha yüksek bir demokrasi biçimidir. Tıpkı kapitalist demokrasinin, örneğin eski Yunanistan'daki köle sahiplerinin demokrasisinden daha yüksek bir demokrasi biçimi olması gibi. Diğer bir deyişle, demokrasiyi, gerçek toplumsal ilişkilerden ve toplumun gerçek değişim ve gelişmesinden soyutlayarak düşünmeyi denememeliyiz.

Budan başka, yakın zamanlara kadar, İngiliz çocuklarının çoğu düzenli bir şekilde «zekâ testlerine» tabi tutulmaktaydı. Her çocuğun, belirli ve sabit miktarda bir «zekâ»ya sahip olduğu ve bunun, çocuğun gerçek varlık koşulları dikkate alınmadan tahmin edilebileceği; ve ayrıca, bu zekânın, çocuğun bütün yaşamı boyunca, birbirinin

ardı sıra yoluna çıkabilecek değişme ve gelişme koşullarına bakmaksızın yeteneklerini belirlediği ileri sürülüyordu. Bu, metafiziğin başka bir örneğidir. Bu olayda, metafizik «zekâ» anlayışı, çocukların büyük çoğunluğuna eğitim fırsatlarının sağlanmamasına, bunların zekâ düzeyinin böylesi fırsatlardan yararlanabilmek için çok düşük olduğunu öne sürerek, bir özür olarak kullanılmıştır.

Genel olarak, metafizik, ilk ve son olarak değerlendirdiği herşeyin, doğasını, özelliklerini ve olanaklarını sabitleştirmeye çalışan bir düşünce tarzıdır: Her şeyin sabit bir doğası ve sabit özellikleri olduğunu önceden varsayar.

Metafizik, «süreçler»e değil, «şeyler»e dayanarak düşünür. Her şeyi, tüm dünyanın ya da dünyanın ele alınan herhangi bir parçasının, tamamiyle şöyle şöyle özellikleri olan, şöyle şöyle şeylerden oluştuğunu söyleyen bir formül içinde özetlemeye çalışır. Böylesi bir formülü, «metafizik» bir formül olarak adlandırabiliriz.

Felsefede metafizik, çoğunlukla «evrenin esas unsurları»nın araştırılması anlamına gelir. Nitekim, esas unsurların küçük, katı ve maddi tanecikler olduğunu söyleyen materyalistler, kesinlikle, esas unsurların ruhlar olduğunu söyleyen idealistler kadar metafizikçiydiler. Böylesi filozofların tümü, «evrenin esas unsurları»nı bir formül içinde özetleyebileceklerini düşündüler. Bazılarının formülü buydu, bazılarının formülü ise şu; ama, hepsi de metafizikçiydi. Ancak bu umutsuz bir arayış oldu. Sınırsızca değişen tüm evreni böylesi herhangi bir formül içinde özetleyemeyiz; ve onun hakkında ne kadar çok şey öğrenirsek ,bu durum o kadar açık hale gelir.

Önceki bölümlerde tartıştığımız mekanik materyalizmin, **metafizik** materyalizm diye adlandırılmaya aynı ölçüde layık olduğu artık açıktır.

Ayrıca, günümüzde, pozitivist diye adlandırılan ve herhangi bir şeyin kendi duyumlarımız dışında varolduğunu ileri sürmeye hakkımız olmadığını söyleyen bazı filozofların, «evrenin esas unsurları»nı arayan her felsefeye karşı

olan iddiasında oldukları için, «metafizik»in de karşısında olduklarını öne sürdüklerini geçerken not edebiliriz. Onlara göre, «metafizik», duyu deneyimiyle doğrulanamaz olan «esaslar»la uğraşan herhangi bir teori anlamına gelir. Terimi bu şekilde kullanarak, kendilerinin diğer filozofların tümünden daha metafizik oldukları gerçeğini gizliyorlar; çünkü kendi düşünme tarzları, metafizik soyutlamanın uç noktalarına varır. Pozitivist filozofların yaptığı gibi, duyu deneyimimizin, dışımızdaki gerçek maddi dünyadan soyutlanmış olarak varolduğunu tasarlamaktan daha metafizik bir şey olabilir mi? Gerçekte, pozitivistlerin kendileri, «duyu deneyimi»ni metafizik bir «esas»a dönüştürmektedirler.

Soyut, metafizik düşünme tarzına karşıt olarak, diyalektik bize şeyleri gerçek değişimleri ve karşılıklı bağlantıları içinde düşünmemizi öğretir. Diyalektik olarak düşünmek somut olarak düşünmek, somut olarak düşünmek diyalektik olarak düşünmektir. Diyalektik yöntemi metafiziğin karşısına çıkardığımızda, metafizik soyutlamaların yetersizliğini, tek yanlılığını ya da yanlışlığını göstermiş oluruz.

Bu değerlendirme, «diyalektik» sözcüğünün orijinal anlamını anlamayı olanaklı kılar. Sözcük, müzakere etmek ya da tartışmak anlamına gelen, Yunanca **dialego** sözcüğünden türetilmiştir. Farklı ve tek yanlı bakış açılarının birbiriyle tartışma sırasında karşı karşıya gelmesine ve çelişmesine izin vererek, bir sorunu bütün yönleriyle ve bütün açılardan tartışmanın, gerçeğe varmada en iyi yöntem olduğu kabul edilmiştir. Diyalektik, örneğin Sokrates tarafından, böyle kullanılmıştır. Herhangi biri, bir soruyu bir defada bütünüyle yanıtlayan bir formülü olduğunu ileri sürdüğünde, Sokrates onunla tartışmaya girer ve onu, sorunu değişik açılardan düşünmeye zorlayarak, kendisiyle çelişmeye ve formülünün yanlış olduğunu itiraf etmeye mecbur ederdi. Sokrates, bu yöntemi kullanarak, şeyler hakkında daha yeterli düşüncelere ulaşmanın olanaklı olduğunu düşünüyordu.

Marksist diyalektik yöntem, Yunanlılar tarafından anlaşıldığı anlamıyla diyalektikten gelişir ve onu içerir. Ama içerikte çok daha zengin, kapsadığı alan çok daha geniştir. Bunun sonucunda, Marksizm öncesi diyalektikle karşılaştırıldığında, niteliksel olarak yeni bir şey —yeni ve devrimci bir yöntem— olur; çünkü tutarlı bir materyalizmle birleşmiştir ve yalnızca bir tartışma yöntemi olmaktan çıkarak, hem doğaya, hem de topluma uygulanabilir olan bir tartışma yöntemi, dünyayı değiştirme etkinliğinden doğan ve ona yol gösteren, dünyayı materyalistçe anlama yöntemi haline gelir.

Metafizik «Ya O - Ya Bu»

Metafizik, her bir şeyin kendi sabit doğası, kendi sabit özellikleri olduğunu önceden varsayar ve her bir şeyi yalıtım içinde, kendi içinde olarak ele alır. Doğayı ve her bir şeyin özelliklerini, belirli ve ayrı bir inceleme nesnesi olarak —nesnelerin karşılıklı bağlantılarını ve değişim ve gelişmelerini dikkate almadan— karara bağlamaya çalışır.

Bu nedenle, metafizik, şeyler hakkında, katı ve durağan anti-tezlere dayanarak düşünür. Bir türden olan şeyleri, diğer türden olan şeylerin karşısına koyar; eğer bir şey bir türdense, bir dizi özellikleri vardır; eğer başka bir türdense, başka bir dizi özellikleri vardır; biri diğerini dışlar ve her biri diğerinden yalıtlanmış olarak düşünülür.

Bundan dolayı, Engels **Anti-Dühring**'in önsözünde şöyle yazar:

«Metafizikçiye göre, şeyler ve onların zihni imgeleri olan fikirler, yalıtlanmış ve biri diğerinden sonra, her biri diğerinden ayrı olarak ele alınması gereken, ilk ve son olarak saptanmış katı ve sabit araştırma nesneleridir. O, kesinlikle uzlaştırılamaz anti-tezlerle düşünür. Onun bağ kurması evet evetten, hayır da hayırdan ibarettir, çünkü bunlardan fazlası zarar getirir. Metafizikçiye göre bir şey ya

vardır ya da yoktur; bir şeyin aynı zamanda hem kendisi hem de başka bir şey olması da, aynı ölçüde olanaksızdır.»

Filozoflar bu metafizik düşünme tarzının özünü şu formülle ifade etmişlerdir: «Her şey neyse odur; başka bir şey değildir.» Bu, basit sağduyudan başka bir şey değilmiş gibi görünebilir; bu durum, yalnızca, sözde sağduyunun kendisinin de, açığa çıkarılması gereken yanlış yöne götürücü düşünceleri gizlediğini gösterir. Bu düşünme tarzı, bizi, şeyleri gerçek değişimleri ve karşılıklı bağlantıları içinde —bütün çelişkili yönleri ve ilişkileri içinde, «bir şey»den «diğer bir şey»e dönüşme süreçleri içinde— incelemekten alıkoyar.

Metafizikçi olanlar yalnızca filozoflar değildir.

Örneğin, filozofların herhangi bir okulu kadar metafizikçi olan sol-kanat sendikacılar da vardır. Bunlara göre, onların sendika dalı topluluğundaki herkes, ya sınıf bilincine sahip bir militan, değilse bir sağ-kanat oportunistidir. Herkes ya şu ya da bu kategoriye uymalıdır ve bir kez «sağ-kanat» damgasını yediğinde, onlarla ilişkili olduğu sürece işi bitmiştir. Onların yaşama ilişkin metafizik görüşlerinde, geçmişte ve bazı konularda kendilerine muhalif olan bir işçinin, gelecekte ve diğer konularda hâlâ bir müttefik olabileceğine, izin verilmez.

Moliére'in oyunlarından birinde nesir hakkında ilk kez bir şey öğrenen bir adam vardır. Ona nesirin ne olduğunu açıkladıklarında; «Vay, demek ben bütün yaşantım boyunca nesir konuştum!» diye bağırır.

Benzer şekilde, pekâla, «Vay, demek ben bütün yaşantım boyunca bir metafizikçiydim!» diyebilecek pek çok işçi vardır.

Metafizikçinin herşey için hazır bir formülü vardır. O şöyle der :Bu formüle ya uyar, ya da uymaz; eğer uyarsa sorun yoktur, uymazsa, alternatif bir formülü hazırdır. «Ya o - ya bu, ama ikisi birden değil» onun genel kuralıdır. Bir şey ya budur ya da o; ya bu özellikler grubuna sahiptir, ya da diğer özellikler grubuna; iki şey birbirleriyle ya bu ilişki içinde bulunurlar, ya da diğer ilişki içinde.

Metafiziksel «ya bu - ya o»nun kullanımı insanlar için sayısız güçlüklere yol açar.

Örneğin, Amerikan ve İngiliz emperyalizmleri arasında bugün varolan ilişkileri anlamakta zorluklar çekilir, çünkü, konu şöyle tartışılmaktadır: ya birlikte çalışıyorlardır, ya da durum böyle değildir. Eğer birlikte çalışıyorlarsa aralarında çatlak yoktur; eğer araları açıksa, birlikte çalışmıyorlardır. Ne var ki, tam aksine, birlikte çalışmakla beraber aralarında çatlaklar da vardır; ve onları anlamadan ne birlikte nasıl çalıştıklarını anlayabilir, ne de onlara karşı etkin bir şekilde mücadele edebiliriz.

Bundan başka, kapitalist ve sosyalist devletlerin barış içinde bir arada yaşama olanağını anlamakta da zorluklar çekilir; çünkü konu şöyle tartışılır: ya kapitalizmle sosyalizm arasındaki antagonizmanın bitmesiyle barış içinde bir arada yaşayabilirler, ya da barış içinde bir arada yaşayamıyorlarsa antagonizma sürmektedir. Ama tam aksine, antagonizma sürmekle birlikte, sosyalist devletlerin ve tüm ülkelerden milyonlarca insanın barış uğruna çabaları, kapitalist ve sosyalist devletler arasında barışçıl ilişkilere yol açabilir.

Metafizik düşünme tarzından sakınmak çoğunlukla zordur. Bunun nedeni, kaynağının çok gerekli ve yararlı bir şeyde olmasıdır.

Metafizik, şeyleri sınıflandırmak —bunları sınıflamaya ve özelliklerini ve ilişkilerini saptamaya yarayan bir sisteme sahip olmak— için bize gereklidir. Bu, berrak düşünmenin önşartlarından biridir. Dünyadaki farklı çeşitten şeylerin neler olduğunu çözümlemek, bunların şu diğer özelliklere sahip olanlardan farklı olarak, bu özelliklere sahip olduğunu ve bunların ilişkilerinin neler olduğunu söylemek durumundayız.

Ama bu şeylerin, özelliklerin ve ilişkilerin her birini, yalıtlanmış olarak, durağan sabiteler olarak ve birbirini karşılıklı olarak dışlayan terimler olarak düşünmeye başladığımızda, yanlış yapmaya başlamışız demektir; çünkü

dünyadaki herşeyin, birçok farklı ve gerçekten çelişkili yönleri vardır, yalıtlanmış olarak değil, diğer şeylerle yakından ilişkili olarak var olurla rve değişime bağlıdırlar. Böylece, bir şeyi «A» ve «B» değil diye sınıfladığımızda, bu şeyin «A»dan «B»ye dönüşmesiyle ya da bazı ilişkiler içinde «A», diğer bazı ilişkiler içindeyse «B» olmasıyla ya da bir kısmı «A», bir kısmı ise «B» olmak üzere çelişkili bir doğaya sahip olmasıyla, bu formül sık sık hükümsüz kalır.

Örneğin, kuşlarla memeliler arasındaki farkı ve kuşlar yumurtlarken memelilerin, genel olarak, yavrularını canlı olarak dünyaya getirdiklerini ve emzirdiklerini hepimiz biliriz. Doğa bilginleri eskiden, memelilerin kuşlardan kesin bir şekilde ayrıldıklarına inanırlardı, çünkü, diğer şeylerin yanısıra, memeliler yumurtlamıyorlardı. Ama bu formül, ornitorenk (*) adlı bir hayvanın bulunmasıyla, bütünüyle geçersiz hale geldi; çünkü, ornitorenk, kesinlikle bir memeli olmasına karşın, yumurtlayan bir memelidir. Ornitorenkin bu kuraldışı davranışı nasıl açıklanabilir? Bunun nedeni, her ikisi de köken olarak yumurtlayıcı hayvanların soyundan gelen kuşların ve memelilerin evrimsel ilişkisinde aranıp bulunmalıdır. Kuşlar yumurtlamayı sürdürürken, memeliler —ornitorenk gibi birkaç konumunu sürdüren hayvan dışında— yumurtlamayı bırakmıştır. Hayvanları, evrimleri, gelişimleri içinde düşünürsek, bu çok doğal görünür. Ama eğer, eski doğa bilimcilerin yaptığı gibi hayvanları katı ve durağan bir sınıflama şemasına uymaya zorlamaya çabalarsak, evrimin ürünleri o sınıflamayı geçersiz kılar.

Bundan başka, ilk ortaya çıktığında, bir dizi koşullar altında ilerici olan bir fikir ya da teori, yalnızca bu nedenden dolayı mutlak bir anlamda «ilerici» olarak etiketlenemez, çünkü daha sonradan, yeni koşullar altında gerici olabilir. Örneğin, mekanik materyalizm ilk doğduğunda ilerici bir teoriydi; ama onun bugün hâlâ ilerici oldu-

(*) Ornitorenk : Avustralya'da yaşayan bir hayvan (Ç.N.).

ğunu söyleyemeyiz. Tam aksine, ortaya çıkan yeni koşullarda mekanik teori yoz, gerici bir teori haline gelmiştir. Kapitalizmin yükselme aşamasında ilerici olan mekanizm, çürüme halindeki kapitalizmin ideolojisinin bir parçası olarak idealizmle elele gitmektedir.

Metafizik düşünme tarzının sınırlılıklarını ,sağduyu da kabul eder.

Örneğin : Bir adam ne zaman dazlaktır? Sağduyu, dazlakları dazlak olmayanlardan ayırabilmemize karşın, dazlaklığın bir kişinin saçını yitirme sürecinden geçerek geliştiğini ve bundan dolayı, insanın, bu sürecin ortasında, mutlak olarak ne dazlak olduğunu ne de dazlak olmadığını söyleyebileceğimiz bir aşamaya girdiğini bilir: bu insanlar dazlaklaşma süreci içindedirler. Böylece, metafiziğin «ya bu - ya da o»su geçersiz kalır.

Bu örneklerin tümünde, bir şeyin içinde değişim geçirdiği bir **nesnel süreçle**, kendilerine dayanarak sürecin içindeki şeylerin özelliklerini özetlemeye çalıştığımız **kavramlar** arasındaki farkla karşı karşıya kaldık. Böylesi kavramlar asla, sürekli olarak ve bütün yönleriyle, nesnelerine (objelerine Ç.N.) tam olarak uymazlar ve uyamazlar; çünkü nesneler değişim içindedirler.

Engels, bununla kafası karışmış, malum Mr. C. Schmidt'e yazdığı bir mektupta (12 Mart 1895) bunu şöyle açıklamıştır:

«Doğa bilimlerinde yaygın olan kavramların kurgular olmasının nedeni, bunların gerçeklikle asla daima bir olmaması mıdır? Evrim düşüncesini kabul ettiğimiz andan itibaren, organik yaşam hakkındaki tüm düşüncelerimiz, gerçekliğe ancak yaklaşık olarak uygun düşer. Başka türlü olsaydı, hiçbir değişme olmazdı; kavram ve gerçekliğin organik dünyada mutlak olarak uyuştuğu gün, gelişim sonuna gelmiştir.»

Ayrıca Engels, benzer değerlendirmelerin istisnasız bütün kavramlara ait olduğunu belirtmiştir.

Karşıtların Birliği ve Mücadelesi

Şeylerin özelliklerini, ilişkilerini, etki ve etkileşim tarzlarını ve girdikleri süreçleri düşündüğümüzde, genel olarak söylersek, bütün bu özelliklerin, ilişkilerin etkileşimlerin ve süreçlerin **temel karşıtlara** bölündüğünü anlarız.

Örneğin, iki cismin birbiri üzerine yapabileceği etkinin en basit şekillerini düşünürsek, bu etkinin ya itme ya da çekme olduğunu görürüz.

Cisimlerin elektriksel özelliklerini ele alırsak, pozitif ve negatif elektrik vardır.

Organik yaşamda, organik bileşiklerin yapılması ve yapısının dağılması söz konusudur.

Matematikte de, toplama ve çıkarma, artı ve eksi vardır.

Genel olarak, hangi araştırma alanını ele alırsak alalım, böylesi temel karşıtları içerdiğini buluruz. Kendimizi, yalnızca bir dizi **farklı** şeyler, **farklı** özellikler, **farklı** ilişkiler ve **farklı** süreçleri düşünürken değil; aynı zamanda, **karşıt** çiftlerini, temel **karşıtlıkları** düşünürken buluruz. Hegel'in ifadesiyle: «Karşıtlıkta, farklı olan, herhangi bir diğeriyle değil, **kendi** diğeriyle karşı karşıyadır» (**Felsefi Bilimler Ansiklopedisi: Mantık, 119. Kısım**).

Nitekim, iki cisim arasında etkileşen güçleri düşünürsek, yalnızca bir dizi farklı güçler yoktur; ama itici ve çekici güçlere bölünmüşlerdir. Elektrik yüklerini düşünürsek, yalnızca farklı bir yükler dizisi yoktur; ama pozitif ve negatife bölünmüşlerdir vb. Çekme, itmenin karşısında yer alır, pozitif elektrik ise negatif elektriğin karşısında.

Böylesi temel karşıtlıklar metafizik düşünme tarzıyla anlaşılamaz.

İlk olarak, metafizik düşünme tarzı karşıtlıkları görmezden gelmeye ve ona aldırmamaya çalışır. Belirli bir konuyu, sadece, şeylerin farklı özelliklerinin ve farklı ilişkilerinin bütününe göre —bu özellikler ve ilişkiler içinde kendini gösteren temel karşıtlıkları görmezden gelerek— an-

lamaya çalışır. Böylece, örneğin, sınıflı toplumlar hakkında metafizik terimlerle düşünenler, toplumu yalnızca, birbirlerine değişik toplumsal ilişkilerin bütün türleriyle bağlı olan çok sayıda farklı bireyden oluşmuş olarak anlamaya çalışırlar. Ama, sömüren ve sömürülenlerin —kendini bütün bu toplumsal ilişkilerde gösteren— temel karşıtlığını görmezlikten gelirler.

İkinci olarak, metafizik düşünme tarzı yine de temel karşıtlıklara rastlarsa ve bunları görmezden gelmesi olanaksızsa, —her şeyi yalıtlanmış ve durağan bir sabite olarak düşünme alışkanlığına sadık kalarak— bu karşıtların her birini diğerinden yalıtlanmış olarak değerlendirir; onları ayrı olarak ve her biri diğerini dışlarmış gibi anlar. Bundan dolayı, örneğin, eski fizikçiler, pozitif ve negatif elektriği sadece iki farklı «elektriksel sıvı» olarak düşünürlerdi.

Ama, metafizik değerlendirmesi aksine, temel karşıtlıklar yalnızca her konuda içerilmekle kalmaz; ama bu karşıtlar karşılıklı olarak birbirini gerektirir. Ayrılmaz şekilde birbirine bağlıdır ve birbirini dışlamak bir yana, diğeriyle ilişkisi dışında ne varolabilir, ne de anlaşılabilir.

Karşıtlığın bu karakteristiği polarite (kutbiyet) olarak bilinir; temel karşıtlar kutupsal karşıtlardır. Örneğin, bir mıknatısın, biri kuzey diğeriyse güney olmak üzere iki kutbu vardır. Ne var ki, karşıt ve farklı olan bu kutuplar, birlikte olmadıklarında var olamazlar. Eğer mıknatıs ikiye bölünürse, bir yarıda bir kuzey kutbu, diğer yarıda ise bir güney kutbu olmayıp, kuzey ve güney kutupları her yarımda tekrar olur. Güney kutbu ancak kuzeyin, kuzey kutbu da ancak güneyin karşıtı olarak varolabilir; biri ancak diğerinin karşıtı olarak tanımlanabilir.

Genel olarak, temel karşıtlık kutupsal karşıtlık olarak anlaşılmalıdır ve her konu, içinde varolan kutupsal karşıtlığa göre anlaşılmalıdır.

Nitekim, fizikte itme ve çekmenin, her fiziksel süreçte, bunlar birbirinden ayrılamayacak ya da yalıtlanamaya-

cak şekilde birleştiğini görürüz. Yaşayan cisimler ele alındığında, organik bileşiklerin bazı olaylarda yapıldığını, diğer bazı olaylarda ise dağıldığını bulamayız; çünkü her yaşam süreci, organik bileşiklerin hem yapımını, hem de bozulmasını içerir. Kapitalist toplumda, emeğin toplumsallaşmasının artması, kendi karşıtından, yani sermayenin merkezileşmesinin artmasından ayrılamaz.

Karşıtların birliği —karşıtların birbirinden ayrı olarak değil, her araştırma alanında, ancak ayrılamaz bağlantıları içinde anlaşılabileceği gerçeği— matematikte dikkat çekici biçimde örneklenmiştir. Matematikteki esas işlemler iki karşıtlık, yani toplama ve çıkarmadır. Toplama ve çıkarmanın her birinin diğerinden ayrı olarak anlaşılabilmesi o kadar olanaksızdır ki, toplama çıkarma olarak ve çıkarma toplama olarak ifade edilebilir; nitekim, (a - b) şeklindeki çıkarma işlemi, (−b +a) şeklindeki bir toplama işlemi olarak ifade edilebilir. Benzer biçimde, a/b şeklindeki bölme a× (1/b) şeklinde bir çarpma olarak ifade edilebilir. (Engels: **Doğanın Diyalektiği**, «Matematik Üzerine Not»).

Karşıtların birliği, onların ayrılamaz bağlantısı, asla uyumlu ve kararlı bir ilişki olarak, bir denge durumu olarak anlaşılmamalıdır. Tam aksine, «Karşıtların birliği, koşula bağlı, geçici, kalımsız ve görelidir. Birbirini karşılıklı olarak dışlayan karşıtların çatışması, tıpkı gelişme ve hareketin mutlak olması gibi, mutlaktır.» (Lenin: **Felsefe Defterleri**).

Kendilerini doğa ve toplumun her bölümünde gösteren temel kutupsal karşıtlıkların varlığı, kendini, karşıt eğilimlerin —geçici denge safhalarına rağmen sürekli hareket ve gelişmeye, var olanın aralıksız olarak var olmasına ve yok olmasına, keskin durum değişikliklerine ve dönüşümlere yol açan— **çelişme** ve **çatışmasında** ifade eder.

Bundan dolayı, örneğin, fiziksel dünyadaki itici ve çekici güçlerin dengesi asla koşula bağlı ve geçici olmaktan

öte değildir; itmeyle çekmenin çelişme ve mücadelesi kendini daima, fiziksel değişim ve dönüşümlerde (kimyasal değişimlerdeki gibi atomik ölçekte, ya da yıldızların patlamasındaki gibi büyük ölçekte dönüşümlerde) meydana gelerek gösterir.

Diyalektik ve Metafizik

Özetlersek:

Metafizik, özelliklerini ve olanaklarını tamamen sabitleştirmeye ve saptamaya çalıştığı «hazır» şeylere göre düşünür. Her şeyi, kendi içinde, diğer hepsinden yalıtlanmış olarak ve uzlaşmaz anti-tezlere («ya bu - ya o») dayanarak değerlendirir. Bir şeyi diğer bir şeyin, bir özelliği diğer bir özelliğin, bir ilişkiyi diğer bir ilişkinin karşısına koyar; şeyleri gerçek hareketleri ve karşılıklı bağlantıları içinde düşünmez, her konunun karşıtların —karşıt ama ayrılamaz biçimde birbirine bağlı— bir birliğini temsil ettiğini hesaba katmaz.

Metafiziğin aksine, diyalektik, şeyler hakkında, her biri kendi içinde, şeyler sabitleştirilmiş bir doğaya ve sabitleştirilmiş özelliklere («ya bu - ya o») sahipmiş gibi düşünmeyi reddeder. Şeylerin, sonu olmayan bir değişme ve gelişme süreci içinde, —içinde, her şeyin ancak diğer şeylerle bağlantılarıyla var olduğu ve bir dizi dönüşüm geçirdiği; içinde doğa ve toplumun her fenomeninin karakteristiği olan karşıt özelliklerin, yönlerin ve eğilimlerin birliğinin, ayrılmaz bağlantısının ve çatışmasının kendini gösterdiği— karmaşık ve daima değişen karşılıklı bir ilişki süreci içinde doğduğunu, var olduğunu ve yok olduğunu kabul eder.

Metafiziğin aksine, diyalektiğin amacı, dünyadaki gerçek değişmeleri ve karşılıklı bağlantıları izlemek, şeyler hakkında düşünürken daima onların hareketlerini ve karşılıklı bağlantılarını göz önünde bulundurmaktır.

Bundan dolayı, Engels **Ludwig Feuerbach**'ta şöyle yazmıştır:

«Dünya hazır şeylerin bir bileşimi olarak değil, süreçlerin bir bileşimi olarak kavranmalıdır..... Kimse artık kendine, eski metafizik için başa çıkılmaz olan antitezler tarafından etkilenme fırsatı veremez.....»

Anti-Dühring'te ise şöyle demiştir:

«Eski katı antitezler, keskin ve aşılamaz sınır çizgileri gitgide yok oluyor..... Bu antitezlerin ve farkların, gerçekte, doğada ancak göreli geçerlilikle bulunduğunun ve diğer taraftan bunların tasarımlanan katılık ve mutlaklığının, doğanın içinde ancak bizim aklımız tarafından sokulduğunun kabulü, diyalektik doğa anlayışının özüdür.

Diyalektik ——————— şeyleri ve onların görüntülerini, fikirlerini, esas olarak, karşılıklı bağlantıları, ardardalıkları, hareketleri doğum ve ölümleri içinde kavrar.....»

Lenin, **Felsefe Defterleri**'nde, her fenomenin «çelişen kısımlarının» anlaşılmasının «diyalektiğin esası» olduğunu yazmıştır. Bu, «akıl ve toplum da dahil olmak üzere, doğanın bütün fenomen ve süreçlerindeki çelişen, karşılıklı olarak birbirini dışlayan karşıt eğilimlerin tanınmasını (meydana çıkarılmasını) içerir.»

Son olarak da, Marks **Kapital**'in önsözünde şöyle yazmıştır:

«diyalektik ..... ussal biçimiyle ,burjuvalar ve onun doktriner profesörleri için bir skandal ve iğrençliktir; çünkü şeylerin var olan durumlarının anlayışını ve olumlu kabulünü içerirken, aynı zamanda da, o durumun yadsınmasını, onun kaçınılmaz yıkımının kabulünü de içerir; çünkü diyalektik tarihsel olarak meydana gelmiş her toplumsal biçimin akıcı bir hareket içinde olduğunu kabul eder ve bundan dolayı onun kalımsız doğasını en az onun anlık varlığı kadar hesaba katar; çünkü o hiçbir şeyin kendisine zorla kabul ettirilmesine izin vermez ve özünde eleştirel ve devrimcidir.»

Yedinci Kısım

DEĞİŞİM VE KARŞILIKLI BAĞLANTI

Metafizik Düşünme Tarzına Karşı Diyalektik

Stalin'in yaygın olarak okunan **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm** adlı broşüründe, diyalektik bir yaklaşımı metafizik bir yaklaşımdan ayırt eden yönlerin dördüne ilişkin yararlı bir açıklama verilmiştir.

(1) Metafiziğin aksine, diyalektik, doğayı yalnızca her biri diğerlerinden bağımsız olarak var olan şeylerin bir yığını olarak kabul etmez; ama şeyleri «her biri diğeriyle bağlantılı, diğerine bağımlı ve diğeri tarafından belirlenmiş» olarak değerlendirir. Bundan dolayı, hiçbir şeyin, yalıtılmış olarak, kendi içinde alınarak anlaşılamayacağını, ama daima «diğer şeylerle ayrılmaz bağlantısı içinde ve onlar tarafından koşullandırılmış olarak» anlaşılması gerektiğini düşünür.

(2) Metafiziğin aksine, diyalektik, herşeyi «bir şeylerin daima doğduğu ve geliştiği, bir şeylerin ise daima parçalandığı ve ölmekte olduğu, sürekli bir hareket ve değişim, yenilenme ve gelişme durumu» içinde, olarak değerlendirir. Bundan dolayı, şeyleri «yalnızca onların karşılıklı

bağlantıları ve karşılıklı bağımlılıkları açısından değil, hareketleri, değişimleri, gelişmeleri, ortaya çıkışları ve yok oluşları açısından da» değerlendirir.

(3) Metafiziğin aksine, diyalektik, gelişim sürecini «basit bir büyüme süreci» olarak değil, «nicel değişmelerden, açık, temel değişmelere nitel değişmelere geçen» ve «birden bire, bir durumdan diğerine sıçrama biçimini alarak» meydana gelen «bir gelişme» olarak kabul eder. Bundan dolayı gelişimi «ileriye ve yukarıya doğru bir hareket» olarak, «eski bir nitel durumdan yeni bir nitel duruma geçiş olarak, basitten karmaşığa, daha aşağıdakinden daha yukardakine bir gelişme olarak» değerlendirir.

(4) Metafiziğin aksine, diyalektik, «daha aşağıdakinden daha yukardakine olan gelişim sürecinin, şeylerin doğasında bulunan çelişkilerin açığa çıkması olarak ..... bu çelişkiler temelinde işleyen karşıt eğilimlerin çatışması olarak ..... meydana geldiğine inanır.»

Bir niteliksel durumdan diğerine gelişme sürecinin değerlendirilmesini gelecek kısıma bırakıyoruz. Bu kısımda şeyleri daima karşılıklı bağlantıları ve hareket ve değişimleri içinde ele almanın önemine değineceğiz.

Şeyleri Karşılıklı Bağlantıları ve Koşulları İçinde Değerlendirmek

Diyalektik yöntem, öncelikle, şeyleri her biri kendi içinde olarak değil, ama daima diğer şeylerle karşılıklı bağlantıları içinde değerlendirmemizi gerektirir.

Bu, «apaçık» gibi görünebilir. Bununla birlikte, bu, çok sık görmezden gelinen ve hatırlanması son derece önemli olan bir «apaçık» ilkedir. Metafiziğin gerçek özü şeyler hakkında soyut bir biçimde, diğer şeylerle ilişkilerinden ve içinde var oldukları somut koşullardan yalıtlanmış olarak düşünmek olduğu için, bu ilkeyi ve uygulanmasının bazı örneklerini evvelce metafiziği tartışırken ele almıştık.

Şeyleri, gerçek durumları ve koşullarıyla bağlantılı ola-

rak, bu gerçek durumlar ve koşullardan ayrı olmadan değerlendirme ilkesi, işçi sınıfı hareketi için, politikanın en temel sorunlarının kararlaştırılmasında yaşamsal öneme sahiptir.

Örneğin, İngiliz işçilerinin on saatlik işgünü için dövüştüğü zamanlar olmuştur. İşçiler o sırada güncel taleplerini sekiz saatlik işgünü olarak saptamamakta haklıydılar, çünkü bu henüz gerçekleşebilir bir talep değildi. On saatlik işgünü elde edildikten sonra, bununla yetinmemekte de aynı derecede haklıydılar.

İşçilerin bir kesimi için greve gitmenin doğru olduğu zamanlar da vardır, doğru olmadığı zamanlar da. Böylesi konular, o olaydaki gerçek koşullara uygun olarak karara bağlanmalıdır. Aynı şekilde, bir grevi sürdürmenin ve genişletmenin doğru olduğu zamanlar da vardır, doğru olmadığı zamanlar da.

Hiçbir işçi sınıfı önderi, politikanın sorunları hakkında, politikanın kendisiyle ilişkili olarak uygulanacağı gerçek koşulları hesaba katmadan, aynı politikanın —her durumun somut koşullarına bağlı olarak— bir durumda doğru, diğer bir durumda ise yanlış olabileceğini anlamadan, yalnızca «genel ilke»ye dayanarak kararlar vermeye kalkarsa, yararlı olamaz.

Bundan dolayı, Lenin **Sol Komünizm**'de şöyle yazmıştır:

«Elbette ki, sınıflar ve partiler arasındaki bazen aşırı ölçüde karmaşık olan —ulusal ve uluslararası— ilişkilerle uğraşılması gereken politikada ..... her durumda işe yarayacak..... bir reçete ya da genel kural hazırlamak saçma olurdu. Kişi, her ayrı olayda durumu çözümleyecek zekâya sahip olmalıdır.»

Marksistlerin, politikayı koşullara uyarlama ve politikayı koşullarla birlikte değiştirme konusundaki bu gönüllülüğü bazen Komünist «oportunizm» diye adlandırılır; ama, hiç de öyle değildir, ya da daha doğrusu, tam karşıtı doğrudur. Bu, işçi sınıfı mücadelesinin strateji ve taktik bili-

minin pratiğe uygulanmasıdır. Peki, işçi sınıfı politikasıyla ilgili olarak oportunizm, gerçekte ne anlama gelmektedir? Oportunizm, işçi sınıfının uzun vadeli çıkarlarını bütünüyle bir kesimin geçici çıkarlarına bağımlı kılma, belirli bir grubun geçici ayrıcalıklarını korumak için sınıfın çıkarlarını feda etmek anlamına gelir. Komünistler, **Komünist Manifesto**'da saptanan «onlar her zaman ve her yerde hareketin çıkarlarını bir bütün olarak temsil ederler» ilkesini kılavuz edinirler; ve bu, kişinin, her ayrı olayda durumu çözümleyerek, somut koşulların ışığında her olayda, hareketin bir bütün olarak çıkarlarına göre, hangi politikanın izleneceğini kararlaştırmasını gerektirir.

Genel sorunlarda da en büyük yanılgılar, şeylerin yalıtlanmış olarak değil, ayrılmaz karşılıklı bağlantıları içinde ele alınması gerektiği şeklindeki diyalektik ilkesinin unutulmasından kaynaklanabilmektedir.

Örneğin, İngiliz İşçi Partisi liderleri bir keresinde, ulusallaştırmanın sosyalizmin bir parçası olduğunu söylediler. İşçi Partisi'nin birçok üyesi de bunu hâlâ söylemektedir. Ne var ki, onlar ulusallaştırmayı kendi başına, yalıtlanmış olarak, ulusallaştırma tedbirlerinin kendisiyle ilişkili olarak başlatılacağı devlet ve toplumsal yapıyla bağlantısız olarak değerlendiriyorlar. Eğer genel iktidar ,yani devlet, sömürücülerin elinde kalıyorsa ve eğer onların temsilcileri, bir sınıfın emeğinin diğer bir sınıfın yararına sömürülmesi temelinde işlemesini sürdüren ulusallaştırılmış endüstrilerin yönetim kurullarını işgal ve kontrol ediyorlarsa, ulusallaştırmanın sosyalizm olmadığı gerçeğini gözden kaçırıyorlar. Sosyalist ulusallaştırma, ancak iktidarın bütünü, yani devlet, işçilerin ellerinde iken gerçekleşebilir.

Bundan başka, politik tartışmalarda insanlar çok sık olarak bir «dürüstlük» kavramına başvururlar. Bu, onları, olayları, o olayların içinde meydana geldiği koşulların gerçek anlamına hiç eğilmeden yargılamaya götürür. Böylesi tartışmalarda kulanılan ilke şudur: biri için geçerli olan, diğeri için de geçerlidir.

Nitekim, eğer kapitalist bir ülkede, işçilerin kapitalizmin sona ermesi ve sosyalizme geçiş için ajitasyon yapabilmesinin, işçilerin demokratik bir hakkı olduğunu savunuyorsak, sosyalist bir ülkede yaşayan diğerlerine, sosyalizmin sona ermesi ve kapitalizme geri dönülmesi için ajitasyon yapma hakkını esirgeyemeyeceğimiz tartışılmaktadır. Bu şekilde tartışanlar, ülkede kapitalizmi restore etmeye çabalayan S.S.C.B.'deki eski gruplaşmaların amaçlarına ulaşma olanaklarından yoksun bırakıldıklarını ve daha sonra Macaristan'daki benzer amaçlı gruplaşmaların başına da aynı şeyin geldiğini öğrendiklerinde, dehşet içinde ellerini havaya kaldırırlar. Hiddetle, bunun anti-demokratik olduğunu, zorbalık olduğunu haykırırlar! Böylesi bir tartışma, halkın çok büyük çoğunluğunun yararına sömürüye son vermek için savaşmakla, küçük bir kesimin yararına sömürüyü korumak ya da geri getirmek için savaşmak arasındaki farkı gözden kaçırmaktadır. Böylesi bir tartışma, çok büyük çoğunluğun kendi yararları için çalışma hakkını savunmakla, küçük bir azınlığın çoğunluğu kölelik altında tutma hakkını savunmak arasındaki farkı gözden kaçırmaktadır. Diğer bir deyişle, ileriye doğru hareket etmeyle, geriye doğru hareket etmek arasındaki, saati kurmakla ilerlemesine engel olmak arasındaki, devrimle karşı-devrim arasındaki farkı gözden kaçırmaktadır. Elbette ki, eğer sosyalizmi kazanmak için savaşıyorsak ve eğer onu kazanırsak, kazandığımız şeyi koruyacağız ve bu kazanımı en ufak bir yok etme olasılığına bile izin vermeyeceğiz. Bırakın, kapitalistler ve onların çanak yalayıcıları, «genel olarak» demokrasi hakkında yaygara koparsınlar. Lenin'in dediği gibi, eğer «durumu çözümleyecek zekâya sahip» isek, onlar tarafından aldatılmayacağız.

«Liberal» «dürüstlük» anlayışı, gerçekte, sık sık gericiliğin gözde bir silahı olarak kullanılmıştır. 1949'da ve 1950'de faşistler 1 Mayıs'ta Londra'da bir gösteri yapmaya karar verdikleri zaman, İçişleri Bakanı derhal işçilerin 1 Mayıs gösterisini yasakladı. Yumuşak bir şekilde, eğer birini

yasaklarsam, diğerini de yasaklamalıyım diye açıklama yaptı. Bakan ne kadar da vicdanlı ve «dürüst»tü!

Diyalektik ve Bilimsel Yöntem

Şeyleri koşulları ve karşılıklı bağlantıları içinde anlamak, onları hareketleri ve değişimleri içinde anlamaktan ayrılamaz; çünkü, şeylerin gerçek bağlantıları, birbirlerini etkileme tarzları, hareketlerinde, var olma ve yok olma süreçlerinde kendini belli eder. Diyalektik bir yaklaşım her çeşit bilimde esastır; çünkü bilimler, içinde, şeylerin çeşitli özellikler kazandıkları ve özelliklerini değiştirdikleri değişim süreçlerindeki şeylerin arasındaki bağlantıları keşfederler.

Örneğin, biyolojik bilimlerde, yaşayan türlerin evrimi teorisinde benimsenen yaklaşımlardan biri bu anlayıştı. Darwin'in temel düşüncesi, evrim sürecinde organizma ve ortamın karşılıklı ilişki içinde olduğuydu. Daha önceki teoriler, her türü ayrı ayrı tanımlamakla ve her birinin sabit, değiştirilemez bir doğaya sahip olduğunu ve ilk ve son olarak yaratıldığını kabul etmekle yetindiler. Oysa Darwin, —doğal ayıklanma ortamına uyum gösteren cinslerin kalımına yol açtığı— evrim sürecinde ortaya çıkan türler arasındaki farkları ve ilişkileri inceledi.

Bilimler, değişmelerin nasıl meydana geldiğini değerlendirirken, yalnızca şeylerin dışardan görünen özelliklerini ve ilişkilerini değil, şeylerin dış görünümlerini belirleyen içsel süreçlerin nasıl oluştuklarını ve bağlantılandıklarını da inceler. Bu, fiziksel bilimlerin gelişimi içinde kazanılmıştır.

Bu durum, aynı şekilde, biyolojik bilimlerde de, genetik alanındaki son araştırmalar ve buluşlarda da örneklenmiştir. Bunlar esas olarak, canlı hücrelerin çoğalma süreçleri esnasında meydana gelen karşılıklı bağlantılar ve değişmelerle ve bunların, organizmaların ortamları içindeki

tüm yaşam süreçleri esnasında, organizmaların büyümelerini ve cinslerini nasıl etkiledikleriyle ilgilidir.

Bu bağlamda, doğal olarak, Sovyetler Birliği'nde tartışmaya neden olan Lysenko'nun çalışmasını, diyalektiğin yanlış kullanımının bir örneği olarak tanımlamak durumundayız.

Lysenko, organizmanın ortamla birliği ilkesini savunuyordu ve organizmaları değiştirilmiş ortamlara yerleştirerek —bitkiler alanında ise buna ek olarak değişik türden aşılarla —kişinin sözde onların kalıtımlarında değişimleri zorlayabileceği sonucuna varmıştı. Bazen bu girişimler başarılıydı ve Lysenko organizmaların kalıtsal doğasının değiştirilemez olduğu şeklindeki eski teorilere haklı olarak karşı çıktı. Ama genler ve genlerin etkileşmesi teorisini «metafizik» (ve, gerçekte, «idealist») olarak tanımlayarak, Lysenko'nun kendisi diyalektik ve materyalizmle ilgisi olmayan —organizmaların ve değişmelerinin belirlenmesinde iç ve dış süreçlerin karşılıklı bağlantısının incelenmesi gerekliliğini görmeyi beceremeyen— bir yaklaşımın sorumlusu oldu.

Şeyleri Hareketleri İçinde Düşünmek

Şeyleri, hareketleri, değişimleri, var oluşları ve yok oluşları içinde düşünme ilkesi yalnızca doğal bilimlerde değil, aynı zamanda toplumun anlaşılmasında ve devrimci uygulamada da çok önemlidir. Burada daima, yeni olana, doğana ve büyüyene —yalnızca o an var olana değil, ama var olmakta olana da— dikkat etmek gereklidir.

Örneğin, Rus Bolşevikleri, en başından itibaren Rus toplumunun nasıl devindiğini, onda yeni olanın ne olduğunu, doğmakta olanın ne olduğunu gördüler. Doğanı ve büyüyeni, o —işçi sınıfı— henüz zayıf olmakla birlikte, aradılar. Diğerleri işçi sınıfının önemine aldırmaz ve eski toplumun güçleriyle uzlaşmalara girme noktasına varırken,

Bolşevikler işçi sınıfının yeni doğan güç olduğu sonucuna vardılar ve onu zafere götürdüler.

Bugün aynı şekilde, basın ve radyo Amerikan emperyalistlerinin ve onların hayranlarının övünme ve tehditleriyle doluyken, dünyanın her tarafında ortaya çıkan ve büyüyenin, mutlaka büyümeye devam edecek ve emperyalistleri utanç verici felakette mutlaka çaresiz bırakacak olan insanların barış kampı olduğunu vurguluyoruz.

Ayrıca, işçi sınıfı hareketinin birliği için mücadelede, İngiliz İşçi Partisi'yle ve ona bağlı olan sendikalarla ilgili olarak, herşeyden çok hareketin içinde doğan ve gelişene önem veriyoruz. Bundan dolayı, sağ kanat liderlerinin politikasından ve onların etkisinden çok daha fazlasını görebiliyoruz. Hâlâ sağlam olmasına karşın, sağ kanatın kaynağı geçmiştedir. Ama kapitalizme ve savaşa karşı dövüşmeye azimli olan geleceğin güçleri de ortaya çıkmaktadır.

Birey olarak insanlarla ilgilenirken de, aynı şekilde, içlerinde doğmakta olanı, doğan ve ileriye doğru hareket edeni teşvik etmeli ve geliştirmeliyiz, iyi bir sekreter ya da örgütleyicinin yaptığı da budur.

Bu gibi örnekler, diyalektik yöntemin temelinin, onun en önemli ilkesinin, şeyleri somut karşılıklı bağlantıları ve hareketleri içinde incelemek ve anlamak olduğunu gösterir.

«Hazır Şemalar»a Karşı - «Gerçek Her Zaman Somuttur»

Bazen insanlar diyalektiğin, önceden hazırlanmış bir şema olduğunu ve herşeyin bunun kalıbına uymasının farzedildiğini zannederler. Bu, diyalektik hakkındaki gerçeğin tam karşıtıdır. Marksist diyalektik yöntemin kullanılması, önceden hazırlanmış bir şemaya başvuracağımız herşeyi ve buna uydurmaya çalışacağımız anlamına gelmez. Aksine, bu, şeyleri gerçekten olduğu gibi, gerçek karşılıkla bağlantıları ve hareketleri içinde incelememiz anlamına gelir. «Marksizm'de en temel şey, somut şartların somut tahlili-

dir» diye yazmıştır Lenin (Mao Tse-tung tarafından **Çelişki Üzerine**'de aktarılmıştır).

Bu, Lenin'in üzerinde ısrarla tekrar tekrar durduğu bir şeydir. Gerçekten de, **Bir Adım İleri, İki Adım Geri** adlı broşüründe, bunu «diyalektiğin temel tezi» olarak ilan etmiştir.

«Gerçek diyalektik», demiştir Lenin, «bir sürecin bütün somutluğu içinde, dikkatli ve ayrıntılı bir tahlili yardımıyla» ilerler. «Diyalektiğin temel tezi şudur; soyut gerçek diye bir şey yoktur, gerçek her zaman somuttur.»

Lenin, «Gerçek her zaman somuttur» demekle neyi kastetmiştir? Tamı tamına, şeyler (ister doğa ister toplum olsun) hakkındaki gerçeğe, bir genel şemayı, bir soyut formülü düşünerek değil, ancak her süreç hakkında, yürürlükte olan güçlerin neler olduğunu, bunların ilişkilerinin nasıl olduğunu ,hangilerinin ise çürüdüğünü ve öldüğünü çözmeye çalışarak ve bu temelde sürecin bütünü hakkında bir fikre ulaşarak varabileceğimizi kasdetmiştir.

Bundan dolayı, Engels şöyle demiştir:

«Diyalektiğin yasalarını doğaya dahil etmek gibi bir sorun olamaz. Ama bunları doğanın içinde bulmak ve oradan çıkarmak sorunu vardır..... Doğa, diyalektiğin denektaşıdır» **(Anti-Dühring)**.

Toplumun incelenmesi ve üzerinde politik stratejimizi temellendireceğimiz gerçek toplumsal değişimler hakkında yaptığımız hesaplar hakkında, Lenin, kendisine rehber olarak soyut, önceden hazırlanmış bir şemayı alanlarla alay etmiştir.

Bazı «otoriteler»e göre, Marksist diyalektik tüm gelişmenin «triadlar» (*) dan (tez, antitez, sentez) geçerek ilerlemesi gerektiğini öne sürmüştür. Lenin bununla alay etmiştir.

«Engels'in tartışmasının esas ağırlığının; materyalistlerin tarihsel süreci doğru ve kusursuz bir şekilde tanımla-

(*) Üçlü (Ç.N.).

maları gerektiği ve triadın doğruluğunu gösteren örneklerin seçilmesinde ısrarın Hegelcilik'in bir kalıntısından başka birşey olmadığının söylendiği herkes tarafından bilinebilir..... Ve gerçekten de, herhangi bir şeyi triadlarla 'kanıtlama'ya kalkışmanın saçma olduğu bir kez açıklandıktan sonra, 'diyalektik' sürecin örneklerinin ne önemi olabilir? ..... Diyalektik yöntemin Engels tarafından yapılmış açıklama ve tanımlamasını okuyan biri, Hegel'ci triadların lafının bile edilmediğini ve onun tümüyle, toplumsal evrimi doğal-tarihsel bir gelişim süreci olarak kabul etmeye vardığını görecektir.....

Marks ve Engels'in diyalektik yöntem diye adlandırdıkları, incelenmesi, verili toplumsal formasyonu oluşturan üretim ilişkilerinin nesnel bir çözümlemesini ve onun işleme ve gelişme yasalarının araştırılmasını gerektiren; toplumu, sürekli bir gelişme durumu içindeki yaşayan bir organizma olarak kabul etmeyi içeren ve sosyolojide kullanılan bilimsel yöntemden ne fazla ne de eksik olan bir şeydir» (**«Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal - Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?** I. Bölüm.)

Toplumsal gelişimin önceden tasarlanmış bir şemasını hazırlamaya çalışma ve politika için böyle bir şemayı temel alma yöntemine karşı olarak, «bir sürecin bütün somutluğu içinde çözümlenmesi»nin ve «gerçek her zaman somuttur» ilkesinin ne anlatmak istediğiyle ilgili bazı örnekler üzerinde düşünelim.

Çarlık Rusyası'nda Menşevikler şöyle derlerdi: «Sosyalizmden önce, kapitalizmi yaşamalıyız. Önce kapitalizmi yaşamalıyız.» Önce kapitalizm tam gelişmesini geçirmeli, sonra sosyalizm gelecektir, onların şeması buydu. Sonuç olarak, politikada liberalleri desteklediler ve işçilere, kapitalist fabrikalarda yalnızca, daha iyi koşulların sağlanması için mücadele etmelerini öğütlediler .

Lenin bu aptalca şemayı reddetti. İşçilerden korkan liberallerin Çar'la uzlaşacağını, ama işçilerin köylülerle itti-

fakının önderliği onların elinden alabileceğini ve bundan sonra da, kapitalistleri yenmeye ve daha kapitalizm bütünüyle gelişme olanağı bulamadan sosyalizmi inşa etmeye doğru ilerleyebileceğini gösterdi.

Proleter devrimi başarılı olduktan sonra, bu kez Troçki tarafından yeni bir şema ileri sürüldü: «Sosyalizm tek bir ülkede inşa edilemez. Gelişmiş kapitalist ülkelerde devrim olmadan, sosyalizm Rusya'ya gelemez.» Lenin ve Stalin bu şemanın da yanlış olduğunu gösterdiler. Çünkü, gelişmiş kapitalist ülkelerde devrim olmamış olsa bile, Sovyetler Birliği'nde işçi ve köylülerin ittifakı sosyalizmi inşa etme güçlerine hâlâ sahipti.

Batı Avrupa ülkelerinde ise sık sık şu söylenirdi: «Komünizmden önce faşizmi yaşamalıyız.» Önce kapitalistler demokrasiyi ortadan kaldırıp faşist diktatörlüğü kuracak, sonra da işçiler faşist diktatörlüğü yıkacaktı. Ama komünistlerin yanıtı şöyleydi: Hayır, burjuva demokrasisini korumak ve faşistleri yenmek için bütün demokratik güçlerle birlikte savaşacağız ve bu, işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesine doğru ilerlemenin ve sosyalizmi kurmaya başlamanın en uygun koşullarını yaratacaktır.

Son olarak, günümüzde kimi zaman şu tezi duyarız:

«Kapitalizm savaş demektir; bundan dolayı savaş kaçınılmazdır.» Bu şema da aynı şekilde yanlıştır. Emperyalistler politikalarını fetih savaşlarına bağlamaya çalıştılar. Ne var ki, emperyalistler insanlar olmadan savaş yapamazlar. Savaş için ne kadar hazırlanırlarsa, saldırganlıkları o kadar açık hale gelir; bir güç diğerinin üzerinde egemenliğini kurmaya ne kadar çok kalkışırsa, insanlara ne kadar çok sıkıntı yüklerlerse, insanların onların savaşına karşı çıkmak için bir araya gelme olanakları o kadar artar; bundan dolayı barış korunabilir. Ayrıca barışı korumak için savaşarak, savaş tehlikesini yaratan koşulların sona ermesi için gereken temeli atabiliriz. Bu nedenle, savaş kaçınılmaz değildir; emperyalistlerin planları boşa çıkarılabilir. Eğer işçi sınıfı tüm barışsever güçleri kendi etrafına toplayabilirse

bu planlar boşa çıkarılabilirler. Ve emperyalist savaş planlarını boşa çıkartabilirsek, bu kapitalizmin son bulmasına ve sosyalizmin kurulmasına giden en iyi yol olacaktır. Emperyalizme, onun kendisini kaçınılmaz savaşlar içinde yok etmesini bekleyerek değil, onun savaş planlarının gerçekleşmesini önlemek için birleşerek son verebiliriz.

Bütün bu örneklerde, herhangi bir hazır şemanın, herhangi bir soyut formülün kabulünün, boyun eğmek anlamına, kapitalizme destek ve işçi sınıfına ve sosyalizme ihanet anlamına geldiği görülebilir. Ama şeyleri somut bağlantıları ve hareketleri içinde kavrayan diyalektik yaklaşım, bize nasıl başa geçmemiz gerektiğini, nasıl dövüşmemiz gerektiğini ve hangi müttefikleri yanımıza kazanmamız gerektiğini gösterir. Marksist diyalektik yöntemin, işçi sınıfı için paha biçilmez değerde olmasının nedeni budur.

Sekizinci Kısım

GELİŞİMİN YASALARI

«Gelişim»den Ne Anlıyoruz?

Doğada ya da toplumdaki herhangi bir süreci incelerken, daima, Stalin'in **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm**'de belirttiği gibi, «daima bir şeylerin doğduğu ve geliştiği ve bir şeylerin parçalanıp öldüğü yenilenme ve gelişme»nin olduğunu buluruz.

Doğan ve gelişen gerçekleştiğinde, parçalanan ve ölen sonuçta yok olduğunda yeni bir şey ortaya çıkar.

Çünkü, mekanik materyalizmi eleştirirken gördüğümüz gibi, süreçler daima aynı değişmelerin devrini tekrarlamayı sürdürmeyip, sürekli olarak yeni bir şey doğarken aşamadan aşamaya ilerlerler.

Bu, «gelişim» sözcüğünün gerçek anlamıdır. Yeni bir şeylerin, aşama aşama ortaya çıkmayı sürdürdüğü yerde, gelişimden söz ederiz.

Bundan dolayı, saf **değişme** ile gelişme arasında bir fark vardır. Gelişme, kendi içsel yasalarına uygun olarak aşama aşama ilerleyen değişimdir.

Büyüme ve gelişme arasında da aynı ölçüde bir fark

vardır. Bu farka örneğin biyologlar aşinadır; çünkü, büyüme büyüklüğün artması yani yalnızca niceliksel değişme anlamına gelir. Ama gelişim, büyüklüğün artması anlamına değil, niteliksel olarak yeni bir aşamaya geçiş, niteliksel olarak farklı olma anlamına gelir.

Örneğin, bir tırtılın boyu uzar ve irileşir; ondan sonra kendisine bir koza örer ve son olarak da bir kelebek olarak ortaya çıkar. Bu gelişimdir. Bir tırtıl, **büyüyerek** daha büyük bir tırtıl olur; **gelişerek** kelebek olur.

Doğa ve tarihin süreçleri, yalnızca değişim, yalnızca büyüme değil, aynı zamanda gelişim örnekleriyle doludur. O halde, gelişimin genel yasalarıyla ilgili bazı sonuçlara varabilir miyiz? Tüm gelişim içinde kendini gösteren genel yasaların neler olduğunun bulunması ve buna bağlı olarak, bize gelişimi anlamak, açıklamak ve denetlemek için bir **yaklaşım yöntemi** sağlamak da, materyalist diyalektiğin görevidir.

Nicelik ve Nitelik: Niceliksel Değişimlerin Niteliksel Değişimlere Dönüşmesi Yasası

Bu bizi «diyalektiğin yasaları» diye adlandırılan şeyleri düşünmeye ve öncelikle de «niceliksel değişimin niteliksel değişime dönüşmesi yasası» diye bilinene götürür. Bu ne anlama gelir?

Tüm değişimin niceliksel bir yönü, yani değişenin doğasını değiştirmeyen basit artış ya da azalış yönü vardır.

Ama niceliksel değişim, yani artma ya da azalma sınırsız olarak süremez. Belirli bir noktada, daima niteliksel bir değişime yol açar; ve o kritik noktada (ya da Hegel'in dediği gibi «düğüm» noktasında) görece ani olarak, sanki bir sıçramayla niteliksel değişim meydana gelir.

Örneğin, su ısıtılırsa, gitgide sıcaklaşmayı sınırsız olarak sürdüremez; belirli bir kritik sıcaklıkta buhara dönüşmeye başlayarak sıvı halinden gaz haline niteliksel bir değişme geçirir. Bir yükü kaldırmak için kullanılan bir ipe

gitgide fazlalaşan miktarda yük takılabilir ama hiçbir ip sınırsız büyüklükte bir yükü kaldıramaz, ip belirli bir noktada kopmak zorundadır. Bir buhar kazanı gitgide fazlalaşan bir buhar basıncına, ancak patlayacağı noktaya kadar dayanabilir.

Niceliksel değişimin niteliksel değişime dönüşmesi yasasıyla toplumda da karşılaşılır. Nitekim, sınai kapitalizm sistemi ortaya çıkmadan önce, parasal servetlerin az miktarda özel ellerde birikimi (büyük ölçüde sömürge yağmasıyla) ve mülksüz proleteryanın oluşumu (köylülerin topraklarından sürülmesi ve engellenmesiyle) süreci yaşanmıştır. Bu süreç içinde belirli bir noktada, sınai girişimler için sermaye sağlamaya yeterli para biriktiğinde, gereken emeği sağlamaya yetecek kadar insan proleterleştiğinde, sınai kapitalizmin gelişmesi için koşullar olgunlaşmıştır. Bu noktada niceliksel değişimlerin birikimi, toplumun gelişmesinde yeni bir niteliksel aşamanın başlamasına neden olmuştur.

Genel olarak, niteliksel değişmeler göreli bir anilikle bir sıçramayla olur. Yeni bir şey, her ne kadar onun ortaya çıkma olanağı daha önce geçirdiği tedrici evrimsel sürekli nicel değişim sürecini içermiş olsa da aniden doğar.

Böylece, sürekli, tedrici nicel değişimin belirli bir noktada aralıklı, ani nitel değişime yol açtığını anlarız. Daha önceki bir bölümde, doğa ve toplumdaki gelişimin yasalarını ele alan birçok kişinin, bu gelişimi yalnızca süreklilik yönüyle kavradığına işaret etmiştik. Bu, onların, bu gelişimi yalnızca bir büyüme ve nicel değişim süreci açısından değerlendirdiklerini ve nitel yönünü, tedrici büyüme sürecinin belirli bir noktasında yeni bir niteliğin aniden ortaya çıktığı, bir dönüşümün gerçekleştiği gerçeğini göz önüne almadıkları anlamına gelir.

Ancak, daima, olan şey şudur: Eğer bir çaydanlıkta su kaynatıyorsanız, kaynama noktasına ulaşıldığında su aniden kaynamaya başlar. Çırpılmış yumurtayı yağda pi-

şiriyorsanız, tavadaki karışım birdenbire «pişer». Aynı şey toplumu değiştirmeyle meşgulken de geçerlidir. Kapitalist toplumu sosyalist topluma, ancak, bir sınıfın yönetiminin yerini diğer bir sınıfın yönetiminin almasıyla dönüştürebiliriz ve bu köklü bir dönüşüm, yeni bir toplum aşamasına sıçrama, yani bir devrimdir.

Diğer taraftan, eğer niteliğin kendisini ele alırsak; o halde nitel değişim her zaman nicel değişimlerin birikimi sonucu ortaya çıkar ve nitelikteki değişimlerin temeli nicel değişimlerdedir.

Bundan dolayı, nicel değişim belirli bir noktada nitel değişime yol açtığına göre, nitel değişime neden olmak istiyorsak, onun nicel temelini incelemeli ve gereken şansın sağlanabilmesi için neyin arttırılması, neyin azaltılması gerektiğini bilmeliyiz.

Doğa bilimi, saf nicel farkın —toplama ya da çıkarma— doğada nasıl nitel farka yol açtığını bize gösterir. Örneğin, bir atomun çekirdeğine bir proton eklenmesi, bir elementten diğerine geçişi sağlar. Bütün elementlerin atomları aynı proton ve elektronların bileşiminden oluşur; ama atomun içinde birleşmiş sayılar arasındaki tamamen niceliksel olan bir farklılık, farklı atom çeşitlerini, farklı kimyasal özellikleri olan farklı element atomlarını verir. Nitekim, bir proton ve bir elektrondan oluşan bir atom hidrojen atomudur, ama buna başka bir proton ve elektron eklenirse bu bir helyum atomu olur vb. Aynı şekilde, kimyasal bileşiklerde, bir moleküle bir atomun eklenmesi farklı kimyasal özellikleri olan maddeler arasındaki farkı sağlar. Genel olarak, farklı niteliklerin temeli niceliksel farktadır.

Engels'in **Doğanın Diyalektiği**'nde belirttiği gibi:

«Doğada, her özel durum için, tamamen kesinleşmiş bir şekilde, nitel değişmeler ancak madde ya da hareketin nicel olarak eklenmesi ya da eksiltilmesiyle oluşabilir.....

Doğadaki bütün nitel farklar kimyasal bileşim farklarına ya da hareketin farklı nicelik ya da biçimlerine ya da, hemen hemen her zaman olduğu gibi, ikisine birden daya-

nır. Bundan dolayı, bir cismin niteliğini, madde ya da hareket eklemeden ya da çıkarmadan, yani ilgili cismin nicel değişimi olmadan değiştirmek olanaksızdır.»

Diyalektiğin, nitelik ve niceliği birbirine bağlayan bu özelliği, atom bombaları hakkındaki yaygın yayınları okuyanlara aşina gelecektir. Bir uranyum bombası yapabilmek için uranyum 235 izotopuna sahip olmak gerekir. Daha çok bulunan uranyum 238 bu işe yaramaz. Bu ikisi arasındaki fark yalnızca nicel, her durumda var olan nötron sayısına bağlı olan atom ağırlığındaki bir farktır. Ama atom ağırlıklarındaki bu nicel fark (235 ve 238) bomba yapmak için gereken özelliklere sahip bir maddeyle, bu özelliklere sahip olmayan bir madde arasındaki nitel farkı sağlamaktadır. Buna ek olarak bombanın patlaması için uranyum-235'in bir miktarı, belirli bir «kritik kütle»si gereklidir. Eğer yeterli miktar yoksa, patlamayı meydana getiren zincirleme reaksiyon oluşmaz; reaksiyon, «kritik kütle»ye ulaşıldığı zaman oluşur.

Hidrojen bombası da aynı şekilde patlamasını sağlayacak belirli nicel koşullara dayanır .Patlamayı meydana getiren termonükleer reaksiyon ancak yeterli bir sıcaklık derecesi varsa oluşur. Bu nedenle, hidrojen bombasını patlatmak için gereken bu sıcaklık, örneğin atomik bir patlamayla üretilmelidir.

Böylece, nicel değişmelerin belirli bir noktada nitel değişmelere dönüştüğünü ve nitel farkların nicel farklara bağlı olduğunu anlıyoruz. Bu gelişimin evrensel bir özelliğidir. Peki, bu gelişime yol açan nedir?

Gelişme Karşıtlarm Birliği ve Çatışmasından Dolayı Oluşur

Genel olarak, herhangi bir özel durumda nicel bir değişimin nitel bir değişime yol açmasının nedeni, söz konusu özel süreçlerin kendi doğasında, içeriğinde yatar. Bundan

dolayı, eğer yeterince şey biliyorsak, her bir olayda, nitel bir değişimin niçin kaçınılmaz olduğunu ve niçin o noktada olduğunu bütünüyle açıklayabiliriz.

Bunu açıklamak için durumun özelliklerini incelemeliyiz. Yalnızca diyalektiğin yardımıyla bir açıklama uyduramayız; diyalektik anlayış bize nereye bakmamız gerektiği hakkında ipucu vererek yardımcı olur. Özel bir durumda, değişimin nasıl ve neden olduğunu bilemeyebiliriz. O takdirde görevimiz, durumun özelliklerini inceleyerek bunu öğrenmektir; çünkü nitel olarak yeni olanın ortaya çıkışının arkasında gizlenmiş hiçbir sır perdesi yoktur.

Örneğin, su kaynadığı zaman meydana gelen nitel değişim olayını ele alalım.

Çaydanlık içindeki bir su kütlesine ısı verildiğinde, ortaya çıkan etki, suyu oluşturan moleküllerin hareketinin arttırılmasıdır. Su sıvı durumunda kaldığı sürece, moleküller arasındaki çekme kuvveti, yüzeydeki moleküllerin bazıları sürekli olarak kurtulup gitmekle beraber, tüm kütlenin çaydanlık içindeki bir su kütlesi olarak bir arada kalmasını sağlamaya yeterlidir. Bununla birlikte, kaynama noktasında, moleküllerin hareketi çok sayıda molekülün kütle engelini aşmaya başlaması için yeterince şiddetli olur. Bundan dolayı nitel bir değişim gözlenir. Su kaynamaya başlar ve kütlenin tümü hızlı bir şekilde buhara dönüşür. Bu değişmenin su kütlesi içinde işleyen karşıtlıkların —moleküllerin uzaklaşma ve serbest kalma eğilimlerine karşı aralarındaki çekim kuvvetleri— bir sonucu olarak meydana geldiği açıktır. İlk eğilim, bu örnekte, dışardan ısı verilmesinin sonucu olarak, diğerini yeneceği noktaya kadar kuvvetlenir.

Ele aldığımız diğer bir örnek, yükü çok fazla olunça kopan bir ipti. Burada da, nitel değişim ipin gerilme direnciyle yükün çekmesi arasında oluşmuş bulunan karşıtlığın bir sonucu olarak meydana gelir.

Bu örnekler bizi, içinde nicel değişimlerin nitel değişmelere dönüşümüyle bir gelişim sürecinin meydana geldiği her yerde, daima karşıtların —sözkonusu şeylerin ve süreçlerin içindeki karşıt eğilimlerin, karşıt güçlerin— çatışmasının var olduğu genel sonucunu hazırlar.

Bundan dolayı, nicel değişimlerin nitel değişimlere dönüşmesi ve nitel farkların nicel farklara dayandığı yasası, bizi karşıtların birliği ve çatışması yasasına götürür.

Bu yasanın, anlamlı ama eksik bir formülasyonu, Stalin tarafından **Diyalektik ve Tarihi Materyalizm**'de verilmiştir.

«Metafiziğin aksine, diyalektik bütün şeylerde ve doğanın bütün görüngülerinde içsel çelişkilerin doğal olarak var olduğunu, çünkü hepsinin olumlu ve olumsuz yanları, bir geçmişleri ve bir gelecekleri, ölmekte olan bir parçaları ve gelişen bir parçaları olduğunu; bu karşıtların arasındaki çatışmanın, eski ve yeni arasındaki, ölmekte olanla doğmakta olan arasındaki, yok olanla gelişen arasındaki bu çatışmanın, gelişim sürecinin içsel özünü, nicel değişimlerin nitel değişimlere dönüşmesinin içsel özünü oluşturduğuna inanır.

Bundan dolayı, diyalektik yöntem aşağıdan yukarıya gelişim sürecinin, görüngülerin uyumlu bir ortaya çıkışı olarak değil, şeylerin ve görüngülerin doğasında var olan çelişkilerin açığa çıkması olarak, bu çelişkilerin temeli üzerine işleyen karşıt eğilimlerin 'çatışması' olarak meydana geldiğine inanır.»

Gelişimi anlamak için, nicel değişimlerin nitel değişimlere nasıl ve neden yol açtığını anlamak için, eski bir nitel durumdan yeni bir nitel duruma geçişin nasıl ve neden olduğunu anlamak için, ele aldığımız her bir sürecin ve şeyin doğasında var olan çelişkileri ve bu çelişkiler temelinde karşıt eğilimlerin «çatışması»nın nasıl ortaya çıktığını anlamalıyız.

Bunu, her durumda, Lenin'in [redacted] uyarısını aklımızda tutarak, somut olarak anlamalıyız. Somut durumdaki gelişimin yasalarını diyalektiğin genel ilkelerinden çıkarsayamayız; onları her durumda gerçek araştırmayla bulmalıyız. Diyalektiğin bize söylediği şey, neyi arayacağımızdır.

Toplumsal Gelişmenin Diyalektiği - Kapitalizmin Çelişkileri

Gelişimin diyalektiği —karşıtların birliği ve çatışması— en bütünsel olarak Marksist toplumbiliminde ortaya konmuştur. Bu noktada, işçi sınıfı mücadelesinin bakış açısından ve işçi sınıfının deneyimleri temelinde, kapitalizmin çelişkilerinin ve bunların gelişmesinin diyalektiğini çok kesin olarak ortaya koyabiliriz.

Ama toplumun gelişmesiyle ilgili olan ilkeler —her durumda kendilerini belli etme biçimleri farklı olmakla birlikte— doğanın gelişmesiyle ilgili olanlara karşıt değil, tersine esasında onların aynısıdır.

Bundan dolayı, Engels **Anti-Dühring**'te şöyle demiştir: «Doğada meydana gelen sayısız değişmelerin karmaşasının ortasında da, tarihteki olayların aşikâr rastlantısına hakim olanlarla aynı diyalektik hareket yasalarının yürürlükte olduğundan kuşku duymadım.»

Marksizmin, kapitalizmin çelişkilerini ve onların gelişmesini nasıl anladığı, diyalektik yöntemin bu taçlandırıcı zaferi, Engels tarafından Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm'de genel terimlerle açıklanmıştır.

Kapitalizmin temel çelişkisi basitçe, iki dış güç olarak birbiriyle karşılaşan ve mücadeleye giren iki sınıfın mücadelesi değildir. Hayır, bu toplumsal sistemin kendi içindeki çelişkidir ve sınıf çelişkileri bu çelişkinin temelinde doğar ve yürürlüğe girer.

Kapitalizm beraberinde **şunları getirmiştir**:

«Üretim araçlarının büyük işliklerde ve manifaktürlerde yoğunlaşmasını, onların aslında toplumsal olan üretim araçlarına dönüşmesini» getirdi. «Ama toplumsal üretim araçları ve toplumsal ürünler hâlâ, eskiden oldukları gibi, sanki bireylerin üretim araçları ve ürünleriymiş gibi işlem görüyorlardı. Şimdiye kadar, iş aletlerinin sahibi ürünü sahiplenmiştir, çünkü o kural olarak kendi ürünüydü; diğer kişilerin yardımcı emeği ise istisnaydı. Şimdi ise üretim aletlerinin sahibi, artık ürün **onun** ürünü olmayıp yalnızca **diğerlerinin emeğinin** ürünü olmakla beraber, ürünü sahiplenmeyi sürdürmektedir. Böylece, bundan dolayı, artık toplumsal olarak üretilen ürünler, çalışma halindeki üretim araçlarına gerçekten yön veren ve ürünleri gerçekten üretenlerce değil, **kapitalistlerce** sahiplenilmektedir.»

Bundan dolayı, kapitalizmin temel çelişkisi, toplumsallaştırılmış üretimle kapitalist sahiplenme arasındaki çelişkidir. Sınıflar arasındaki çatışma bu çelişki temelinde gelişir.

«Bu çelişkide... günümüzün bütün çatışması tohum halinde halen hazır bulunmaktadır..... Toplumsal üretim ve kapitalist sahiplenme arasındaki çelişki, proletarya ve burjuvazi arasındaki uzlaşmaz karşıtlık (antagonizma) gibi aşikâr hale gelmiştir.»

Ve çelişki, ancak işçi sınıfının zaferiyle, işçi sınıfı kendi diktatörlüğünü kurduğu ve toplumsal üretime uygun düşecek toplumsal mülkiyet ve sahiplenmeyi başlattığı zaman çözülebilir.

Bu örnek, Stalin'in «bu çelişkiler temeli üzerinde işleyen karşıt eğilimlerin çatışması» hakkında söylediğinin altında yatan amacı çok kesin olarak açıklamaktadır. Sınıf mücadelesi toplumsal sistemin doğasında bulunan çelişkiler temelinde var olur ve işler.

Toplumsal dönüşüm, yani toplumsal gelişimin nitel olarak yeni bir aşamasına sıçrama, karşıt eğilimlerin, karşıtlaşan güçlerin, toplumsal sistemin doğasında var olan

çelişkilerin temeli üzerinde yükselen çatışmasından dolayı meydana gelir.

Bu bakımdan, nicel değişimin nitel değişime dönüşümü ve karşıtların birliği ve çatışması ilkeleriyle özetlenen diyalektik gelişimin yasaları, toplumun gelişiminde iş başında bulunmaktadır. Bundan dolayı, toplumun sosyalist dönüşümünü başarmak için, işçi sınıfı toplumsal durumu diyalektiğin yasalarının ışığında kavramayı öğrenmelidir. Bu anlayışı kılavuz edinen işçi sınıfı, sınıf savaşımının taktiklerini ve stratejilerini, savaşımın her aşamasında gerçek durumun somut çözümlemesine dayandırmalıdır.

Dokuzuncu Kısım

ÇELİŞKİ

Süreçlerin Doğasında Var Olan Çelişkiler

Geçen kısımda, karşıt güçlerin mücadelesinin nitel değişime nasıl neden olduğunu değerlendirdik. Bu, aynı şekilde, bir cismin sıvı halinden gaz haline değişiminde ve toplumun kapitalizmden sosyalizme değişiminde de örneklenmişti. Her durumda, «karşıt eğilimler» iş başındadır ve bunların «mücadelesi» temel bir dönüşümle, nitel bir değişimle sonuçlanır.

Bu «mücadele» dışsal ve rastlantısal değildir. Bu durum, eğer birbirinden tamamen bağımsız olarak ortaya çıkan, karşılaşan, birbirine çarpan ve çatışmaya giren güçler ya da eğilimler sorunu olarak var sayılırsa layıkıyla anlaşılamaz.

Hayır, mücadele içsel ve zorunludur, çünkü bütünüyle sürecin doğasından doğar ve ona uyar. Karşıt eğilimler birbirinden bağımsız olmayıp, tek bir bütünün parçaları ya da yönleri olarak ayrılmaz biçimde bağlıdırlar .Bunlar, bütünüyle sürecin doğasında var olan çelişki temelinde işler ve çatışmaya girerler.

Hareket ve değişim, şeylerin ve süreçlerin **doğasında** var olan nedenlerin, içsel çelişkilerin sonucudur.

Böylece, örneğin, eski mekanik hareket anlayışı, hareketin ancak bir cisim diğerine çarptığı zaman olabileceği şeklindeydi. Hareketin içsel nedenleri, yani «kendi-kendine hareket» yoktu; yalnızca dışsal nedenler vardı. Ama tam aksine, bir cismin durum değiştirmesi esnasında işleyen karşıt eğilimler, bütün fiziksel fenomenlerin doğasında var olan çekici ve itici güçlerin çelişkili birliği temelinde işlerler.

Ayrıca, kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesi, o toplumun doğasında var olan, toplumsallaşmış emek ve bireysel sahiplenmenin çelişkili birliği temelinde ortaya çıkar. Bu mücadele dışsal nedenlerin bir sonucu olarak değil, kapitalist sistemin kendi özündeki çelişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Diğer taraftan, Tory ve İşçi Partisi'nin sağ kanat teorisyenleri, sınıf mücadelesinin dış müdahaleyle, «Komünist kışkırtıcılar» ve «Sovyet ajanları» tarafından kışkırtıldığını savunmaktadırlar. Ayrıca, eğer yalnızca bu dış müdahale durdurulursa sistemin pekâlâ olduğu gibi sürebileceğine inanmaktadırlar.

Bütünüyle sürecin doğasında bulunan çelişkilere dayanan, karşıt güçlerin mücadelesinin içsel gerekliliği ve bunun sonucu, felsefi çözümlemenin önemsiz bir inceliği değildir. Bunun çok büyük pratik önemi vardır.

Örneğin, burjuva düşünürleri kapitalist toplumdaki sınıf çatışmaları gerçeğini pekâlâ kabul ederler; onların kabul etmediği, kapitalist toplumun kendi doğasında doğal olarak bulunan çelişkilere dayanan bu çatışmanın zorunluluğu ve bundan dolayı mücadelenin ancak sistemin kendisinin yıkılması ve bunun yerini yeni ve daha yüksek bir toplumsal sistemin almasıyla son bulabileceğidir. Bu nedenle, sınıf çatışmasını yatıştırmaya, yumuşatmaya ve karşıt sınıfları uzlaştırmaya ya da bu çatışmayı bastırmaya ve böylece sistemin bütünlüğünü korumaya çabalarlar. Sı-

nıf çatışmasına ilişkin bu burjuva görüşü işçi hareketine kesinlikle sosyal demokrasi tarafından sokulmuştur.

Lenin **Devlet ve Devrim**'de sınıf çatışması konusundaki böylesi bir yüzeysel, metafizik anlayış tarzına karşı şunları söylemiştir:

«Mark'ın teorisinin özünün sınıf mücadelesi olduğu sık sık söylenmiş ve yazılmıştır; ama bu doğru değildir... Marksizmi sınıf mücadelesi teorisi olarak sınırlamak, Marksizmi küçültmek, çarpıtmak ve onu burjuvazinin kabul edebileceği bir şeye indirgemek anlamına gelir. Bir Marksist, sınıf mücadelesinin kabulünün kapsamını proletarya diktatörlüğünün kabulünü içine alacak kadar genişleten kişidir. Bir Marksistle sıradan bir küçük (hatta büyük) burjuva arasındaki derin fark burada yatar. Bu, üzerinde Marksizmin gerçek anlayışının ve kabulünün sınanacağı denek taşıdır.»

Genel olarak, çelişki, verili bir sürecin doğasında vardır. Sürecin karakteristiği olan mücadele, rastlantısal olarak karşıtlaşmış etmenlerin dışsal bir çarpışması değil, sürecin kendi doğasına ait olan çelişkilerin sonuçlanmasıdır; ve bu sürecin sonucunu koşullandırır.

Çelişki, Karşıtların Birliği ve Mücadelesinden Oluşur

Diyalektiğin anahtar anlayışı, şeylerin kendi doğasında var olan çelişki anlayışıdır. Yani, nitel değişimin devindirici gücünün doğa ve toplumun tüm süreçlerinde içerilen çelişkilerde yattığı ve şeyleri pratikte anlayabilmek, denetleyebilmek ve onlara hükmedebilmek için, şeylerin çelişkilerinin somut çözümlemesinden hareket etmemiz gerektiğidir.

«Çelişki» ile tam anlamıyla neyi kastediyoruz?

Yaygın ve metafizik anlayışa göre, çelişkiler şeylerde değil, şeyler hakkındaki düşüncelerimizde bulunur. Bir şey hakkında çelişkili önermeler öne sürebiliriz ve bu durumda onun hakkında söylediğimizde çelişki vardır; ama şeyin

içinde hiçbir çelişki olamaz. Bu bakış açısı, çelişkiyi basit olarak ve yalnızca önermeler arasındaki mantıksal bir ilişki olarak kabul ederler. Onu şeyler arasındaki gerçek bir ilişki olarak değerlendirmez. Böyle bir bakış açısı, şeyleri durağan, «sabit ve donmuş» olarak değerlendirmeye, onların hareketlerini ve dinamik karşılıklı bağlantılarını önemsememeye dayanır.

Eğer gerçek ve karmaşık şeylerin, gerçek ve karmaşık hareketlerini ve karşılıklı bağlantılarını ele alırsak, bunların içinde çelişkili eğilimlerin var olabileceğini ve var olduğunu anlarız. Örneğin, eğer bir cisimde işleyen güçler itme ve çekme eğilimlerini birleştiriyorsa, bu gerçek bir çelişkidir. Ve eğer toplumun hareketi üretimi toplumsallaştırma eğilimiyle ürünlerin bireysel sahiplenilmesini koruma eğilimini birleştiriyorsa, bu da gerçek bir çelişkidir.

Şeylerin içinde çelişkilerin var olması çok bilinen bir olaydır. Bu durum hakkında zerre kadar anlaşılmaz olan hiçbir şey yoktur ve günlük konuşmalarda sık sık sözü edilir. Örneğin, bir adamın «çelişkili» bir karaktere sahip olduğundan ya da «bir çelişkiler yığını» olduğundan söz ederiz. Bu, o insanın tavırlarında, kibarlık ve kabalık, cesaret ve korkaklık, bencillik ve fedakârlık gibi eğilimler gösterdiği anlamına gelir. Ya da yine, daima tartışan ama ayrıldıklarında çok mutlu olamayan evli çiftler hakkında konuştuğumuzda çelişkili ilişkiler günlük dedikoduların konusu olur.

Bu örnekler, Marksist felsefede «şeylerin içindeki çelişkiler»den söz ederken, zoraki bir felsefi teori uydurmadığımızı, ama herkesin bildiği bir şeyden söz ettiğimizi göstermektedir. Ayrıca, çelişki kelimesini kendimize özgü yeni ve garip bir anlamda değil, sıradan, günlük anlamında kullanıyoruz.

Gerçek bir çelişki, bir karşıtlar **birliğidir.** Dediğimiz gibi, bir şeyin ya da sürecin ya da ilişkinin kendi doğasında —o şeyin ya da sürecin ya da ilişkinin içinde karşıt eğilimler hiçbiri diğeri olmadan var olamayacak tarzda bir

araya geldiklerinde— gerçek bir çelişki bulunmaktadır. Karşıtları, karşıtların birliğinde, her birinin diğerinin varlık koşulu olduğu bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bir arada tutulurlar.

Örneğin, kapitalist toplumda işçiler ve kapitalistler arasındaki sınıf çelişkisi tam da böyle bir karşıtlar birliğidir, çünkü bu toplumda ne işçiler kapitalistler olmadan var olabilir ne de kapitalistler işçiler olmadan. Toplumun doğası öyledir ki, bu karşıtlar onun içinde ayrılmaz birlik halinde bir arada tutulurlar. Karşıtların bu birliği toplumsal sistemin mutlak özüne aittir. Kapitalizm, kapitalistlerin işçileri sömürdüğü ve işçilerin kapitalistler tarafından sömürüldüğü bir sistemdir.

Karşıtların **mücadelesini** kaçınılmaz ve zorunlu kılan, bir çelişki içindeki karşıtların birliğidir. Karşıtlaşan taraflar ayrılmaz şekilde birleşmiş olduğu için, çatışmadan kaçma olanağı yoktur. Bundan dolayı, örneğin, kapitalist toplumda karşıt sınıflar birleşmiş olduğu için, bu toplumun gelişmesi bir sınıf çatışması biçiminde sürer ve sürmek durumundadır.

Bir çelişki içindeki karşıtların **birbirine nüfuz etmelerinden** de söz edebiliriz; çünkü mücadele içinde birleşmiş olan her karşıt eğilim gerçek karakteri ve etkinliği içinde mücadelenin her aşamasında, diğeri tarafından birçok şekilde etkilenir, değiştirilir ya da içine nüfuz edilir. Her bir taraf daima diğeriyle olan ilişkisinden etkilenir.

Çelişkilerin Çözümlenmesi

Doğanın ve toplumun süreçlerini, ancak, onların çelişkilerini ve bu çelişkilerin sonuçlarını —çözümlenme tarzlarını— anlayarak, anlayabilir, denetleyebilir ve hükmedebiliriz.

Çelişki değişimin itici gücüdür. Bu nedenle, eğer şeylerin nasıl değiştiğini anlamak ve bu değişimleri denetlemek ve yararlı kılmak istiyorsak şeylerin içindeki çelişkileri anlamalıyız.

Niçin, çelişkinin değişimin itici gücü olduğunu söylü-

yoruz? Çünkü, değişmeyi zorunlu kılan içsel koşulları sağlayan, yalnızca, bir sürecin içinde çelişkilerin varlığıdır. Hiçbir çelişki içermeyen bir süreç, basit bir şekilde, dışsal bir güç kendisini durduruncaya ya da değiştirinceye kadar hep aynı şekilde sürerdi. Çelişkisiz bir süreç aynı hareketin sürekli olarak tekrarlanması olurdu. Bir süreç esnasındaki hareket **değişmelerine** neden olan, çelişkilerin yani çelişkili hareket eğilimlerinin ya da karşıtların birliği ve çatışmasının varlığıdır.

Becerebilirseniz, çelişkisiz bir toplum düşünün. Böyle bir toplum insanların bütün gereksinimlerini aynı şeyleri aynı şekilde yapmayı sürdürerek karşıladıkları bir toplum olurdu. Böyle bir toplum asla değişmezdi. İnsanlar her zaman bir şeyler yapacağı için, içinde sürekli bir hareket olurdu; ama hareket daima aynı kalırdı. Bir süreç olurdu; ama bir tekrarlama süreci.

Bununla birlikte, böylesi bir toplum yoktur ve olamaz da; çünkü insanın yaşam koşullarının kendi doğasından dolayı, toplumda daima çelişkiler olmuştur. İnsanlar gereksinimleri karşılandığında yeni gereksinimler yaratırlar ve üretim güçlerini geliştirerek kendisine uygun olarak, içinde toplumsal ilişkilerini ve kurumlarını değiştirmeye gerek duydukları bir duruma neden olurlar. Toplumda değişiklikler olmasının nedeni budur. Toplumsal süreç bir tekrarlama süreci değil içinde yeni şeylerin meydana geldiği bir süreçtir.

Ayrıca, bazı metafizik materyalistler, evreni birbirine çarpıp seken taneciklerden oluşan bir sistem olarak ifade etmeye çalıştılar. Böylesi bir evren taneciklerin sürekli hareketinin evreni olurdu; ama sürekli olarak aynı hareketin tekrarlanmasının evreni. Gerçek evren buna benzemez, çünkü çelişkilerle (fizik tarafından incelenen itme ve çekme çelişkisi, kimya tarafından incelenen atomların birleşmesi ve çözülmesi çelişkisi, biyoloji tarafından incelenen yaşam süreçlerinin ve organizmanın ortamla ilişkisinin çelişkileri) doludur. Değişen gerçek dünyanın değişen gerçek

süreçlerini meydana getiren, bu çelişkilerin (özgül süreçler içinde özgül biçimleriyle) çözümlenmesidir.

Bu durum, çelişkilerin var olduğu yerde, bunu bu çelişkilerin çözümlenmesinin —karşıtların birliğinden kaynaklanan karşıtların mücadelesinin çözümlenmesinin— izlediğini gösterir. Bir süreç, kendi temel çelişkilerinin çözümlenmesidir.

Çelişkilerin Evrenselliği ve Özelliği

Çelişki, bütün süreçlerin evrensel bir özelliğidir. Ama her özel süreç türü, kendisine özgü olup diğer süreçlerinkinden farklı olan, kendi özel çelişkilerine sahiptir.

Bu kavramın, Marksist literatüre şimdiye kadar katkıda bulunulmuş en anlamlı çözümlemelerinden biri olmayı sürdüren, **Çelişki Üzerine** adlı denemesinde bu noktanın altı Mao Tse-tung tarafından çizilmiştir. Mao bunu çelişkinin «evrensellik»i ve «özellik»i arasındaki fark olarak adlandırmıştır.

Özel bir olayda ne olacağını ya da özel bir sürecin nasıl denetlenebileceğini evrensel çelişki düşüncesinden asla çıkarsayamayız. Daha önce vurgulandığı gibi, diyalektik yöntem önceden tasarlanmış bir şemanın her şeyin yorumlanmasında kullanılmasını içermez. Aksine, varılan sonuçları ancak «somut koşulların somut çözümlemesi»ne dayandırmayı içerir.

Her bir süreç türünün, ancak o özel sürecin ayrıntılı bir şekilde incelenmesiyle kavranabilecek olan kendi diyalektiği vardır. Atomdan küçük (sub-atomic) dünyanın diyalektiği, duyularımızla doğrudan algılanabilir olan cisimlerinkiyle aynı değildir. İnsan toplumunun diyalektiği yeni bir hareket yasasıdır; ve insan toplumunun her aşaması yine kendisiyle beraber kendi özel diyalektiğini getirir.

Bundan dolayı, örneğin, fiziksel hareketteki itme ve çekme eğilimleri arasındaki çelişkiyle, toplumda sınıfların çıkarları arasındaki çelişkinin her ikisi de çelişkidir. Bu

çelişkinin evrenselliğinin tanıtıdır. Ama her birinin, diğerininkinden farklı olan, kendi ayırıcı karakteri vardır. Bu ise çelişkinin özelliğinin tanıtıdır.

Ne fiziğin ne de toplumun yasalarını, eğer bunları evrensel çelişki düşüncesinden çıkarsamaya uğraşırsak, öğrenemeyiz. Bunları ancak fiziksel ve toplumsal süreçleri inceleyerek öğrenebiliriz. Fiziksel hareketler ve toplumda insanların hareketi tamamen farklı hareket biçimleridir; bu nedenle toplumsal bilim tarafından incelenen çelişkiler, fizik tarafından incelenenlerden farklıdır ve farklı bir şekilde çözümlenirler. Toplumsal süreçlerle fiziksel süreçler her birinin çelişkiler içermesi nedeniyle benzer. Ama her birinin içerdiği çelişkiler açısından farklıdır.

Her süreç türü için karakteristik olan çelişkiler, o süreç türünün temel çelişkileri olarak adlandırılabilirler. Örneğin, itici ve çekici güçler arasındaki çelişkiler fiziksel süreçlerin temel çelişkileridir. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler ise, toplumsal süreçlerin temel çelişkileridir.

Değişik türden süreçler için karakteristik olan temel çelişkileri değerlendirmeyi sürdürürsek, bunların kendilerini, verili bir türden süreçlerin özgül örneklerinde özgül tarzlarda gösterdiğini de söyleyebiliriz.

Örneğin, toplumsal süreçlerin temel çelişkileri kendilerini her bir özgül toplumsal oluşumda özgül tarzlarda belli ederler. Üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişki farklı toplumsal oluşumlarda özgül biçimler alır. Bundan dolayı, kapitalist toplumda, bu çelişki üretimin gitgide artan toplumsal karakteriyle, bireysel sahiplenmenin korunması arasındaki özgül kapitalist çelişki biçimini alır.

Ayrıca, herhangi bir canlı organizma türüyle onun ortamı arasındaki ilişkiler de çelişkilidir. Organizma ancak ortamı vasıtasıyla yaşayabilir; ama aynı zamanda, bu ortam organizmanın yaşamına yönelik ve sürekli yenmek zorunda olduğu tehditleri de içerir. İnsana gelince, bu çelişki insanla doğa arasındaki özgül çelişkili ilişki biçimini alır;

ve bu ilişkinin kendisi, insanın toplumsal gelşiminin her aşamasıyla daha da özgül biçimler alır. İnsan doğanın bir parçasıdır ve doğanın vasıtasıyla yaşar. İnsan kendisini doğanın karşısına çıkararak ve doğayı isteklerine boyun eğdirerek yaşar. İnsan geliştikçe bu çelişkili ilişkinin kendisi de gelişir ve özgül biçimler alır. Örneğin, bu çelişki hem ilkel komünizmde hem de komünizmde vardır, ama ikincisinde birincisine göre farklı bir görünüm sergiler.

O halde, bir süreci anlamak ve onu denetlemeyi ve ona hakim olmayı öğrenmek için, onun temel çelişkilerini öğrenebilmeli ve özgül örneklerde aldığı özgül biçimleri araştırmalıyız.

Çelişkilerin Sonucu

Bir çelişki içindeki karşıtlığın birliği, karşıtlar arasındaki belirli bir üstünlük —aşağılık ya da egemenlik ilişkisiyle tanımlanır. Örneğin, çekme ve itmenin fiziksel birliğinde, belirli çekme ya da itme unsurları diğerleriyle ilişkisinde egemen olabilir. Birlik öyledir ki, bir taraf diğerine egemen olur, ya da bazı durumlarda eşit olabilirler.

Bir sürecin herhangi bir nitel durumu belirli bir egemenlik ilişkisine uygun gelir. Nitekim, cisimlerin katı, sıvı ve gaz halleri, cisimlerin karakteristiği olan itme ve çekmenin birliği içindeki farklı egemenlik ilişkilerine uygun düşer. Aynı şekilde, kapitalist toplumun çelişkilerinde, bireysel sahiplenme unsuru karşıtıyla, yani toplumsal üretimle ilişkisinde egemence bir rol oynar ve kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerinde egemenliği vardır. Eğer bu egemenlik ilişkileri yerlerini değiştirirlerse, bu nitel bir değişime, kapitalist toplum düzeninin sonuna, yeni bir düzenin başlangıcına işaret eder.

Egemenlik ilişkilerinin, kendi doğalarıyla, bazı durumlarda uzun bir süre değişmemiş olarak kaldıkları halde, süreksiz ve değişme eğiliminde oldukları açıktır. Eğer ilişki eşitlik ve denge biçimini alırsa, bu denge doğal olarak

kararsızdır; çünkü içinde, birinin diğerinin üzerinde egemenliğine yol açma eğiliminde olan bir karşıtlar mücadelesi vardır. Ve sonra biri diğerine egemen olursa, karşıtların mücadelesi, durumun tersine dönmesi olanağını içinde barındırır.

«Karşıtların birliği», demiştir Lenin, «koşula bağlı, geçici, kalımsız ve görelidir. Karşıtların çatışması mutlaktır.» Bunun doğru olduğu açıktır. Karşıtların birliği içindeki egemenlik ilişkisi ne olursa olsun, —önceki karşıtların birliğinin çözüleceği ve yerini yeni bir karşıtlar birliğinin alacağının sonucu olarak— daima değişme eğilimindedir.

O halde, çelişkilerin çözümlenmesinin sonucu, önceki karşıtlar birliğinin karakteristiği olan egemenlik ilişkisindeki bir değişikliktir. Böylesi bir değişim; bir şeyin doğasında bir değişimi, bir durumdan diğerine olan bir değişimi, bir şeyden diğerine olan bir değişimi, yalnızca dışsal bir değişimi değil, bir şeyin içsel karakterinde ve hareket yasalarında bir başkalaşmayı gerektiren bir değişimi meydana getirir.

«Nitel» bi r değişmeden kesinlikle böylesi bir değişmeyi kastediyoruz.

Örneğin, siyah bir demir parçasını kırmızıya boyarsak, bu ancak dışsal bir değişikliktir (ışığı yansıtma biçimini ve böylece gören bir göze görünüşünü değiştirerek); ama burada tanımladığımız anlamda bir nitel değişim değildir. Diğer taraftan eğer demir erime noktasına kadar ısıtılırsa, bu nitel bir değişimdir. Bu değişim, bütünüyle, metalin iç moleküler durumunun karakteristiği olan çekme-itme ilişkisindeki bir değişme olarak meydana gelir. Metal katı durumdan sıvı duruma geçer. İçsel karakteri ve hareket yasaları bazı yönlerden farklı hale gelir, nitel bir değişim geçirir.

Nitel değişim karşıtların dengesindeki bir değişimin sonucudur. Böyle bir değişim, karşıtlar birliğindeki egemenlik ilişkisini etkileyen bir seri nicel değişmelerle hazırlanır.

Egemenlik ilişkisi değiştikçe, nicel değişim nitel değişime dönüşür.

Karşıtların birliğinin eski bir biçiminin çözülmesinin ve yeni bir tanesinin doğmak üzere olmasının sonucu olarak böyle bir temel ya da nitel değişme meydana geldiğinde karşıtların kendileri de değişir. Egemenlik altında olmaktan egemen olmaya geçen tarafla, egemen olmaktan egemenlik altında olmaya geçen diğer taraf bu süreçte değişir. Bundan dolayı, yeni nitel durumda değişmiş bir ilişki içindeki eski karşıtlar yoktur; ilişki değiştiği için, o ilişki içinde bir arada tutulan karşıtlar da değişir. Artık yeni bir karşıtlar birliği, yeni bir çelişki vardır.

Örneğin, işçi sınıfı kapitalist sınıftan daha güçlü olduğunda ve egemenlik altında olmaktan egemen hale geçtiğinde, toplumun yeni nitel durumunda —egemen işçi sınıfı onu varlık koşullarından yoksun bıraktığı için— kapitalist sınıf kaybolur ve bütünüyle yeni koşullarda bulunan işçi sınıfı fiilen yeni bir sınıf olur. Bundan dolayı toplumun çelişkileri değişir; eski durumun özel çelişkileri kaybolur ve yeni çelişkiler doğar. İşçi sınıfıyla kapitalistler arasındaki mücadele sona erer ve yeni türden mücadeleler başlar.

Nitel Değişimin İçsel ve Dışsal Nedenleri

Nicel değişimden nitel değişime geçiş nereye kadar sürecin doğasında bulunan çelişkinin çözümlenmesiyle ya da içsel nedenlerle ve nereye kadar dışsal ya da rastlantısal nedenlerle belirlenir?

Bu geçiş her ikisi tarafından —ama farklı şekillerde— belirlenir.

Hem doğada hem de toplumda farklı şeyler daima diğerini etkiler ve etkileşirler. Bu nedenle dışsal nedenler şeylerin uğradığı değişimlerde daima bir rol oynamak durumundadırlar. Ama aynı zamanda, değişimlerin karakteri daima içsel nedenlere bağlıdır.

Bu sorun Mao Tse-tung tarafından **Çelişki Üzerine** adlı denemede tartışılmış ve şu sonuca varılmıştır:

«Bir şeyin içindeki çelişki onun gelişmesinin temel nedenidir. Bir şeyin diğer şeylerle ilişkisi, yani karşılıklı bağlantıları ve etkileşimleri ise ikincil bir nedendir. Dışsal nedenler değişimin temelidir. Dışsal nedenler içsel nedenlerin sayesinde etkin olurlar.»

Örneğin, bir civcivin kuluçkaya yatırılması gibi bir olayı ele alalım. Civciv dışardan sıcaklık verilmedikçe yumurtanın içinde gelişmez; ama yumurtanın içinde olana bağlıdır. Mao'nun dediği gibi: «Uygun bir sıcaklıkta, bir yumurta bir civcive dönüşür, ama bir taşı bir civcive dönüştürebilecek sıcaklık yoktur, çünkü bu iki şeyin temelleri farklıdır.»

Ayrıca, su ısıtılmadıkça kaynamaz. Ama ısı verilmesinden kaynaklanan kaynama süreci, suyun moleküllerinin karakteristiği olan çekme ve itmenin içsel çelişkisi temelinde meydana gelir.

Aynı şekilde, toplumda da bir devrim dışsal nedenlerin karışması olmadan gelişmez; ama onun karakteriyle sonucu ve gerçekte bütünüyle bu devrimin gerçekleşmesi olgusu içsel nedenlere bağlıdır. Nitekim, Rus Devrimi'nin temeli Rus toplumunun içindeki çelişkilerde bulunuyordu. Bu çelişkiler devrimi kaçınılmaz kıldı ve onun karakterini belirledi. Ama 1917'de devrimi fiilen fitilleyen, dışsal bir şey olan emperyalist savaşın getirdiği koşullardı.

Genel olarak, eğer nitel değişmeleri ele alıyorsak, o zaman onların nitel karakteri ancak içsel nedenlerin etkinliğiyle açıklanabilir; eski niteliğin dayandığı özgül çelişkiler hangi yeni niteliğin doğacağını belirler. Dışsal nedenler ise şeylerin yalnızca nicel değişmelerini —bunların başlama zamanlarını ve yerlerini ve bunların gelişme derecesini— etkiler.

«Saf dışsal nedenler ancak ..... büyüklükte ve miktardaki değişimlere ..... yol açabilir ..... ama şeylerin niçin

nitel olarak binbir şekilde farklı olduğunu ve şeylerin niçin bir diğerine dönüştüğünü açıklayamaz» (Mao Tse-tung, Çelişki Üzerine)

Bundan dolayı, örneğin, kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesi çeşitli özel dışsal nedenler tarafından hızlandırılabilir ya da yavaşlatılabilir. Ama sınıf çatışması; varlığı, sürekliliği, doğrultusu ve kesin sonucu kapitalist sistemin doğasında bulunan çelişkiler tarafından belirlenir.

Nitel Değişimin Aniliği ve Tedriciliği

Nitel değişimin çelişkilerin çözümlenmesinin sonucu oluşundan da anlaşıldığı gibi, karşıtların mücadelesinin bütün süreci, bir niteliğin yerini diğerinin, eski niteliğin yerini yenisinin alma süreci olarak kabul edilebilir. Eski nitelik, karşıtların birliğindeki bir öğenin egemenliğine, üstünlüğüne uygun gelir. Bu egemenliğin tersine çevrilmesi eski niteliğin yerini yenisinin almasına yol açar. Bu anlamda, bir karşıtlar birliğindeki her öğe, ayrı bir niteliğin taşıyıcısıdır. Birinin egemenliğini korumak için mücadelesi eski niteliği koruma mücadelesidir. Diğerinin bu egemenliği tersine çevirmek için verdiği mücadele ise yeni niteliğin eskisinin yerini almasına yol açan mücadeledir.

Örneğin, tüm yaşam, karşıtların, canlı maddenin yapım ve yıkım süreçlerinin bir birliğidir. Yapım kendisini bu birlik içinde koruduğu sürece yaşam sürer. Ama karşıtı egemen olmaya başlarsa ölüm başlar.

Ayrıca, eğer kapitalist toplumun çelişkilerini ele alırsak, kapitalist toplumun, toplumsal üretime egemen olan özel mülkiyete, işçi sınıfına egemen olan kapitalist sınıfa dayandığı açıktır. Eski durum tersine döndüğünde yeni bir sosyalist toplum düzeni getiren, işçi sınıfının kapitalist sınıfa karşı mücadelesi ve toplumsal üretimi özel sahiplenmenin zincirlerinden kurtarma mücadelesidir.

Daha önce her çelişkinin kendi özel karakteri olduğu belirtilmişti. Bunun gibi, karşıtların çatışmasının da her durumda —doğduğu özel çelişkiye uygun olan— kendi özel karakteri vardır. Bundan da anlaşıldığı gibi, nitel değişim süreçlerinin, eski niteliklerin yerini yenilerinin almasının her birininde, ilgili niteliklere uygun olan kend özgül karakteri vardır. **Evrensel olarak** doğru olan, basit olarak, nitel değişimin çelişkilerin çözülmesi olarak, nicel değişimin bir sonucu olarak meydana geldiğidir. Ne var ki bu evrensel doğru, herhangi bir **özel** değişimin nasıl sonuçlanacağını bize söylemez. Bunu ancak her özel durumu bilerek keşfedebiliriz.

Bundan dolayı, toplumda nitel değişimlere yol açan farklı toplumsal çelişki türlerinin çözülmesi ele alınırsa, her biri farklı şekilde çözülür. Örneğin, geniş halk yığınlarıyla feodal beyler arasındaki çelişki, demokratik devrim için mücadelede çözülmüştür; işçi sınıfıyla kapitalist sınıf arasındaki çelişki sosyalist devrim için mücadelede çözülmüştür; emperyalizmle sömürgeler arasındaki çelişki ulusal kurtuluş mücadelesinde çözülmüştür; sosyalist toplumda işçi sınıfıyla köylülük arasındaki çelişki ise, tarımın kolektifleştirilmesi ve makinalaşmasında çözülmüştür.

Farklı çelişkilerin çözüldüğü yöntem ne olursa olsun, çelişki içindeki karşıtların mücadelesinin nicel durumunun, yeni niteliğin doğması için yeterince değiştirildiği bir noktaya daima ulaşılır. Bu, nitel değişimin **başladığı** noktadır. Bunun nasıl devam edeceği, bütünüyle, değişimin sonucu olduğu çelişkinin özel karakterine, karşıtların çatışmasının devam edeceği özel tarza bağlıdır.

Nitel değişim daima anidir ve nicel değişimin belirli bir noktasında daha önce bulunmayan yeni bir niteliğin doğması anlamında, ani olmak zorundadır. Yani, bu noktada yeni şeyler olmaya başlar, yeni nedenler etkin olur ve yeni sonuçlar üretilir, yeni hareket yasaları yürürlüğe girer.

Bu nitel «sıçrama» diye adlandırılan şey, daha önce orada olmayan yeninin ilk kez ortaya çıkışıdır.

Bundan dolayı, nitel değişimin öncesinde yeni niteliğin doğuşunu hazırlayan bir süreç yaşanır. Bu süreç esnasında çelişkiler, deyim yerindeyse, göze görünmeden —nitel değişim meydana koymadan— gelişir. Bu safhanın sonunda, yeni niteliğin doğuş safhası birdenbire ya da aniden başlar ve öyle de olmak zorundadır.

Örneğin, su ısıtıldığında aniden kaynama sürecine dönüşen bir hareket meydana gelir. Bir bebek rahimde büyürken ansızın doğum sürecine dönüşen bir hareket meydana gelir. Toplumda ise, sınıflar arasında hareket meydana gelir. Çelişkiler keskinleşir, fikirler olgunlaşır ve ansızın kesin bir devrimci değişim başlar.

Ondan sonra, nitel değişimin nasıl gelişeceği, hızlılık ya da yavaşlığı ve, genel olarak, tamamlanma tarzı, bütünüyle özel olayların koşullarına bağlıdır .Yeni bir nitelik doğar doğmaz —varoluşa sıçrar sıçramaz— içinde yeni niteliğin tedricen eskisinin yerini aldığı yeni nitel karakterin süreci başlar.

Bundan dolayı, nitel değişim aniden başladığı halde tedrici olarak devam eder. Yeninin, eskinin yerini ne kadar hızlı ya da ne kadar yavaş alacağı, sürecin doğasına ve altında meydana geldiği koşullara bağlıdır.

Örneğin, suyun kaynamaya başlaması gibi fiziksel durum değişmeleri anidir, çünkü yeni bir şey olan buhar oluşmaya başladığında bir noktaya aniden varılmıştır; ama suyun buhara dönüşmesi tedrici bir süreçtir. Kimyasal değişimler için de bu böyledir. Toplumsal çelişkilerin çözülmesinde nitel değişimin —bir sınıfın iktidarının diğer bir sınıfın iktidarıyla değiştirilmesi, bir üretim ilişkileri sisteminin diğeriyle değiştirilmesi— başladığı bir noktaya ulaşılır; ondan sonra, bu değişimin tamamlanması uzun ya da kısa bir zaman alabilir.

Örneğin, toplumsal devrimlerin politik evresini yani siyasi iktidarın ele geçirilmesini ele alalım. Rus sosyalist

devriminde bu —görece çabuk anlamına gelen— tek bir darbeyle oldu. Birkaç gün içinde iktidarın bütün kesin mevzileri işçi sınıfının eline geçti. Sosyalist devrimlerin daha sonraki raundunda —şimdiki halk demokrasilerinde— ise bu daha uzun bir süre aldı; iktidar mevzileri bir dizi adımlarla, birer birer ele geçirildi. Burjuvazinin eskiden iktidarı feodal beylerden aldığı devrimlere dönüp bakarsak, bunlar daha da uzun bir süre boyunca —çoğu kez yıllar boyunca genişleyerek— meydana geldi.

Ekonomik değişmeleri düşünürsek, bunlar görece yavaş olma eğilimindedirler; bir dizi adımlarla meydana gelirler. Örneğin, kapitalist ilişkiler feodal toplumda ortaya çıktıktan sonra, alanlarının genişlemesi uzun bir süre aldı. Ayrıca, kapitalizmin yerini sosyalizmin alması, feodalizmin yerini kapitalizmin almasından daha hızlı olmasına karşın, bir kez başladıktan sonra, yine tedrici bir süreçtir. (Bunun daha hızlı olmasının belirli bir nedeni vardır; şöyle ki, işçi sınıfı siyasi iktidarı ele geçirinceye kadar sosyalizm kapitalizmin yerini almaya başlayamaz. Bundan sonra devletin gücü ekonomik değişimi yönlendirmek ve hızlandırmak için kullanılır. Diğer taraftan, feodalizmden kapitalizme dönüşüm ise genellikle siyasi iktidar kapitalist sınıfın ellerine geçmeden çok önce başlar. Bu arada, feodal devlet değişimi hızlandırma yönünde değil ,yavaşlatma yönünde etki yapar.)

Bu örnekler nitel değişimin nicel bir yönü —kendisini tamamladığı iktidar ve hız— olduğunu göstermektedir. Ve doğal olarak, nitel değişim bazı elverişsiz koşullarda, hiçbir zaman bütünüyle tamamlanmayabilir. Belirli durumlarda, değişimin başlaması ve sonra yine geriye dönerek yok olması olasılığı vardır.

Diyalektik materyalist çelişki anlayışı, nitel değişimin hem aniliğini, hem de tedriciliğini hesaba katar. Bu değişim anlayışıyla diğer birçok felsefeninki arasındaki fark, diyalektik materyalizm bütün nitel değişimlerin ani olduğunu iddia ederken, diğerlerinin bunların tedrici olduğunu

söylemesi değildir. Fark şudur: Diyalektik materyalizm, değişimin, karşıtların çatışmasından, çelişkilerin çözülmesinden doğduğunu savunurken; diğerleri bunu görmezden gelir ya da yadsırlar. Değişimin pürüzsüz olarak, çatışmalar olmadan ya da yalnızca dışsal çatışmalarla olduğunu varsayarlar.

Antagonist (Uzlaşmaz) Çelişkiler - Antagonist Olmayan Çelişkiler

Çelişkilerin çözülmesi daima bir tarafın diğeriyle mücadele etmesini ve onu yenmesini içerir. Ama çelişkinin doğasına göre, bu süreç farklı şekillerde meydana gelebilir; ve özellikle toplumda, çözümü bir tarafın diğer tarafca zorla sindirilmesini ve yıkımını gerektiren çelişkilerle, çözümü böylesine yöntemleri gerektirmeyen çelişkiler arasına bir ayrım çizgisi çekilmelidir.

Örneğin, kapitalizmden sosyalizme dönüşüm, kapitalist sınıfın işçi sınıfı tarafından zorla sindirilmesi vasıtasıyla meydana gelir. Ama bunu izleyen sosyalizmin komünizme dönüşümü herhangi birinin zorla sindirilmesini gerektirmez. İlk dönüşüm, karşılıklı olarak antagonist olan güçlerin arasındaki bir mücadele vasıtasıyla sonuca ulaşır. Oysa, ikinci dönüşümü başarmak için mücadeleyle üstesinden gelinmesi gereken böylesi antagonizmalar yoktur.

Genel olarak, toplumsal çelişkiler, ekonomik çıkar çatışmalarını içerdiklerinde antagonisttirler. Böyle durumlarda, bir grup kendi çıkarlarını diğerine zorla kabul ettirir ve bir grup diğerini zora dayanan yöntemlerle sindirir. Ama ekonomik çıkar çatışmaları içerilmediğinde, hiçbir antagonizma yoktur; bundan dolayı herhangi bir grubun diğer bir grup tarafından zorla sindirilmesine hiç gerek yoktur. Sosyalist toplumda sınıf antagonizmaları ortadan kaldırılır kaldırılmaz, tüm toplumsal sorunlar görüşme ve tartışmayla, eleştiri ve özeleştiriyle, inandırma, ikna ve anlaşmayla karara bağlanabilecektir.

Bundan dolayı, antagonizma çelişkiyle aynı şey değildir, bir çelişki içindeki karşıtların mücadelesiyle aynı şey de değildir. Karşıtların mücadelesi her çelişkinin evrensel ve gerekli bir özelliğidir ve özel çelişkinin özel doğasına bağlı olarak antagonist bir biçim alabilir de, almayabilir de.

Bu nedenle Lenin şunu söylemiştir: «antagonizma ve çelişki tamamen farklıdır. Sosyalizmde antagonizma yok olur ama çelişki sürer» (**Buharin'in «Geçiş Döneminin İktisadı» Üzerine Eleştirel Notlar.**)

Mao Tse-tung'un dediği gibi: «Antagonizma bir çelişkinin içindeki mücadelenin yalnızca bir biçimidir, ama onun evrensel biçimi değildir.»

Toplumun çelişkileri içindeki antagonizma ve non-antagonizma (antagonizma olmayan Ç.N.) arasındaki ayrımın büyük pratik önemi vardır. Toplumda birçok çelişki vardır ve hangilerinin antagonist olduğunu, hangilerininse olmadığını ayırt etmek, bunlarla uğraşmada doğru yöntemi bulmak açısından pratik olarak önemlidir. Eğer bir türden çelişki diğer türden bir çelişkiyle karıştırılırsa, istenen sonuçlara götürmeyen yanlış eylem seçilir.

Örneğin, reformist sosyalistler iktidarın alınmasına ve onun kapitalist sınıfı sindirmek için kullanılmasına gerek olmadığını düşünürler. Oysa, Marksistler kapitalizmin başka hiçbir yöntemle sona erdirilemeyeceğini ve sosyalizmin kurulamayacağını kabul ederler. Ama sosyalizm kurulduğunda, sınıflar ve sınıf antagonizmaları ortadan kalkar ve böylece sınıf antagonizmalarının dövüşerek yok edilmesi için doğru olan mücadele yöntemleri, bunu izleyen sosyalizmden komünizme geçiş mücadelesi için yanlıştır. Çelişkiler sürer, ama artık çıkar antagonizması biçimini almadıklarından dolayı, çözülmeleri için, bir kesimin çıkarlarını diğerine zorla kabul ettirmesini sağlayacak zora dayalı tedbirleri gerektirmezler.

Toplumdaki çelişkiler içindeki antagonizmayla non-antagonizma arasındaki ayrım, ancak bir tarafın diğer ta-

rafa maddi baskı uygulamasıyla çözülebilen çelişkilerle, toplumun üyeleri arasındaki görüşmeler ve böylesi görüşmelerden sonra üzerinde anlaşılan kararların bir sonucu olarak bütünüyle çözülebilen çelişkiler arasındaki bir ayrımdır .Bu son türden çelişkiler, ancak mantıklı insanlar arasında ve ancak bu insanlar antagonist çıkarlarla bölünmeyip ortak bir çıkar için işbirliğinde birleştiklerinde ortaya çıkabilen özel bir çelişki türüdür. Böylesi çelişkilerde, doğadaki çelişkilerin bilinçsizce çözümlenmesine karşıt olarak, çelişkilerin ussal, amaçlı ve bilinçli olarak denetlenen çözümlenmesinin yeni öğesi —doğal zorunluluğa karşıt olarak insan özgürlüğünün yeni öğesi— ortaya çıkar.

Bütün üretim araçları tamamen planlı yönetime bağlı kılındığında, insanın doğa üzerindeki egemenliğinin büyük ölçüde artacağı ve doğanın insan tarafından fethi ve dönüştürülmesinin sırasıyla insanın yaşam tarzında derin değişiklikler anlamına geleceği umulabilir. Örneğin, en az emek harcayarak sınırsız bollukta ürünler üretme yeteneği ve el emeğiyle kafa emeği arasındaki karşıtlığın bütünüyle ortadan kaldırılması, açıkça, toplumsal örgütlenmede, dünyayabakışta, alışkanlıklarda, genel olarak yaşam tarzında derin değişiklikleri içerir. Böylesi değişimlerin başarılması, her aşamada geçmişe ait olan toplumsal örgütlenme biçimlerinin, görüşlerin ve alışkanlıkların üstesinden gelinmesini içermek durumundadır. Bundan dolayı, gelişim, çelişkilerin açığa çıkması, yeniyle eski arasındaki mücadele vasıtasıyla meydana gelmeyi sürdürecektir. Yeni gereksinmeler ve yeni eğilimler her safhada var olan koşullardan doğacak ve toplumsal örgütlenmeyle toplumsal yaşamın var olan biçimleriyle çelişkiye girerek, onların yok olmasına ve yerlerini yeni biçimlere bırakmasına yol açacaktır. Ama bu gelişimin, şimdiye kadar olduğu gibi, şiddetli çatışmalar ve toplumsal ayaklanmalar vasıtasıyla meydana geleceğini ummak için hiçbir neden yoktur. Tam aksine, insanlar kendi toplumsal örgütlenmelerinin yasalarını anladıklarında ve onu birlikte kendi denetimleri altına al-

dıklarında, şiddetli çatışma ya da ayaklanma olmadan, eski koşulları kaldırıp atmak ve yeni koşulları kararlaştırılmış ve planlanmış bir şekilde yaratmak olanaklıdır. Çelişki ve eskinin yeni tarafından alt edilmesi sürer; ama toplumdaki insanlar arasındaki antagonizma ve çatışma öğesi yok olur ve yerini, bütünüyle işlerin kararlaştırılmasının insancıl yöntemine (koşulların, gereksinmelerin ve çalışma yönünün bilimsel olarak değerlendirilmesiyle) bırakır.

Onuncu Kısım

GELİŞME VE YADSIMA

Gelişimin İleriye Doğru Hareketi

Birçok süreçte, çelişkilerin çözülmesi yönlendirilmiş ya da ileri doğru bir hareketle sonuçlanır. Bu hareket içinde süreç ileri doğru aşama aşama gider. Her aşama yeni olana doğru bir ilerlemedir. Daha önce geçmiş olan bir aşamaya dönüş değildir.

Bununla birlikte, diğer süreçler böyle bir ileriye hareketle karakterize değildir.

Örneğin, su soğutulduğunda ya da ısıtıldığında nitel bir değişim geçirir, yeni bir hale geçer (buz ya da buhar), ama hareketin doğrultusu yoktur ve ne ilerleyici ne de gerileyici olarak adlandırılamaz. Örneğin, eğer çay yapıyorsak suyun buhara dönüşmesini ileriye doğru bir hareket olarak adlandırabiliriz; eğer buzlu içecekler hazırlıyorsak, buz ileriye doğru bir harekettir. Gerçek şudur ki, buz suya, su buhara dönüşebilir ve bu süreç tersine de işleyebilir. Bu hareketin kendisine ait bir doğrultusu yoktur. Bununla birlikte, toplumunki gibi bir hareketi ele alırsak, bunun kendisine ait bir doğrultusu olduğunu buluruz: top-

lum ilkel komünizmden köleciliğe, kölecilikten feodalizme, feodalizmden kapitalizme ve kapitalizmden komünizme doğru hareket eder. Bu, doğrultusu olan bir hareket, «ileriye doğru» bir harekettir.

Hegel, doğal süreçlerin tümünün yönlendirilmemiş türden olduğunu (buz - su - buhar - su - buz gibi) ve bir doğrultunun süreçlere, ancak «ruh» ya da «bilinç» bu süreçlerin içinde etkin olduğunda girebileceğini düşünmüştür.

Tarihin Felsefesi'nin Giriş kısmında Hegel şöyle yazıyordu: «Doğada meydana gelen değişmeler, sınırsız çeşitlilikte olabilmekle birlikte, yalnızca daima tekrarlayan bir çevrim sergilerler; doğada güneşin altında yeni olan hiçbir şey meydana gelmez ..... yalnızca Ruh'un alanında meydana gelen değişmelerde yeni olan herhangi bir şey ortaya çıkar.

Ama farklılık gerçekte «doğa» ve «ruh» arasındaki herhangi bir farka bağlı değildir. Bir hareket, onu yönlendirecek bir bilinç var olmadan da bir doğrultuya sahip olabilir.

Ruh ya da bilincin kendisi doğanın bir ürünüdür; insanla sonuçlanan biyolojik değişimlerin bir doğrultusu vardır; jeolojik değişmelerin de, yıldızların evrimindeki süreçlerin de vb. öyle. Genel olarak, süreçlerdeki doğrultunun «doğal» bir açıklaması vardır. Eğer bazı süreçlerin doğrultusu varsa ve diğerlerinin yoksa, bu sadece süreçlerin kendilerinin ve altında meydana geldikleri koşulların özel karakterine bağlıdır.

Genel olarak, bir süreçteki nitel değişim her zaman nicel değişimin sonucu olduğuna göre, o nicel değişimler sürecin kendi içinde sürekli etkin olan koşullardan doğduğunda bir doğrultusu vardır, yoksa doğrultusu yoktur. Süreç içsel nedenlerle ileriye doğru zorlandığında (dışsal faktörlerce koşullanmakla birlikte), içsel nedenlerden kaynaklanması nedeniyle, «kendisinin»dir.

O halde, süreçlerdeki doğrultunun, ileriye doğru gelişim hareketinin içsel nedenlerinin temeli nedir? Bu temel,

süreçlerin içindeki, bir dizi özgül biçimler alarak çözülen temel çelişkilerin varlığında ve uzun süreli etkisinde bulunmalıdır. Yönlendirilmiş bir evreler dizisine, belirli bir doğrultusu olan uzun süreli bir gelişim sürecine neden olan budur.

Bundan dolayı, örneğin, eğer toplumsal gelişimin bir doğrultusu varsa, bunun ortaya çıkmasının nedeni insanın doğayla sürekli olarak çelişkili bir ilişki içinde var olmasıdır. Bu çelişkinin sürekli varlığı insanın üretici güçlerini sürekli olarak geliştirme eğilimine yol açar ve bu eğilim etkin oldukça da üretimin toplumsal güçleriyle üretim ilişkileri arasında aşama aşama çelişkiler ortaya çıkar, insanın toplumsal evriminin doğrultusu, insanın doğa üzerindeki egemenliğinin doğrultusudur; ve toplumun hareketi bu doğrultuyu yalnızca, insan yaşamının doğal koşullarından, insanların gereksinimlerini karşılama zorunluluğu nedeniyle hissettikleri değişme ve gelişme dürtülerinden dolayı alır.

Aynı şekilde, yıldızlar gibi nesneler bir dizi evrimsel aşamalardan geçiyorsa, bunun nedeni varlıklarının çelişkili koşullarının, sürekliliği tarihlerinde bir dizi nitel aşamalara neden olan sürekli süreçlere (radyasyon gibi) yol açmasıdır.

Bazı filozofların dediği gibi, sonsuz evrenin sonsuz zaman süresince önceden saptanmış bir doğrultuda aşama aşama geliştiğini elbetteki söylememeliyiz. Böyle bir iddianın hiçbir dayanağı olmadığı gibi, gerçekte bunda mantık da yoktur. Her bir şeyin aldığı doğrultu hakkında değil, ancak ilgilendiğimiz özel şeylerin gelişiminin doğrultusu hakkında konuşabiliriz. Şeylerin yönlendirilmiş gelişimi bunların içinde görevli olan Tanrı ya da Ruh'a bağlı olmadığı gibi, gizemli bir kozmik yasanın belirtisi de değildir. Bu gelişim özel şeylerin özel çelişkilerinden doğar ve ilerler. Özel şeyler, özel çelişkilerle karakterizedir. Özel şeylerin hareketleri bu çelişkilerin sonucunda özel bir doğrultu alır.

Eskiyle Yeni, Geçmişle Gelecek Arasındaki Çelişki

Bir süreç içinde ileriye doğru bir gelişim hareketi olduğunda, aşama aşama, eski bir nitel durumdan yeni bir nitel duruma geçiş, eski bir niteliğin yerini yenisinin alması olayı ortaya çıkar.

Gelişimin yeni aşaması, eskinin doğasında bulunan çelişkinin çözülmesi dolayısıyla varlık bulur. Ve yeni aşamanın kendisi de yeni bir çelişki içerir, çünkü kaynaklandığı geçmişten ve gideceği gelecekten bir şeyler içererek var olur. Bundan dolayı, onun «olumlu ve olumsuz yanları, bir geçmişi ve bir geleceği, ölmekte ve gelişmekte olan bir yanı» vardır. Bu temel üzerinde, içinde bir kez daha «eskiyle yeni arasında, ölmekte olanla doğmakta olan arasında, yok olanla gelişen arasındaki mücadele» ortaya çıkar.

Bundan dolayı, gelişimin ileriye doğru hareketi bir çelişkiler dizisinin sürekli olarak çözülmesidir. Gelişim kesintisiz olarak yeni gelişime doğru sürer. Her aşamadaki sürecin tümü esasında eskiyle yeni arasında, ölmekte olanla doğmakta olan arasındaki mücadeledir.

Bu nedenle, herhangi bir şeyin gelişim yasalarını anlayabilmek için, o şeyin çelişkilerinin ve bunların nasıl çözüldüklerini anlamalıyız.

Bir süreç çoğunlukla bir tek değil birçok çelişki içerir. Bir süreç bir çelişkiler yumağıdır; bundan dolayı bir sürecin gidişini anlamak için, o sürecin bütün çelişkilerini hesaba katmak ve bunların karşılıklı ilişkisini anlamalıyız.

Bu genel olarak, her şeyden önce, genel karakteri ve her aşamada aldığı özgül biçim içinde bir sürecin **temel** çelişkisini kavramamız gerektiği anlamına gelir. Temel çelişki, bir sürecin kendi doğasında bulunan ve sürecin doğrultusunu belirleyen çelişkidir.

Böylece, örneğin toplumdaki temel çelişki üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir ve bu çelişki toplumun her aşamasında özgül bir biçim alır. Kapitalist toplumda bu toplumsal üretim ve özel sahiplenme arasın-

daki çelişkidir. Bu temel çelişki, gelişimin doğrultusunu kapitalizmden sosyalizme doğru olarak belirleyen toplumsal üretime uygun düşen toplumsal sahiplenmeyi kuran nedendir.

Temel çelişkinin temel olarak saptanmasının yanısıra, bir süreç bu çelişkinin sonucunda ortaya çıkan bir dizi büyük ve küçük çelişkilerle tanımlanır. Bunların karakteri ve etkileri temel çelişki tarafından belirlenmiştir. Bunların etkinliği ve çözülmesi, temel çelişkinin, sürecin yeni bir aşamasının, yeni bir niteliğin ortaya çıkmasına doğru çözülmesi sürecinin bütününü meydana getirir.

Temel çelişki, tamamiyle kendisinin sonucunda ortaya çıkan çelişkilerden kaynaklanan mücadele aracılığıyla çözümlenir. Bununla birlikte, bir özel çelişki bunda genellikle anahtar ya da **baş** rolü oynar. Diğer bir deyişle, bir çelişkiler yumağı içindeki çelişki, mücadele biçimlerine giden bütün unsurların, eğilimlerin ya da güçlerin genellikle biri, temel çelişkinin yeni bir aşamanın gerçekleşmesindeki ve eski bir niteliğin yerini yenisine bırakmasındaki çözümüne götürülmesinde **baş** rolü oynar.

Örneğin, herhangi bir kapitalist ülkede birçok çelişki vardır. İşçi sınıfıyla kapitalist sınıf arasındaki çelişkinin yanısıra, diğer sınıflar arasında da (şehir küçük - burjuvazisi, köylüler, toprak ağaları vb.) çelişkiler vardır. Kapitalist sınıfın kendi arasında da çelişkiler vardır. Ayrıca, uluslararası türden —belirli bir kapitalist ülkeyle diğerleri arasındakiler ve emperyalistlerle sömürge halkları arasındakiler gibi— çelişkiler de bulunmaktadır. Ama bütün bu çelişkiler yumağı içinde, verilmiş toplumda, toplumu kapitalizmden sosyalizme doğru taşımada anahtar rolü ya da baş rol oynayan, işçi sınıfının kapitalist sınıfa karşı mücadelesidir; çünkü bu, bir tarafın egemenliğinin yerini diğer tarafın egemenliğinin alması gibi —bütün niteliğinde temel bir değişime neden olacak olan— bir değişimle çözülebilecek tek çelişkidir.

Nitekim, örneğin büyük kapitalistlerle küçük burjuvazi

arasındaki çelişki daima, ilşikili oldukları ölçüde geriye itilmeyi ve zayıflamayı sürdüren küçük burjuvaziye göre güçlenmeyi sürdüren büyük kapitalistlerin egemenliği biçimini alır. Bundan dolayı, küçük burjuvazi, kapitalist bir ülkedeki esas devrimci güç olamaz ve büyük kapitalistlerle çelişkileri baş çelişki olamaz. Diğer taraftan, işçi sınıfı kapitalizm geliştikçe güçlenir ve kapitalistler tarafından egemenlik altına alınan bu güç, bu egemenliği ergeç kaldırabilecek durumdadır. İşçi sınıfının esas devrimci güç olmasının ve bu sınıfla kapitalistler arasındaki çelişkinin esas çelişki olmasının nedeni budur.

Bundan dolayı, bir sürecin gelişim yasalarını anlamak için, yalnızca her aşamada sürecin temel çelişkisini anlamakla kalmamalı, aynı zamanda, temel çelişkinin çözülmesini ve sürecin gelecek aşamaya ilerlemesini sağlayacak esas gücün ne olduğunu da anlamalıdır.

Mao Tse-tung şunu belirtmiştir: «herhangi bir süreci incelerken baş çelişkisini bulmak için elimizden gelenin en fazlasını yapmalıyız.» Bu karmaşık bir görev olabilir, çünkü belirli koşullarda baş çelişki olan diğerlerinde öyle olmayabilir. Ama baş çelişkiyi kavramadan bir problemin düğümünü ve doğal olarak, çelişkileri çözme yöntemini bulamayız.»

«Marks'ın kapitalist toplumu incelerken bize öğrettiği yöntem budur», demiştir Mao. «Başkan Mao'nun Düşünceleri» hakkında yapılan sert tartışmaların bazıları, dünya toplumsal gelişiminin bugünkü aşamasında baş çelişkinin saptanması sorunu üzerinedir. Mao bunun emperyalizmle ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki çelişki olduğunu ileri sürmüştür.

Gelişmede Yadsımanın Rolü

Gelişimin ileriye doğru hareketi, her özel durumda karmaşık olabilmekle birlikte, daima yeniyle eskinin mü-

cadelesi ve eskinin, yeni yükselmekte olan tarafından yenilmesi, ölmesi nedeniyle meydana gelir.

Nitekim, toplumsal gelişimde, kapitalizmden sosyalizme geçişte, kapitalist toplumun ekonomik yaşantısında yeni olan ve yükselen toplumsal üretim, eski olan ve geçmişten aktarılan özel sahiplenmeyle çelişir; ve kapitalist sınıfa karşı mücadelesi, eskinin savunucularına karşı yeni evrenin gerçekleştirilmesi mücadelesi olan yeni bir güç, işçi sınıfı ortaya çıkar.

Bu diyalektik gelişim anlayışı burjuva teorisyenleri tarafından benimsenen eski liberal anlayışa karşıttır. Liberaller gelişimi kabul eder ve ilerlemenin, doğanın ve toplumun evrensel bir yasası olduğunu söylerler. Ancak onu pürüzsüz bir süreç olarak görürler; ve eğer arasıra mücadelenin varlığını kabul ederlerse de, onu esas olarak gelişime yardımcı olmaktan çok ona engel olan şanssız bir kesilme olarak değerlendirirler. Onlara göre var olanın yerini var olmakta olanın alması, eskinin yeni tarafından yenilmesi gerekli değildir; eski, kendisini tedrici olarak düzeltip, daha yüksek bir varlık olabilmesi için, korunmalıdır.

Kapitalistlerden aldıkları bu felsefeye sadık olan sosyal demokratlar, gelişerek sosyalizme dönüşebileceği düşüncesiyle kapitalizmi korumaya çalıştılar. Böylelikle de, kapitalizmi korumaya uğraşarak, sosyalizm için değil ona karşı savaşma noktasına geldiler. Mücadele etmeme ve sınıf işbirliğinin bu simgeleri mücadeleden kaçınamazlar; ancak mücadeleye diğer tarafın safında girerler.

Diyalektik materyalist ya da devrimci gelişim anlayışını, bu liberal, reformist anlayışla karşılaştırırsak, birinin yadsımanın gelişimdeki rolünü kabul edip, benimsediğini, diğerinin ise onu kabul etmeyip ondan ürktüğünü söyleyebiliriz. Diyalektik bize yeninin eskiyle mücadele ederek onu yenmesi gerektiğini, eskinin yeniye yol verip yerini ona bırakması gerektiğini, diğer bir deyişle eskinin yeni tarafından yadsınması gerektiğini anlamayı öğretir.

Metafizik olarak düşünen liberal, yadsımayı yalnızca

«Hayır» demek olarak anlar. Ona göre yadsıma sadece bir şeyin sonudur, ilerleme değil gerileme, kazanç değil kayıp anlamına gelir. Diğer taraftan diyalektik bize yadsımadan korkmamayı, onun nasıl ilerlemenin bir koşulu, olumlu ilerlemenin bir aracı olduğunu anlamayı öğretir.

Yadsımanın Olumlu Karakteri

Engels **Anti-Dühring**'te, «Diyalektikte yadsıma basit olarak hayır demek anlamına gelmez,» diye yazmıştır.

Gelişim sürecinde eski aşama yeni olan tarafından yadsındığında, ilk olarak, yeni aşama ancak eski olandan ve ona karşıt olarak doğabilir. Yeni olanın varlığı için gerekli olan koşullar eskinin içinde ortaya çıkar ve olgunlaşır. Yadsıma, yalnızca yadsımanın gelişmesinin neden olduğu olumlu bir ilerlemedir. Eski, basit olarak, şeyleri sanki hiç var olmamışlar gibi bırakarak ortadan kaldırılamaz; o, ancak kendisi ilerlemenin yeni aşaması için gereken koşulları meydana getirdikten sonra ortadan kaldırılır.

İkinci olarak, yadsınan eski aşamanın kendisi, bir bütün olarak ileriye doğru hareket eden gelişim sürecinde bir ilerleme aşaması oluşturur. O yadsınmıştır; ama içinde meydana gelen ilerleme yadsınmamıştır. Tam aksine, bu ilerleme geçmiş başarıların bütününü kendi içine katan ve taşıyan yeni aşamaya nakledilir.

Örneğin, sosyalizm kapitalizmin yerini alır, yani onu yadsır. Ama sosyalizm doğuşu ve zaferi için gereken koşullar, kapitalizmden doğmuştur ve sosyalizm kapitalizmden sonraki toplumsal gelişim aşaması olarak var olur. Kapitalizm koşullarında elde edilen her başarı, üretici güçlerdeki her gelişme ve ayrıca her kültürel başarı, kapitalizm ortadan kaldırıldığında yok edilmez; aksine, korunur ve geliştirilir.

Yadsımanın bu olumlu özü, yadsıma kendileri için «basit olarak hayır demek» olan liberaller tarafından anlaşılmamıştır. Üstelik, onlar yadsımanın ancak dışardan, dış

kaynaklı olarak meydana geldiğini düşünürler. Bir şey gayet güzel gelişirken, başka bir şey dışardan gelir ve onu yadsır, yani onu yok eder. Liberallerin anlayışı budur. Bir şeyin kendi gelişiminin onu kendi yadsınmasına ve buna uygun olarak daha üst bir gelişme aşamasına götürebileceği onların anlayışı dışındadır.

Böylece, liberaller, toplumsal devrimi yalnızca bir felaket olarak, düzenlenmiş gelişimin sonu olarak tasarlamakla kalmayıp, ayrıca böyle bir felakete ancak dış güçlerin neden olabileceğine inanırlar. Eğer bir devrimin kapitalist sistemi devirme tehlikesi varsa, bu o sistemin kendi çelişkilerinin gelişmesine değil, «kışkırtıcılar»a bağlıdır.

Yalnızca dışardan gelen bir darbe biçimini alan ve bir şeyi yok eden yadsıma, elbetteki **vardır.** Örneğin, yolda yürürken bir araba bana çarparsa, tamamen olumsuz türden bir yadsınmaya uğramışımdır. Böyle olaylar hem doğada hem de toplumda sık sık görülür. Ama eğer yadsımanın gelişim sürecindeki **olumlu** rolünü anlamak istiyorsak, yadsımayı böyle anlamamalıyız.

Yeninin eskiyle mücadelesi gelişim sürecindeki her aşamada ortaya çıkar. Yeni eski koşulların içinde doğar, güçlenir ve yeterince güçlü olduğunda eskiyi alt eder, ortadan kaldırır. Bu gelişimin eski aşamasının, eski nitel durumun yadsınmasıdır; ve yeninin var olması ve gelişimin daha yüksek aşaması, yani yeni nitel durum anlamına gelir.

Yadsımanın Yadsınması

Bu bizi gelişimin başka bir diyalektik özelliğine, yadsımanın yadsınmasına götürür.

Yadsımanın «basit olarak hayır demek anlamına geldiği» şeklindeki liberal düşünceye göre, eğer yadsıma yadsınırsa değişiklik olmadan bir kez daha ilk duruma geri dönülür. Bu düşünceye göre, yadsıma yalnızca bir olumsuzluk, bir alıp götürmedir. Bundan dolayı, eğer yadsımanın, yani alıp götürmenin kendisi yadsınırsa, bu yalnızca alınıp götürülenin yine eski yerine konması anlamına gelir. Eğer bir hırsız saatimi çalarsa ve ben bunu ondan geri

alırsam, başladığımız yere geri döneriz. Saat yine bendedir. Benzer şekilde, eğer ben «bugün güzel bir gün olacak» dersem ve siz «hayır, bugün yağmurlu bir gün olacak» derseniz ve benim yanıtım «Hayır, bugün yağmurlu bir gün olmayacak» olursa, ben sadece, sizin yadsımanızı yadsıyarak ilk önermemi tekrar belirtmiş olurum.

Bu biçimsel mantığın, «A - olmayan değil, A'ya eşittir» ilkesinde kutsal olarak kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre, yadsımanın yadsınması kısır bir ilerlemedir. Sizi ancak başladığınız yere götürür.

Biz yine de, gerçek bir gelişim sürecini ve bunun içinde meydana gelen diyalektik yadsımayı ele alalım.

Toplum ilkel komünizmden köleci sisteme gelişir. Bir dahaki aşama feodalizmdir, daha sonraki aşama ise kapitalizm. Her aşama öncekinden doğar ve onu yadsır. Buraya kadar sadece, her biri diğerinin yadsınması olarak meydana gelen ve daha yüksek bir gelişim aşamasını oluşturan bir aşamalar dizisine sahibiz. Ama ondan sonra ne gelecektir? Komünizm. Burada başlangıca dönüş vardır ama gelişimin daha yüksek bir düzeyinde. Aşırı derecede ilkel üretici güçlere dayanan ilkel komünizmin yerine, aşırı derecede gelişmiş üretim güçlerine dayanan ve içinde çok büyük yeni gelişme olanakları içeren komünizm gelir. Eski ve ilkel sınıfsız toplum yeni ve daha gelişkin sınıfsız toplum haline gelir. Sanki daha yüksek bir iktidar düzeyine çıkarılmış, daha yüksek bir düzeyde yeniden ortaya çıkmıştır. Ama bunun nedeni yalnızca, eski sınıfsız toplumun sınıfların ortaya çıkışı ve sınıflı toplumun gelişimiyle yadsınması; ve sonuçta sınıflı toplumun kendisinin de gelişiminin tümünü yaşadıktan sonra, işçi sınıfın iktidarı alması, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermesi ve daha önceki gelişimin bütününün tüm kazanımlarının temeli üzerinde yeni bir sınıfsız toplumu kurmasıyla yadsınmasıdır.

Bu, yadsımanın yadsınmasıdır. Ama bizi ilk başlama noktasına götürmez. Bizi, ilk (orijinal) olanın yadsıma ve

yadsımanın yadsınması sayesinde yükseltildiği daha yüksek bir düzeye, yeni bir başlangıç noktasına götürür.

Böylece, gelişim esnasında, çift yadsımanın bir sonucu olarak, sonraki bir aşama önceki bir aşamayı tekrarlayabilir; ama onu daha yüksek bir gelişim düzeyinde tekrarlar.

Bu yadsımanın yadsınması anlayışının önemi onun tüm gelişimin zorunlu kalıbını ifade ettiğinin varsayılmasında değildir. Gelişimin tümü, çelişkilerin çözülmesi sayesinde meydana gelir, bu zorunlu bir evrensel yasadır; ama özel çelişkilerin, gelişimin önceki bir aşaması daha sonraki bir aşamada tekrarlanacak şekilde çözülmesi zorunlu değildir: bu, gelişim sürecinin özel karakterine bağlı olarak bazen olabilir, bazen de olmayabilir.

Bununla birlikte, daha önceki bir aşamanın tekrarı bazı gelişim süreçlerinin dikkate değer bir özelliğidir; üstelik bunu sağlamak çoğu kez önemli bir pratik amaçtır. Yadsımanın yadsınması anlayışının önemi böyle bir tekrarın koşulları hakkında söylediğinde yatar. Eğer daha önceki bir aşamanın özellikleri daha sonraki bir aşamada tekrarlanacaksa, bu önceki aşamaya basit bir dönüşle meydana gelemez, çünkü o aşama geçmiştir ve geri gelemez. Bu ancak, o özelliklerin daha sonraki bir aşamada yeniden üretilmesiyle meydana gelebilir. Bu durumda, o özelliklerin, daha sonraki o aşamanın karakterine uygun olarak değişmesi ve değiştirilmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı, geçmişin özellikleri, ancak yadsımanın yadsınması süresiyle değişmiş ve dönüştürülmüş olarak gelecekte yeniden ortaya çıkabilir; bu, geçmişe basit bir dönüşle olamaz.

Bu ilke, diyalektiğin diğer ilkeleri gibi, çoğu kez görmezden gelinen bir açıklık niteliğine sahiptir. Bu açık bir gerçektir; ama geçmişe dönüş özlemi duyanların tümü tarafından görmezden gelinir. Böyle bir özlem daima boştur. Geçmiş olanın, ileriye doğru gelişim yürürlükte olduğunda restore edilemeyeceğini anlamak pratikte yaşamsal önem taşır. Bununla birlikte, geçmişin bazı özellikleri restore edilebilir; ama ancak gelişim sürecini, içinde o özellik-

lerin yeni şekillerde —ilk yadsımanın sonucunda zenginleştirilmiş ve dönüştürülmüş bir yadsımanın yadsınması olarak, «daha yüksek bir düzeyde»— yeniden ortaya çıktığı yeni bir aşamaya doğru taşıyarak.

Daha önce yadsımanın yadsınmasının tarihte nasıl gerçekleştiğini ilkel komünizmden komünizme gelişimde görmüştük. Komünizmin ikinci kez ortaya çıkışı, ancak sınıflı toplum tüm gelişmesini geçirdikten sonra —ilk yadsıma; ve bu o gelişim esnasında kazanılanın tümünü birleştirir— olanaklıdır.

Bundan başka, düşünce tarihinde, ilk filozofların ilkel, doğal materyalizm'i de felsefi idealizm tarafından yadsınmıştır; ve modern materyalizm, ancak bu yadsımanın yadsıması olarak doğar. Engels **Anti-Dühring**'te şöyle yazmıştır:

«Bu modern materyalizm yalnızca eskinin yeniden kurulması değildir; aksine bu eski materyalizmin kalıcı temellerine, felsefe ve doğa biliminin ikibin yıllık gelişiminin tüm düşünce içeriğini katar.»

Yadsımanın yadsınmasının pratik önemi en açık olarak, onun yeniden meydana geldiği bireysel mülkiyetin gelişimi örneğinde görülebilir.

Marks, **Kapital**'in ilk cildinde, pre-kapitalist (kapitalizm öncesi Ç.N.) «mal sahibinin emeği üzerine kurulmuş bireysel özel mülkiyet»in kapitalist özel mülkiyet tarafından yadsındığını, yani yok edildiğini belirtmiştir. Bunun nedeni, kapitalist özel mülkiyetin ancak pre-kapitalist bireysel üreticilerin yıkılması ve mülksüzleştirilmesiyle ortaya çıkabilmesidir. Kendi üretim aletlerine ve kendi ürününe sahip olan bireysel üreticiden, her ikisi de kapitalistler tarafından alınmıştır. Ama kapitalist özel mülkiyetin kendisi yadsındığında, yani «mülksüzleştirilenler mülksüzleştirildi»ğinde, üreticilerin bireysel mülkiyeti bir kez daha restore edilir; ama yeni bir biçimde, daha yüksek düzeyde.

«Bu üretici için özel mülkiyeti yeniden kurmaz, ama ona kapitalist devrin kazanımlarına, yani işbirliğine ve top-

rağın ve üretim araçlarının ortaklaşa mülkiyetine dayanan bireysel mülkiyeti verir.»

Üretici, toplumsal üretimde bir katılımcı olarak, toplumsal üretimin bir parçasının, kendi bireysel mülkiyeti olarak tadını çıkarır - komünist toplumun ilk aşamasında «emeğine göre», tamamen gelişmiş komünist toplumda «gereksinimlerine göre.»

Kapitalizm ortaya çıktığında, ileriye giden tek yol bu yadsımanın yadsınmasından geçiyordu. Bazı İngiliz Çartistleri toprak politikalarında, yeni kapitalist süreci durdurmayı ve üreticinin eski bireysel özel mülkiyetinin restore edilmesini amaçlayan talepler ileri sürmüşlerdi. Bu, boşunaydı. Üreticiler için ileriye giden tek yol, kapitalizme karşı ve ve sosyalizm için —kapitalizmin yok ettiği eski bireysel mülkiyeti restore etmek için değil, ama kapitalizmi yok etmek ve böylece bireysel mülkiyeti yeni, sosyalist bir temelde yeniden yaratmak için— mücadeleydi.

1890'larda Lenin'in mücadele ettiği Rus Narodnikleri de benzer şekilde, bir yolunu bulup kapitalist gelişim sürecini durdurmak ve eski köylü komünlerini restore etmek istemişlerdi. Lenin'in onlara karşı mücadelesi, bunun olanaksız olduğunu göstermeye dayanıyordu.

Bundan dolayı, yadsımanın yadsınması ilkesi, kişinin zamanı geriye alamayacağı ve geçmişi yeniden kuramayacağı şeklindeki basit gerçeğin bir ifadesidir. Kişi, ancak geleceğin içine doğru, gelişimin verilmiş aşamasında içerilen tüm çelişkilerin çözülmesi yardımıyla ve onlara bağlı olan yadsımaların yardımıyla hareket edebilir.

Onbirinci Kısım

BİLİMSEL BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ

Bilim ve Materyalizm

Marksist partiler tarafından benimsenen felsefe olan diyalektik materyalizm tamamen bilimsel bir dünya görüşüdür, çünkü şeyleri oldukları gibi, keyfi, önceden oluşturulmuş varsayımlar (idealist hayaller) olmadan ele alır; şeyler hakkındaki düşüncelerimizin gerçek araştırmaya ve deneye dayanması gerektiğinde ve pratiğin, daha fazla deneyimin ışığında sürekli sınanması ve yeniden sınanması gerektiğinde ısrar eder.

Gerçekten de, «diyalektik materyalizm» şeyleri tam oldukları gibi («materyalizm»), gerçek karşılıklı bağlantıları ve hareketleri içinde («diyalektik») anlamak anlamına gelir.

Aynı şey diğer felsefeler için söylenemez. Hepsi de şu ya da bu çeşitten keyfi varsayımlarda bulunurlar ve bu varsayımlar temelinde bir «sistem» kurmaya çalışırlar. Ama böylesi varsayımlar yalnızca görünüşte keyfidir; gerçekte bunlar belirli sınıfların çeşitli önyargılarını ve yanılsamalarını ifade ederler.

Diyalektik materyalizm, hiçbir anlamda, «bilimin üzerinde» bir felsefe değildir.

Diğerleri felsefeyi «bilimin üzerine» yerleştirmişlerdir, çünkü dünyanın neye benzediğini yalnızca onun hakkında düşünerek, bilimlerin verilerine, pratiğe, deneye dayanmadan keşfedebileceklerini düşündüler. Ondan sonra da bu yüce bakış açısından, bilim adamlarına emretmeye, nerede yanıldıklarını ve buluşların «gerçekte ne anlama geldiği»ni söylemeye vb, kalkıştılar.

Ama Marksizm, bilimin üzerinde olma ve «dünyayı bir bütün olarak» açıklama iddiasında olan eski felsefeye son verdi.

«Modern materyalizm ..... artık bilimlerin üzerinde duran herhangi bir felsefeye gerek duymaz,» diye yazmıştır Engels Anti-Dühring'te, «Her ayrı bilim, şeylerin ve şeyler hakkındaki bilgilerimizin büyük bütünlüğü içindeki durumuyla ilgili olarak berraklaşmaya gereksinim duyar duymaz bu bütünlük ile uğraşan özel bir bilim gereksiz olur.»

Bundan başka, diyalektik materyalizm:

«gerçekte artık bir felsefe değil, ama ayrı duran bir bilimler bilimi de değil, pozitif bilimler içinde doğruluğunu kabul ettirmek ve uygulanmak durumunda olan basit bir dünya anlayışıdır ..... Bundan dolayı felsefe ..... hem ortadan kaldırılmış hem de korunmuştur; biçimiyle ilgili olarak ortadan kaldırılmış, gerçek kapsamıyla ilgili olarak korunmuştur.»

Kendi dünyamızın, doğanın, doğal nesnelerin ve süreçlerin, onların karşılıklı bağlantılarının ve hareket yasalarının tanımlaması, felsefi kurguya değil, doğal bilimlerin araştırılmalarına dayanmalıdır.

Dünyanın ve onun gelişiminin bilimsel tanımlaması eksiksiz değildir ve hiçbir zaman da olmayacaktır. Ne var ki bu tanımlama felsefi kurgunun gereksiz olduğunu farketmemize yetecek kadar gelişmiştir. Bundan dolayı, bilimsel bilgideki açıkları, eksikleri kurguyla doldurmayı reddetmeliyiz.

Dünyanın, doğal bilimin gözler önüne serdiği gelişen tablosu, —filozofların aksini kanıtlamak için çok uğraşmalarına karşın— materyalist bir tablodur; çünkü bilim adım adım geliştikçe gerçek dünyada bulunan zengin çeşitteki şeylerin, süreçlerin ve değişimlerin maddi nedenlere dayanarak —Tanrı ya da ruh ya da herhangi bir doğaüstü etmeni işe karıştırmadan— nasıl açıklanabileceğini ve anlaşılabileceğini gösterir.

Bilimdeki her ilerleme idealizme karşı materyalizmin ilerlemesi, materyalizm için bir zaferdir. (idealizmin bir mevziden kovulduğunda daima başka bir mevziyi tutmasına ve kendini yeni biçimlerde belli etmesine ve böylece geçmişte bilimlerin hiçbir zaman tutarlı olarak materyalist olmamasına karşın)

Bunun nedeni, bilimdeki her ilerlemenin, maddi dünyanın düzeninin ve gelişiminin «maddi dünyanın kendisine dayanarak» gösterilmesi anlamına gelmesidir.

Bilim ve Sosyalizm

Marksizmin bilimsel karakteri kendini özellikle **sosyalizmi** bir bilime dönüştürmesinde gösterir.

Biz sosyalizmimizi, ütopyacıların yaptığı gibi, soyut bir insan doğası düşüncesine dayandıramayız. Ütopyacılar ideal bir toplum için şemalar hazırladılar, ama sosyalizmin pratikte nasıl kazanılacağını gösteremediler. Marksizm, sosyalizmi, tarihin gerçek hareketinin, özel olarak da kapitalist toplumun ekonomik hareket yasasının çözümlemesine dayandırarak ve böylece sosyalizmin toplumun evriminde sonraki zorunlu aşama olarak nasıl ortaya çıktığını ve onun nasıl ancak işçi sınıfı mücadelesinin sürdürülerek kapitalist sınıfın yenilmesi ve proleterya diktatörlüğünün kurulmasıyla kazanılabileceğini göstererek bir bilim haline getirmiştir.

Bundan dolayı, Marksizm insanın kendisini, toplumu ve tarihi bilimsel olarak ele alır.

Engels «Almanya'da Köylü Savaşı» için Önsöz Notu'nda şöyle yazmıştır:

«Sosyalizm bir bilim haline geldiğinden dolayı, bir bilim olarak elde edilmeye çalışılmasını, yani incelenmesini gerektirir. Görev, böylece kazanılmış olan daha da berraklaştırılmış düşünceyi, işçi yığınları arasında artmış bir hevesle yaymak, partinin ve sendikaların örgütünü birbirine daha da sıkı bağlamaktır.»

Toplumun bilimsel incelemesi, insan tarihinin belirli yasalara göre aşama aşama geliştiğini göstermektedir. Bu gelişimdeki etken güç insanların kendileridir. Bu nedenle, toplumun gelişim yasalarını anlayarak kendi mücadelelerimizi yönetebilir ve kendi sosyalist geleceğimizi yaratabiliriz.

Bundan dolayı, bilimsel sosyalizm bütün bilimlerin en büyüğü ve en önemlisidir.

Doğa bilimlerinin uygulayıcıları, hükümetlerin buluşlarını uygun şekilde kullanmasını bilmediklerini hissettiklerinden dolayı üzülmektedirler. Bu konuda üzülmek için haklı gerekçeleri de vardır. Örneğin, bilim nükleer enerjinin sırlarını keşfetmekte, ama bu keşifler imha silahları yapmak için kullanılmaktadır. Hatta birçok insan bilimin olmamasının daha iyi olacağına inanmak üzeredir, çünkü bilimin buluşları böylesi korkutucu felaket olasılıklarına yol açmaktadır.

Bilimsel buluşların insanlığın yararına uygun olarak kullanılmasını nasıl sağlayabiliriz? Bu problemi yanıtlayan yalnızca bilimsel sosyalizmdir. Bize tarihi yapan güçlerin neler olduğunu öğreterek ,bugün kendi tarihimizi yapabileceğimizi, toplumu değiştirebileceğimizi ve kendi geleceğimizi belirleyebileceğimizi gösterir. Bundan dolayı, bize bilimleri insanlığın hizmetinde nasıl geliştirebileceğimizi, bugünün bunalım ortamında onları nasıl ileriye götürebileceğimizi öğretir. Fizik bize nükleer enerjinin nasıl elde edileceğini öğretebilir, ama bu enerjinin toplum için kullanılmasının nasıl denetlenebileceğini öğretemez. Bunun için atom bilimi değil toplumbilimi gereklidir.

Sonuçlar

Şimdiye kadar Marksist materyalist dünya anlayışının ve Marksist diyalektik yöntemin başlıca özelliklerini kısaca gözden geçirdik. Bu aşamada hangi sonuçlara varabiliriz?

(1) Diyalektik materyalizmin dünya görüşü, gücünü, kendisinin zamanımızın çözülmemiş sorunlarını çözme çabasından kaynaklandığı gerçeğinden alan, tutarlı ve akla dayanan bir görüştür.

Kapitalizm devri toplumda fırtınalı bir gelişimin devridir. Üretici güçlerin ve bilimsel buluşların devrimci gelişmeleri ve bunun sonucunda bütün toplumsal koşulların sürekli altüst oluşuyla karakterizedir. Bu her şeyin üzerinde bir teorik görev belirler; doğa ve toplumdaki değişim ve gelişimin yasalarıyla ilgili yeterli bir anlayışa ulaşmak.

Diyalektik materyalizm kendini bu teorik göreve adamıştır.

(2) Bu, eski anlamda, felsefi bir sistem geliştirme görevi değildir. Gereksinim duyulan şey, filozofların kafalarından çıkan fikirlerden oluşan ve ondan sonra çok beğenebileceğimiz ve bir «mutlak gerçek» sistemi olarak üzerinde düşünebileceğimiz bir sistem değildir.

Kapitalist toplum çelişkilerle parçalanmış bir toplumdur ve bu toplum ne kadar gelişirse, bu çelişkilerin sonuçları da çalışan insanlar için o kadar tehdit edici ve dayanılmaz olur. Yeni üretim güçleri bir bütün olarak, toplumun yararı için değil, sömürücü bir azınlığın çıkarı için kullanılır.

Üretim güçlerinin gelişmesi, evrensel bolluğa yol açmak yerine, tekrarlayan ekonomik bunalımlara, işsizliğe, yoksulluğa ve korkunç imha savaşlarına yol açar.

Bundan dolayı, doğa ve toplumdaki değişim ve gelişimin yasalarına ilişkin doğru bir anlayışa varma felsefi sorunu, çalışan insanlar için, bir toplumun nasıl değiştirileceğini —engin yeni üretim güçleri insanlığın hizmetinde kullanılabilsin diye— bulma pratik politik sorunu haline

gelir. Tarihte ilk kez herkes için dolu ve zengin bir yaşam olanağı vardır. Görev bu olanağın nasıl gerçek haline getirilebileceğini bulmaktır.

Diyalektik materyalizm teorisi bu pratik görevin çözümüne adanmıştır.

(3) Diyalektik materyalizm kendini bu göreve adadığı için ancak partizan bir felsefe, bir partinin, yani amacı milyonlarca çalışan insanı sosyalist devrime ve komünist toplumun inşasına götürmek olan işçi sınıfının partisinin felsefesi olabilir ve öyledir.

(4) Diyalektik materyalizm, burjuva felsefesinin çeşitli çağdaş okullarıyla keskin karşıtlık içinde olmak zorundadır.

Günümüzde bu çeşitli felsefe okullarının sunulacak neleri vardır? Bir kova dolusu sistemler ve tartışmalar. Kişi bunları yakından inceleme zahmetine katlanırsa, çoğu ne özgün, ne de inandırıcıdır; ama kapitalist ülkelerin ve sömürgelerin halklarını sıkıştıran sorunlara hiçbir çözüm yoktur. Savaş nasıl sona erdirilebilir? Üretim herkesin yararı için nasıl kullanılabilir? Bir ulusun diğerini ezmesi nasıl sona erdirilebilir? İnsanların kardeşliği nasıl kurulabilir? Bunlar bizim sorunlarımızdır. Felsefeleri yargılarken, bu sorunların nasıl çözümlenebileceğini gösterip göstermediklerine bakmalıyız. Kapitalist felsefe okullarının hepsi bu ölçüte göre yargılanmalı, «terazide tartılmalı ve eksik bulunmalıdır.»

Yaygın burjuva felsefelerinin hepsi de, bütün farklılıklarına karşın, geçmişte ilerici hareketleri esindirmiş olan büyük olumlu düşüncelerden geri çekilmektedir. Burjuva felsefesinin saflarında kalmalarına karşın, kendi bakış açılarına göre bu olumlu düşüncelerin bazılarını korumayı ve geleceğe nakletmeyi sürdürenler olduğu doğrudur; çünkü onlar asla yok edilemeyecek düşüncelerdir. Ama yaygın felsefeler insanların çaresizliğini ve sınırlarını vurgularlar; gizemli bir evrenden söz ederler; ya Tanrı'ya inanmayı ya da kadere veya kör talihe umutsuzca teslim olmayı öğüt-

lerler. Bunun nedeni nedir? Bunun nedeni bu felsefelerin tümünün kapitalizmin kabulünü kurumlaştırmış olmaları ve kapitalizmden ötesini görememeleridir. Bunlar, başından sonuna kadar kapitalist dünyanın çözümsüz bunalımını yansıtmaktadırlar.

(5) Diyalektik materyalizm, kapitalist bunalımdan ve savaştan kurtulma yolunu, çalışan insanlara siyasi iktidarı ele geçirme ve kullanma yolunu, artık insanın insan tarafından sömürülmediği ve insanların doğa üzerindeki egemenliğinin gitgide arttığı bir sosyalist toplumu inşa etme yolunu göstermede etkili bir araç olarak hizmet edip etmemesine göre yargılanmalıdır ve öyle yargılanacaktır.

Diyalektik materyalizm, sosyalizm için mücadelenin pratiğiyle ayrılmaz şekilde bağlı bir pratik felsefedir.

Zamanımızın büyük hareketinden —çalışan, «yaşamın bütün iyi şeylerini yaratan ve dünyayı besleyen ve giydiren» insanların tam gelişme düzeylerine ulaşma hareketinden— doğan felsefedir. O, bütünüyle bu hareketin hizmetine adanmıştır. Bütün öğretilerinin kaynağı budur ve vargıları sürekli olarak bu hizmette denenir, sınanır ve geliştirilir. Böyle bir felsefe olmadan, kendisinin ve görevlerinin bilincini kazanamaz, birliğini sağlayamaz ve savaşlarını kazanamaz.

Önümüzdeki en büyük görev kapitalist toplumun sona erdirilmesi ve sosyalizmin kurulması olduğuna göre, diyalektik materyalizmin kendini adadığı ve tüm diyalektik materyalizm felsefesinin çözümüne yöneldiği ana sorun, toplumsal gelişimin güçlerini anlama sorunudur. Ana sorun, topluma, insanın toplumsal etkinliğine ve insan bilincinin gelişimine ilişkin ve bize yeni sosyalist toplumu ve yeni sosyalist bilinci nasıl kazanacağımızı ve inşa edeceğimizi gösteren bir anlayışa varmaktır. Bu ciltte ilgilendiğimiz materyalist anlayış ve diyalektik yöntem, materyalist tarih düşüncesinde bu göreve uygulanmıştır.

OKUMA LİSTESİ

Aşağıdakiler Marks, Engels ve Lenin'in, diyalektik materyalizm felsefesinin genel ilkelerini ortaya koyan başlıca eserleridir. Yıldızla işaretli olan üç eser, yeni başlayanlar için uygun olanlarıdır.

MARKS VE ENGELS:
Alman İdeolojisi, I. Kısım

ENGELS:
Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*
Ludwig Feverbach*
Anti-Dühring
Doğanın Diyalektiği

LENİN:
Karl Marks'ın Öğretileri*
Materyalizm ve Ampiryokritisizm
Felsefe Defterleri

MATERYALİZM ve DİYALEKTİK METOD, teoride ve uygulamada diyalektik materyalizmin ne anlama geldiğini öğrenmek isteyenler için tasarlanmış üç ciltlik dizinin birinci kitabıdır. Marksist felsefenin temelini oluşturan düşünceler, teknik olmayan bir dille açıklanmakta ve uygulamaları birçok örneklerle gösterilmektedir.

MATERYALİZM ve DİYALEKTİK METOD'u "TARİHİ MATERYALİZM" ve "MATERYALİST BİLGİ TEORİSİ" kitapları izleyecektir.

Rusça, Çince, Japonca, Slovakca, İspanyolca, Lehce, İngilizce basılan söz konusu dizi şimdi Türkçe yayınlanmaktadır.